

FONTES IURIS

Az Igazságügyi Minisztérium szakmai folyóirata | 2. évfolyam, 1. szám

„Magára az igazságra pedig nem annyira természet, mint ismeret útján jutunk, még pedig azon ismeret útján, melyet nekünk a törvény- és jogtudomány szolgáltat.”

WERBŐCZY ISTVÁN

**152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet
a Kormány tagjainak
feladat- és hatásköréről**

„82. § (1) A miniszter az igazságügyért való felelőssége keretében felel a Kormány igazságügy-politikájának kialakításáért és az alkotmányos szervekkel együttműködve annak végrehajtásáért.”

**Magyarország
Alaptörvénye
R) cikk**

*„(1) Az Alaptörvény
Magyarország
jogrendszerének alapja.”*

Fontes Iuris – az Igazságügyi Minisztérium szakmai folyóirata

Megjelenik negyedévente

Kiadja: Igazságügyi Minisztérium, H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 2–4., tel: +36 (1) 795-1000.

Felelős kiadó: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Köves Béla ügyvezető

Főszerkesztő: Dr. Trócsányi László

Főszerkesztő-helyettes: Dr. Molnár Zoltán, Dr. Berke Barna

Felelős szerkesztő: Dr. Salgó László Péter, peter.laszlo.salgo@im.gov.hu

Olvasószerkesztő: Dr. Pintér Katalin

Szerkesztők: Dr. Bodzási Balázs, Dr. F. Tóth Gábor, Dr. Hajas Barnabás, Dr. Juhász Hajnalka, Dr. Dobrotka-Mayer Annamária, Dr. Miskolczi Barna, Dr. Nemessányi Zoltán, Dr. Raisz Anikó

ISSN 2416-2159 (Print)

ISSN 2786-4057 (Online)

Tartalom

Bevezető

Miniszteri beköszöntő	3
-----------------------------	---

Interjú

Interjú Darák Péterrel	5
------------------------------	---

Tanulmány

XXVII. FIDE Kongresszus

Varga Zs. András

Végleges szuverenitás, vagy korlátozott hatáskör-transzfer?	8
---	---

Bándi Gyula

A fenntarthatóságtól a körkörös gazdaság felé

– EU stratégiák alakulása és ennek jogi következményei	13
--	----

Karsai Krisztina

Hatásköri megoszlás a tagállam és az Európai Unió között a büntető eljárásjog területén	22
---	----

Sulyok Tamás

A tagállami alkotmányok erga omnes hatálya és a kompozit alkotmányosság	29
---	----

Európai és nemzetközi jog

Szalma József

A szerb Ptk. 2015. évi normatív tervezetéről	34
--	----

Lábod Péter–Nagy Balázs

A közös jogkezelésről szóló 2014/26/EU irányelv átültetésének egyes kérdései	44
--	----

Jogértelmezés	53
---------------------	----

Konferencia-összefoglaló	58
--------------------------------	----

Hírek, események

Közéleti események	60
--------------------------	----

Emlékezés Személyi Kálmánra, a XX. század első felének nemzetközi hírű római jogi professzorára	62
---	----

60 éve hunyt el a XX. század első felének iskolateremtő magyar magánjogásza

Emlékezés Szladits Károlyra	63
-----------------------------------	----

Az Igazságügyi Minisztérium tevékenységét közvetlenül érintő fontosabb jogszabályok, határozatok, utasítások	65
--	----

Miniszteri beköszöntő

Örömmel nyújtom át az Olvasónak a *Fontes Iuris* 2016. évi I. számát. E szám különlegessége, hogy a FIDE budapesti, május 18. és 21. között tartandó kongresszusára írott tanulmányok közül több is szerepel benne. A FIDE (*Fédération Internationale pour le Droit Européen*, azaz Nemzetközi Szövetség az Európai Jogért) belga alapítású non-profit szervezet, amelyet a távoli 1961-ben, még abban az időben alapítottak, amikor a francia szó volt a leggyakoribb az európai intézmények tárgyalótermeiben és folyosóin egyaránt. Nemcsak a francia nyelv hegemoniájának, hanem ezzel együtt talán a közös európai jogfejlődésnek, az európai integráció kialakulóban lévő jogának, a közösségi jognak is fénykora volt az az időszak. (Azóta nagyot fordult a világ. Folyóiratunknak a FIDE említett kongresszusára készült különszáma, amelyben az említett írások szerepelnek, angol nyelven jelenik meg.) *Pour*, azaz valamiért: ennek a szervezetnek a viszonya nem semleges az európai joghoz. Tagjainak célja nem pusztán ennek a jognak a kutatása, hanem végső soron az európai jogalkotás minőségének javítása, az összhang előmozdítása az uniós jog és a tagállami jogrendszerek között. A FIDE 2004-ben bejegyzett magyar tagszervezetét a magyar jogásztársadalom kiemelkedő alakjainak neve fémjelzi kezdettől fogva. Létrehozása kapcsán ki kell emelni Czuczai Jenőt, a bruges-i Collège d'Europe vendégprofesszorát, jelenleg az EU Tanácsának vezető jogását, aki alapítóként állandó tagja a FIDE kormányzótanácsának; Kecskés Lászlót, az európai jog Jean Monnet professzorát; Martonyi János tanszékvezető egyetemi tanárt, volt külügyminisztert, míg Várnai Ernő és Király Miklós professzorok a magyar egyesület elnökei voltak az elmúlt évek során. Az egyesület jelenlegi elnöke Darák Péter, a Kúria elnöke, alelnöke pedig Varga Zs. András alkotmánybíró, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja.

Az európai uniós jog fejlődése nem egyszerűen az *acquis communautaire* folyton növekvő *corpus*-át jelenti. Nem jelenthet pusztán expanziót, melynek során az uniós jog egyre több jogág egyre nagyobb területeire terjeszteni ki hatályát. Az uniós jog, és általában az európai jogrendszerek fejlődésére, sőt, jövőjére nézve fontos kérdés, hogyan illeszkednek egymáshoz a tagállami jogrendszerek, az uniós és a nemzetközi jog. A FIDE-különszámából ide is átvett tanulmányok éppen arra keresik a választ, hogy pl. az alkotmányjog, a szerződések joga (polgári jog), a büntető anyagi és eljárási jog és a fenntartható fejlődésre vonatkozó uniós vívmányok milyen távlatokkal és korlátokkal rendelkeznek. Varga Zs. András „*Végleges szuverenitás- vagy korlátozott hatáskör-transzfer?*”, illetve Sulyok Tamás „*A tagállami alkotmányok erga omnes hatálya és a kompozit alkotmányosság*” című írásai a végső kérdést,

a szuverenitás problematikáját feszegetik. Sulyok Tamás elismeri az uniós jog elsőbbségét a tagállami jogokhoz képest, de a tétel abszolutizálása helyett annak relatív értelmezésére tesz javaslatot: a tagállami alkotmánynak az uniós joggal történő kollíziója esetén a tagállami alkotmánybírók és az Európai Unió Bírósága érdemi párbeszédben tisztázzák, melyik jog és melyik bírói fórum mondja ki a végső szót egy adott ügyben. Ezzel összhangban álló következtetésekre jut Varga Zs. András. A tagállamok nem szuverenitásukat, hanem meghatározott hatásköröket ruháznak az Európai Unióra, mely átruházás se nem feltétlen, se nem végleges. Az uniós jog primátusa fennáll ugyan a tagállami jogszabályokhoz képest általában, de az alkotmányos identitás magját képező tagállami joganyagokkal szemben már nem érvényesül, amint azt a német alkotmánybírók ítéleteiben tisztázták. A szerző úgy véli, hogy ezt az elhatárolást a magyar Alkotmánybírósnak is elkerülhetetlenül meg kell tennie a közeljövőben.

Karsai Krisztina „*Hatásköri megosztás a tagállam és az Európai Unió között a büntető eljárásjog területén*” c. tanulmányában elemzi az uniós jogi felhatalmazások rendszerét a büntető eljárásjog, a büntető igazságszolgáltatás és részben a büntető anyagi jog területein. Megállapítja, hogy a büntető eljárásjogi szabályozókat tekintve a tematikus felhatalmazások széleskörűek, ami általában arra enged következtetni, hogy a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség uniós politikájának térnyerése jelentős volt az elmúlt húsz évben.

Látjuk, hogy az olyan jogágakban vagy területeken, amelyek a tagállamok alkotmányos identitásával érintkeznek, az integrációs törekvések, vagy az Európai Unió Bíróságának expanzív, az uniós jogot előnyben részesítő jogértelmezése napjainkban könnyen és gyakran ütközik tagállami ellenállásba, vált ki vitákat. Vannak azonban olyan területek, ahol az integráció, az uniós jogalkotás hozzáadott értékét kevesen vitatják. Ilyen a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés. Bándi Gyula „*A fenntarthatóságtól a körkörös gazdaság felé – EU stratégiák alakulása és ennek jogi következményei*” címmel közreadott cikke rövid reflexióval indul Ferenc pápa *Laudato si'*... kezdetű enciklikájára. Az eredmény izgalmas intellektuális kísérlet, amennyiben megpróbálja a pápa látásmódját, jövőképét a jog, különösen az EU rendelkezésére álló jogi eszközök szakszavaira lefordítani.

A FIDE-kongresszushoz nem kapcsolódva, de ugyancsak európai jogi témájú tanulmányt közöl Lábod Péter és Nagy Balázs. A szerzőpáros az uniós jogfejlődés egyik virágzó területét, a szellemi alkotások jogát választotta vizsgálódása tárgyául. Az Európai Unió 2014. február 4-én fogadta el a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és

a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló irányelvét. A tanulmány e nagy terjedelmű, bonyolult és a subsidiaritás szempontjából helyenként aggályosnak tűnő jogi aktus magyar jogba való átültetésének fő kérdéseit, nehézségeit elemzi nagy alaposággal és kitekintéssel, rávilágítva az átültető jogszabályban alkalmazni javasolt megoldások hátterére is.

Szalma József tanulmánya az új szerb polgári törvénykönyv tervezetéről igazi csemege különösen a polgári jogban végbemenő új magyar kodifikáció fényében. A szerző nem csak az új magyar Ptk.-val, hanem európai összehasonlításban vizsgálja a déli szomszédunkban folyó jogalkotást.

A lapszám ezt követően az immár hagyományosnak mondható rovatokkal jelentkezik. Jogértelmezést közöl a román jogi diploma magyarországi jogi munkakörben történő felhasználhatóságának szabályairól, valamint a szabadság kiadása kormánytisztviselői jogviszonyban és a fellebbezés első fokon eljáró hatóság általi felterjesztése témáiban.

Érdekességképpen e szám két kiemelkedő magyar jogtudósról is megemlékezik egy-egy rövid portré erejéig. Személyi Kálmán halálának hetvenedik évfordulója adta az apropót, hogy megemlékezzünk a XX. század első felének nemzetközi hírű római jogi professzoráról, aki többek között a keresztény eszméknek a római jogfejlődésre gyakorolt hatását vizsgálta: hogyan lett az *aequitas*ból *humanitas*, ami pl. a joggal való visszaélés tilalma – római jogtól eredetileg idegen – elvének kimunkálásához vezetett. Szladits Károly halálának hatvanadik évfordulóján pedig a *Fontes Iuris* – címéhez híven – megidézi ennek a nagy magyar jogász kútfőnek az emlékét, aki jogtudósként és kodifikátorként utolérhetetlen marad.

Ide kapcsolódnak még a konferencia-beszámolók, köztük a Vladár Gábor hivatali elődöm inspirálta, Szegeden tartott „Kodifikáció egykor és ma” címmel, valamint a gaullizmusról a Nemzeti Közszerzői Egyetemen rendezett konferenciák.

Végül, de nem utolsósorban az Olvasó figyelmébe ajánlom Darák Péternek, a Kúria elnökének gondolatait, amelyeket a vele készített, a lapszámot indító interjúban oszt meg a szakmai közönséggel. Az egyik: „Amikor európai jogászok aktuális európai jogi problémákról beszélnek, tulajdonképpen intellektuális tagállami párbeszédet folytatnak”. Ehhez hozzáfűzném azt a saját meggyőződésemet, hogy az európai integráció jövője nagyrészt a sokféle szinten, valamennyi szereplő között zajló párbeszéd minőségén múlik. Ezek között azonban kitüntetett szerep illeti a jogászokat, köztük a bírókat: ezt az aspektust mostanában kezdjük újra felfedezni. Az Európai Unió piac közösségként jött létre, de ennek a közösségnek a nyelve kezdetől fogva a jog volt, amint a matematika a fizikai valóság leírására alkalmas nyelv. A másik: „Nem lennék jó közigazgatási bíró egyetlen másik országban sem, mert véleményem szerint az tud jó bíró lenni ..., aki ismeri, hogy milyenek az emberek az adott országban, és ez mély ismeretet feltételez”. Ezek a sorok jól kifejezik azt, hogy a jogot végső soron nem lehet elvont eszmeként vagy szabálygyűjteményként értelmezni. Másrészt elgondolkodtatnak az európai integráció és jogharmonizáció természetes korlátairól is: a jog adott nemzeti és történelmi keretek között él igazán. De az is igaz, hogy körünkben a globális és a lokális közötti összhangot, egyensúlyt minden erőnkkel keresnünk kell.

Trócsányi László

Interjú Darák Péterrel

„Amikor európai jogászok aktuális európai jogi problémákról beszélnek, tulajdonképpen intellektuális tagállami párbeszédet folytatnak.”

Interjú Dr. Darák Péterrel, a Kúria elnökével, az Európai Jog Nemzetközi Szövetsége (Fédération Internationale pour le Droit Européen, FIDE) Magyar Tagozatának elnökével a 2016. május 18-21. között Budapesten megrendezésre kerülő FIDE kongresszus magyar jogásztársadalom és igazságszolgáltatás presztízsére gyakorolt hatásáról.

A FIDE 2010-ben Madridban tartott kongresszusán elfogadta Magyarország pályázatát a 2016-ban esedékes világgongresszus megrendezésére. A FIDE 2014-ben Koppenhágában tartott kongresszusán Elnök Úr és a Magyar Tagozat alelnöke, Dr. Varga Zs. András professzor úr ünnepélyes keretek között átvették a következő két évre a Nemzetközi Szövetség elnökségét. Miért fontos, hogy Magyarország tagja az Európai Jog Nemzetközi Szövetségének?

A FIDE az egyik legjelentősebb jogász szervezet, amit európai joggal foglalkozó jogász professzorok alapítottak 1961-ben, Brüsszelben. Azt a célt tűzte ki maga elé, hogy támogassa a nemzetközi joggal, európai joggal foglalkozó nemzeti jogász-egyesületeket, és biztosítson lehetőséget az információcserére közöttük, próbálja meg ezáltal összekapcsolni az európai jog iránt érdeklődő, azzal foglalkozó jogászokat, és próbáljon meg válaszokat találni az európai közösséggel szervezetenként, jogintézményileg összefüggő problémákra. Ennek érdekében két-évente szerveznek európai szintű konferenciákat az aktuális európai jogi problémák megvitatására. Walter Hallstein, akit az Európai Bizottság elnökévé választottak 1958-ban, azt nyilatkozta, hogy az erőszak és a politikai nyomásgyakorlás helyére a jog dominanciája fog lépni, és ez határozza meg a jövőben a tagállamok egymás közötti viszonyát. Ezt számtalan alkalommal idézett mondást juttatja eszembe a Kongresszus is, hiszen amikor európai jogászok aktuális európai jogi problémákról beszélnek, tulajdonképpen intellektuális tagállami párbeszédet folytatnak.

A soron következő Kongresszusnak a FIDE történetében először ad helyet Magyarország. A FIDE Magyar Tagozatának határozata alapján a rendezvényt a Kúriával együttműködésben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara szervezi. Hogyan jutott el a konferencia Budapestre?

Az egyes nemzeti egyesületek versengenek azért, hogy a rendezés jogát megkaphassák, ugyanis óriási esemény az európai jogászélemben egy ilyen konferencia, amelyre 400–500 professzor érkezik, és valóban rendkívül élénk viták folynak nyitott kérdésekről. Budapest Czuczai Jenő és Király Miklós

professzor urak erőfeszítéseinek köszönhetően kapta meg a rendezés jogát, és tulajdonképpen 2010 óta készül a magyar FIDE Egyesület arra, hogy ezt a rendezvényt méltó módon megszervezze. Elképesztő háttérmunkára van szükség, ahhoz, hogy a konferencia létrejöheszen, és ennek az oroszánrészt a Pázmány Péter Tudományegyetem végzi, külön szeretnék köszönetet mondani Bándi Gyula professzor úrnak a Szervezőbizottság elnökének, és nagy hálával tartozunk az egyetem rektorának és dékánjának, és személyesen az igazságügyi miniszter úrnak is, akik szívügyüknek tekintik a rendezvényt.

A Kongresszus témáit a szervező tagország nemzeti tagozata a FIDE Kormányzótanácsával együttműködve határozza meg, amely kiváló lehetőséget teremt arra, hogy a magyar jogászság bekapcsolódjon az uniós jog tudományos művelésébe, és egyben tematizálja is azt. Mennyire volt szabad mozgástere a szervezőknek a témaválasztásban, sikerült a magyar javaslatokat elfogadtatni?

Nagyon izgalmas három nap elé nézünk. A három fő témánk közül az első a bankunió kérdése. Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy vajon azok az intézmények, amelyekkel az egységes felügyeleti mechanizmust, az egységes szanalási mechanizmust, illetve, amelyekkel az egységes szabályozást létrehozták, hogyan illeszkednek az Európai Unió hagyományos szervezeti struktúrájába. Ezen intézmények tevékenysége és hatóköre ugyanis messze túlmutat a hagyományos szervezeti feltételeken. A 2008-as gazdasági és pénzügyi válság legfontosabb kérdésévé emelte az Uniónak azt, hogy az eurót sikerül-e fenntartani. Ellentmondásos a helyzet abban az értelemben, hogy közös pénznem és nemzeti fiskális politika létezik egymás mellett, ami alapvetően befolyásolja az árfolyamot. Ezt a problémát igyekszik kezelni a bankunió gondolata, amelynek a magyarországi elfogadása és a csatlakozás mértéke is még vita tárgya.

A másik téma, ami az utóbbi években Magyarországon is egyre nagyobb nyilvánosságot kap, az Európai Unió által gyakorolt hatáskörök viszonya a tagállami hatáskörökhöz. Régen nem arról van már szó, hogy lesznek az EURÓPAI UNIÓ-nak kizárólagos hatáskörei és emellett vannak a tagállami szervek hatáskörében maradt ügyek, hanem beszélünk együttműködési, kiegészítő hatáskörökről is. A tudomány ezeket a fogalmakat már szépen kimunkálta, ezeknek az egymás melletti működése azonban bonyolult rendszerben történik, egyes szabályozási tárgyakat illetően egész más döntéshozatali súlypontokkal. Ennek a rendszernek a mértékadó elemzése még nem történt meg. A kongresszus egyik fő célkitűzése, vállalása, hogy ebben a zezugos erdőben irányokat találjon. Kimondottan magyar hozzáadott érték az, hogy a strukturális alapokkal kapcsolatos

igazgatás legyen részterülete az uniós és a tagállami hatáskörök megosztása programpontra. A közép-kelet-európai országokat különösen közelről érint a strukturális alapoknak az odaítélése, folyósítása, ezért örültünk, hogy ez a témakör javaslatunkra bekerült a programba.

A harmadik téma pedig hagyományosan gazdasági jogi téma, tekintettel arra, hogy az Európai Unió is gazdasági unió, annak ellenére, hogy mi jogászok nagy jelentőséget tulajdonítunk a jogi szabályozó rendszereknek. A közös piac hasznos működésének elengedhetetlen feltétele a hatékony verseny, amelynek megteremtését egyértelműen az szolgálja, hogy a versenyjogi jogsértéseket fel lehessen tárnai, és azokat megfelelő szankciókkal lehessen sújtani az Unióban és a tagállamokban egyaránt. Itt kiemelés érdemel különösen az a probléma, amelyet Peter-Christian Müller-Graff, a Heidelbergi Egyetem nagy tekintélyű professzora gondol, hogy vajon hogyan kapcsolódik össze a közösségi jogsértés, és az azért való elégtétel mechanizmusa a versenysértések folytán keletkező magánigények érvényesítésével, tehát jogalap-e egy közösségi jogsértés megvalósítása egy nemzeti bíróság előtti magánigény érvényesítése szempontjából vagy sem, hogyan történhet a bizonyítás a nemzeti bíróság előtt, lehetőség van-e csoportos keresetek előterjesztésére a nemzeti jogrendszerekben vagy sem, ezek mind-mind olyan kérdések, amelyek a konferencián tisztázásra várnak.

A megvitatásra váró témák ezek szerint a FIDE hagyományainak megfelelően egy belső piaci, egy uniós intézményi-alkotmányos, és egy versenyjogi kérdést ölelnek fel, mely mind a jogtudomány, mind pedig a gyakorló jogászság érdeklődésére számot tarthat. A témák kiválasztásán túl milyen előkészítő munkálatokra kerül még sor?

A FIDE arról híres, hogy részletesen kimunkált, íratlan szabályrendszer szerint dolgozza fel a kiválasztott témákat. Ennek a része az, hogy kérdőív készül minden egyes adott kérdéskörre vonatkozóan. Ezeket a kérdőíveket egy intézményi és egy szakmai rapporteur együttesen gondozza, előbbi általában a Bizottság valamely szervének jelentéstevője, utóbbi pedig egyetemi szaktekintély. A kérdőíveket minden FIDE-tagállam nemzeti egyesülete megválaszolja, hűsznál több ország küld tehát jelentést minden témára vonatkozóan. Ezeket a jelentéseket összefoglalják a jelentéstevők és könyv formájában, a konferencián elhangzott hozzászólásokkal, felvetésekkel kiegészítve megjelenik.

A konferencia rangját jelzi még, hogy a Bíróság és a Bizottság saját tolmácsainak rendelkezésre bocsátásával is hozzájárul a három nyelven (francia, angol, német) zajló esemény sikeréhez.

A Kongresszus szervezésén túl milyen előnnyel jár a soros elnökség betöltése a magyar jogásztársadalom számára?

A koppenhágai konferencia óta standard kísérő rendezvényként megrendezésre kerül a doktoranduszok konferenciája, amelyet most a Pázmány Péter Tudományegyetem szervez. Ezzel ifjú tudósoknak adunk lehetőséget arra, hogy ezekről a komoly, országok sorsát befolyásoló kérdésekről elmondhassák véleményüket, sőt részt vehetnek a Kongresszuson is, hogy közvetlenül tapasztalhassák meg a nemzetközi

vitakultúrát. Koen Lenaerts, az Európai Unió Bíróságának elnöke, aki nyitóbeszédet tart a Kongresszuson, készségesen vállalta, hogy a kísérőrendezvényen is részt vesz egy kötetlen beszélgetés erejéig. A jogtudomány vezető alakjai mellett tehát ragyogó lehetőséget jelent az esemény a fiatal jogászok számára is.

A nagyhírű Kongresszust az Európai Unió is elismeri és támogatja, az Európai Unió Bíróságának bírái és főtanácsnokai nagy létszámban vesznek részt a konferencián. A Kúria elnökeként hogy látja, mennyire érvényesülnek az Európai Unió Bíróságának döntései a hazai joggyakorlatban?

A Kúria szakmai irányultsága sokat változott, nyitottabbá vált az európai uniós gyakorlatra és a strasbourgi gyakorlatra is, amire a többrétegűvé vált jog rá is kényszeríti a nemzeti bíróságokat. Ez az átállás azonban nem megy zökkenőmentesen, elég, ha a német alkotmánybíróság emberi jogi jogvédelmi szinttel kapcsolatos eszmefuttatásaira gondolunk, amelynek értelmében nem volt hajlandó átengedni a végső alkotmányos megmértetés jogát a nemzetközi fórumoknak. Természetesen nekünk is vannak szakmai dilemmáink, ezeket azonban véleményem szerint az elmúlt évek során jól kezeltük. A szükséges alkalmakkor fordultunk az Európai Unió Bíróságához, például devizahiteles ügyekben, ahol a válaszhatózat előrevitte a magyar devizahiteles probléma megoldását, és a kollégáink számára már nem idegen, ha egy európai uniós jogszabályi rendelkezést értelmezni kell, ha kétség merül fel, gond nélkül szerkesztenek megkeresést az Európai Unió Bíróságához, valamint megtanultuk elemezni az Európai Unió Bíróságának gyakorlatát. Ennek érdekében minden jogterületen működik európai szaktanácsadónk, a bírák közül kapnak ilyen kinevezést azok, akik az európai jog iránt érdeklődnek. Azt gondolom, hogy itt egy hosszabb, de mindenképpen pozitív folyamat zajlik, amin egy ilyen találkozó csak lendíthet.

Mennyire számítanak aktívnak az előzetes döntéshozatali eljárások tekintetében a magyar bírák az európai mezőnyben?

Nincs olyan mutató, ami az aktivitást hűen mutatná, hiszen nem minden ügyben kell az Európai Unió Bíróságához fordulni, ahol értelmezési kényszer merül fel. Azt a nemzeti bíróság maga is elvégezheti, mégis úgy tartják, hogy az Európai Unió Bíróságához előterjesztett előzetes döntéshozatali kérelmek száma alapján mérhető egy bíróság európai felkészültsége, ebben népességarányosan, Közép-Európában az első helyen vagyunk, abszolút számokban Lengyelország előz meg minket.

Jogtudósként, közigazgatási bíróként kérdezem Elnök Úrtól, hogy látja, a magyar közigazgatási eljárásjog, perjog területén milyen európai uniós elvárások tekintetében kell még fejlődnünk, mennyire szolgálja ezt a folyamatban lévő eljárásjogi kodifikáció?

Két dolgot említenék ezzel kapcsolatban. Jó néhány évvel ezelőtt Párizsban vettem részt egy tanácskozáson, ahol az európai közigazgatási eljárási modellszabályok megalkotásának az első fázisa zajlott. Felszólalásomban felhívtam a figyelmet arra, hogy a nemzeti bíróságok bevonása nélkül

veszélyeket rejt magában egy közös európai közigazgatási eljárási modellnek a kialakítása, mert más a tárgya a közigazgatási eljárásoknak az Unióban, és más a nemzeti jogrendszerekben, és ha általános elveket határozunk meg, azok célt téveszthetnek egy más tárgyú eljárást illetően. Példaként említettem, hogy az Unióban nem folynak építési engedélyezési eljárások vagy szociális juttatások iránti eljárások, ellenben versenyfelügyeleti eljárásokat folytatnak, vagy támogatások felülvizsgálata folyik, egész más tehát az eljárás tárgya, irányultsága. Az Egyezmény elfogadása során ezt a felvetést, amelyet akkor más nemzeti bírósági elnökök is osztottak, figyelembe vették.

Egy másik példa arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyar közigazgatási eljárásjogi rendszerben létezik egy rossz értelemben vett hagyománytisztelet. Az eljárási alapmodell kiválasztásánál nem élünk a lehetőségekkel, mindenhol a kérelem benyújtása–engedély kiadása modellt alkalmazunk. Javasoltam egy évvel ezelőtt, egy a Pázmány Péter Tudományegyetemen tartott konferencián, hogy egyrészt bejelentésre, minden hatósági aktivitás nélkül is lehessen bizonyos tevékenységeket végezni, másrészt azt, hogy teljesen szabadon lehessen bizonyos tevékenységeket megkezdeni, amit a hatóság később hivatalból ellenőriz vagy hivatalból felügyeletet gyakorol, tehát próbáljunk elszakadni ettől az egyvágányú hatósági engedélyezési

modellről. Úgy látom, hogy már a Ket. (2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól) módosításával, de híreim szerint az új általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény megalkotásával is többretekintő modell rajzolódik majd ki.

Engedjen meg egy személyesebb jellegű kérdést. Ha nem Magyarországon, akkor melyik uniós tagállamban lenne szívesen közigazgatási bíró?

Nem lennék jó közigazgatási bíró egyetlen másik országban sem, mert véleményem szerint az tud jó bíró lenni – és tekintsünk el a közigazgatási jelzőtől –, aki jól ismeri a polgártársait, és ez mély ismeretet feltételez. Ha szeretnék valakit eltántorítani egy felesleges pénzkidobást jelentő pereskedéstől, vagy szeretném finoman jelezni számára, hogy az ügyben csak akkor van fantázia, ha ebben vagy abban az irányban megy tovább, azt csak olyan emberekkel tudom megtenni, akikkel egyívású vagyok, akiket ugyanolyan jól ismerek, mint magamat. Valószínűleg egy német közigazgatási bíróságon felsülnék ezekkel a kísérleteimmel.

Az interjút készítette: M.A.
2016. március 31.

Varga Zs. András*

Végleges szuverenitás, vagy korlátozott hatáskör-transzfer?

A szuverenitás a legegyszerűbb megfogalmazás szerint nem más, mint egy adott területen és adott népcsoport fölött ténylegesen és elvileg kizárólagosan gyakorolt (azaz fő-) hatalom, amelyet más hasonló helyzetű hatalomgyakorlók ilyenként elismernek. A szuverenitás külső oldalát ennek megfelelően a függetlenség, önállóság és külső kontroll nélküli döntési képesség jelenti, belső oldalát pedig a legfőbb hatalom letéteményese és az általa alkotott szabályok. Ebből következnek a szuverenitáson alapuló úgynevezett (belső) felségjogok, a parancsolás joga és az alávettség (engedelmesség) kötelezettsége. A felségjogok gyakorlásának formáit már jól ismerjük: ezek a jogalkotás, a végrehajtás és az igazságszolgáltatás.¹ Ha a népszuverenitást az alkotmányosság szükségképpen összetevőjének tekintjük, márpedig annak tekintjük, akkor az alkotmányozó nemzet a szuverenitás hordozója. Szuverén nép/nemzet nélkül² ezért tartalmi értelemben, alkotmány nélkül pedig közjogi (formális) értelemben nem beszélhetünk államiságról.

1. SZUVERENITÁS – EURÓPAI UNIÓ – MAGYARORSZÁG

Az Európai Unió tehát nem állam. Nincs saját alkotmányozó nemzete, nincs alkotmánya, ezért nincs saját (eredeti) szuverenitása. Tagjai – a szuverén tagállamok – akarataból léteznek, amelyek tételesen nem a szuverenitásukat, hanem csak a szuverenitásból eredő egyes hatásköreiket ruházták át.³

Ebben a kérdésben világosan és egybehangzóan fogalmaz az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 1. cikke („E szerződéssel a MAGAS SZERZŐDŐ FELEK egymás között létrehozzák az EURÓPAI UNIÓT (a továbbiakban: az Unió), amelyre közös célkitűzéseik elérése érdekében a tagállamok hatásköröket ruháznak.”) és Magyarország Alaptörvényének E) cikke [„(2) Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja”]. Az át nem ruházott hatáskörök a tagállamoknál maradnak, az Unió pedig tiszteletben tartja a tagállamokat megillető nemzeti identitást és az alapvető állami funkciókat, köztük a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét (EUSZ 4. cikk). A hatáskörök tekintetében az átruházás elvéből következően a szubszidiaritás és az arányosság elve az irányadó, és az Unió intézkedése sem tartalmaz, sem formailag nem terjedhet túl – még az átruházott hatáskörök tekintetében sem – azon, ami a Szerződések célkitűzéseinek eléréséhez szükséges (EUSZ 5. cikk). Ezt biztosítja Magyarország tekintetében az Alaptörvény E) cikkének (4) bekezdése, amely szerint a hatáskör-átruházó nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére adott felhatalmazáshoz az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

Az Unió tehát egyrészt bizonyosan nem szuverén⁴, a szuverenitást a tagállamok fenntartották maguknak, másrészt viszont a hatáskör-átruházás folytán a szuverenitásból eredő felségjogok gyakorlása, így a jogalkotás is megoszlik a tagállamok és az Unió között.⁵ Az EUSZ 16. cikke jogalkotási hatáskörrel ruházza fel a Tanácsot, az Alaptörvény E) cikkének (3) bekezdése pedig ezeket általánosan kötelező magatartási szabálynak ismeri el (az Alaptörvény és a magyar

* Varga Zs. András: Phd. habil.; dékán, tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE-JÁK); alkotmánybíró.

1 DEZSŐ Márta: A szuverenitás, in: KUKORELLI ISTVÁN (szerk): *Alkotmánytan I.* Osiris, Budapest, 2002. pp. 121–122., 136–138. HERCEGH Géza (szerk.): *Nemzetközi jog.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. pp. 38–40. GOMBÁR Csaba: Mire ölünkbe hullott, anakronisztikussá lett. Magyarország szuverenitásáról és NAGY Boldizsár: Az abszolútum vágyáról és a törekény szuverenitásról. In: GOMBÁR Csaba–HANKISS Elemér–LENGYEL László–VÁRNAI Györgyi (szerk.): *A szuverenitás káprázata.* Korridor Politikai Kutatások Központja, Budapest, 1996. pp. 13–45, 7–8, 227–233. VILD Éva: A Szentiszák és a magyar állam viszonyáról. In: IURA, 13. évfolyam, 2007. 1. szám pp. (158–175) 158.

2 A két fogalmat az egyszerűség kedvéért most szinonimaként kezeljük, nem felejtve, hogy nem azonosíthatók. L. ZLINSZKY János: *Az Alkotmány értéktartalma és a mai politika.* Szent István Társulat, Budapest, 2005. Kenneth JANDA–Jeffrey M. BERRY–Jerry GOLDMAN: *Az amerikai demokrácia.* Budapest, Osiris, 1996.

3 SZABÓ Marcel–LÁNCOS Petra Lea–GYENÉY Laura: *Az Európai Unió jogi fundamentumai.* Budapest, Szent István Társulat, 2014. pp. 45, 61, 77. KECSKÉS László: *EU-jog és jogharmozás.* Budapest, hgorac, 2011. pp. 289, 291, 619, 629–631.

4 Megjegyzést érdemel, hogy ezen a francia és a holland népszavazáson elbukott alkotmányozási kísérlet (*Szerződés az Európai Alkotmány létrehozásáról*, kihirdetve az *Európai Unió Hivatalos Lapjában* 2004. december 16-án [C sorozat, 310. szám], l. Luxembourg, Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 2005) sem változtatott volna, mint-hogy annak I-1. cikke sem szuverenitás, hanem csak hatáskörök átruházásáról rendelkezett volna. Ennek ellenére a tagállamok a szuverenitásukat fenntartották, l. Kaarlo TUORI: *European Constitutionalism.* Cambridge University Press, 2015, pp. 345.

5 TOUR I. m. pp. 347.

jogszabályok mellett). A Magyarországot mint tagállamot megillető, és fenntartott szuverenitás ellenére a szuverenitás tényleges gyakorlása tekintetében egyrészt az Uniót létrehozó nemzetközi szerződés, másrészt az átruházott hatáskörök tekintetében az azok végrehajtásához szükséges mértékig az Unió intézményei által alkotott jog is köti.

2. AZ ÁTRUHÁZOTT HATÁSKÖRÖK ÉS GYAKORLÁSUK ELVI KORLÁTAI

A tagállamot – így Magyarországot – kötő elv az uniós és a tagállami jog ütközése esetén az uniós jog primátusa. Eszerint az uniós jog a belső (hazai) jogrend fölött áll a jogforrási hierarchiában, vagyis kollízió esetén a hazai jognak kell meghátrálnia. Ezt állítja saját jogrendjéről az Európai Unió (egészen pontosan az Európai Bíróság mondta ki ezt a *Van Gend en Loos* ügyben⁶). A tényleges helyzet ennél mégis bonyolultabb.

Először a másodlagos jogforrások egy része – az irányelv – kifejezetten igényli a hazai jogalkotást. Ilyenkor az alkotott hazai jog érvényessége két másik jogforrásból nyeri érvényességét, egyrészt a magasabb szintű hazai jogszabályból (Alaptörvény), másrészt az Európai Unió irányelvéből. A két jogrend tehát ilyenkor összekapcsolódik. Másodszor a két jogrend teljes önállóságának próbaköve a belső jog csúcán álló Alaptörvény. Kérdés, hogy az Európai Unió jogrendje fölött áll-e az Alaptörvénynek? Sokan úgy vélik, hogy a *Van Gend en Loos* ügy folytán a válasz egyszerű igen. Csakhogy ebben az esetben az Alaptörvény elveszítené pozitív jogi alkotmány jellegét, másfelől többé nem lehetne tagállami szuverenitásról beszélni. A kérdés pontosan, és pedig nemlegesen megválaszolható az Alaptörvény E) cikke alapján. E rendelkezés szerint ugyanis Magyarország Alaptörvénye (miként korábban az Alkotmány is) egyes rendelkezései vonatkozásában „maga fölé engedte” az Európai Unió jogrendjét, de az Alaptörvény egészéről ez nem mondható el. Lennie kell egy alkotmányos minimumnak, amely mindig fölötté marad az Európai Unió jogrendjének, amíg Magyarország tagállamként rendelkezik szuverenitással.⁷

Lényegében tehát a német jogban kimunkált integrációállandó-alkotmánymag teóriáját tükrözi a magyar Alaptörvény is. Mindazonáltal az Európai Unió primátusának határai a hazai joggal szemben korántsem világosak. A szuverenitás és a processzuális kollízió-feloldás oldaláról is csak a lehetséges megoldási irányok kristályosodtak ki. A legfontosabbak ezek közül: az Alkotmánybíróság lehetséges döntései a belső és az EU-jog kollíziója esetén, a tanácsadó vélemény, megsemmisítés, felhívás az összhang megteremtésére, jogalkotói mulasztás

megállapítása, alkotmányjogi panasz elbírálása,⁸ illetve a primátus és a szuverenitás összefüggései, a szuverenitás és önazonosság primátusa⁹, az egyes államok szuverenitásra épülő kompromisszumos megoldások, illetve kísérletek egy újabb szuverenitás-fogalom megtalálására.¹⁰ Végül soron persze a kérdés az Európai Unió tényleges és jogi identitásától (integráció/konföderáció/föderáció), illetve ennek változásától függ.¹¹

A felmerülő vitás helyzetek az EUSZ és az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) szabályai szerint három tárgykörre bonthatók. Az első körbe az Unióra átruházott kizárólagos hatáskörök tartoznak (EUMSZ 3. cikk), amelyek tekintetében kizárólag az Unió alkothat és fogadhat el kötelező erejű jogi aktust, a tagállamok pedig csak annyiban, amennyiben őket az Unió erre felhatalmazza (főként irányelv formájában), vagy ha annak célja az Unió által elfogadott jogi aktusok végrehajtása [EUMSZ 2. cikk (1) bekezdés].¹² Ebben a körben tehát a tagállam mozgásteret mindaddig, amíg az EUSZ és EUMSZ hatályban van, rendkívül korlátozott, vita esetén az EU jogának primátusa, az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB) esetleges döntése lényegében nem vitatható. A második körbe a megosztott hatáskörök sorolandók (EUMSZ 4. cikk). Ezek tekintetében az Unió, és a tagállamok is alkothatnak és elfogadhatnak kötelező erejű jogi aktusokat, de a tagállamok e hatáskörüket csak olyan mértékben gyakorolhatják, amilyen mértékben az Unió a sajátját nem gyakorolta, vagy úgy határozott, hogy lemond gyakorlásáról [EUMSZ 2. cikk (2) bekezdés].¹³ Ezt a kört egészítik ki azok a hatáskörök, amelyekről a tagállamok nem mondtak le, viszont amelyek esetén az Unió támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések megtételére jogosult [EUMSZ 2. cikk (4)–(6) bekezdés és 6. cikk], és amelyekre az EUMSZ további részletes szabályokat tartalmaz. Ez utóbbi hatáskörök esetén már a tagállam is vitathatja saját joga szerint (vagyis akár a saját Alkotmánybírósága előtt) az Unió támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedéseinek összhangját a saját jogával, minthogy az ezekre vonatkozó hatáskör a tagállamnál maradt.

Végezetül van egy harmadik tárgykör is, mégpedig azok a hatáskörök, amelyeket a tagállamok egyáltalán nem ruháztak át az Unióra. Az EUSZ és az EUMSZ rugalmas értelmezést engedő megfogalmazásai folytán ez a tárgykör ténylegesen nagyon szűk, mivel a legtöbb tagállami hatáskör valamilyen mértékben részét képezi legalább az átruházott, vagy a támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedésekkel segített hatásköröknek. Erre a rugalmas megfogalmazásra talán a legjobb példa a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségre vonatkozó megosztott hatáskör [EUMSZ 4. cikk

6 KENDE Tamás–SZÜCS Tamás (szerk.): *Európai közjog és politika*. Budapest, Osiris, 2002. p. 559.

7 Jakab András vitatja ennek érvényesíthetőségét, l. JAKAB András: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest–Pécs, Dialóg-Campus, 2007., pp. 111–112., 184–188. Az érinthetetlen „mag” gondolatát ellenzi továbbá: VÖRÖS Imre: *Csoportkép Laokónnal. A magyar jog és az alkotmánybíráskodás vívódása az európai joggal*. HVGORAC, Budapest, 2012. pp. 106–109. L. még BLUTMAN László–CHRONOWSKI Nóra: *Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (I)*, *Európai Jog*, 2007. 2. (3–16.), p. 10.

8 L. CHRONOWSKI Nóra: *„Integrálódó” alkotmányjog*. Budapest–Pécs, Dialóg-Campus, 2005. 265. BLUTMAN – CHRONOWSKI i. m. pp. 10–14.

9 BLUTMAN–CHRONOWSKI i. m. pp. 3–4, 10, 12, TRÓCSÁNYI László: *Az alkotmányozás dilemmái. Alkotmányos identitás és európai integráció*. Budapest, HVGORAC, 2014.

10 L. JAKAB András: A szuverenitás fogalmához kapcsolódó kompromisszumos stratégiák, különös tekintettel az európai integrációra. In: *Európai Jog*, 2006/2., pp. 3–14.

11 L. SZUPER József: *Föderalizmus-dilemmák az európai alkotmányozásokban*. In: *Európai Jog*, 2006/6. pp. 9–17.

12 SZABÓ-LÁNCOS-GYENEY: *Az Európai Unió...* i. m. pp. 78.

13 SZABÓ-LÁNCOS-GYENEY: *Az Európai Unió...* i. m. pp. 78–79.

(2) bekezdés j) pontja]. Az elvi jellegűnek mutakozó hatáskört részletes politikák konkretizálják, így az EUMSZ 67–89. cikkeiben szabályozott kérdések: a személyek belső határokon történő ellenőrzések alóli mentessége, a menekültügy, a bevándorlás, a külső határok ellenőrzése, a rasszizmus és az idegengyűlölet megelőzése, a rendőri, igazságügyi és egyéb hatáskörű hatósági koordináció, büntető- és polgári jogi együttműködés, valamint az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés.¹⁴ Valójában tehát igen sok klasszikusan a szuverenitás lényegét érintő tárgykörre terjed ki valamilyen mértékben az Unió hatásköre.

A már leírtak szerint azonban – mindaddig, amíg a szuverenitás a tagállamé, és az Unió a tagállamok akaratóból létezik –, az erre a tárgykörre vonatkozó tagállami hatáskör nem ürülhet ki teljesen. A tagállami mozgásteret biztosítja az a körülmény is, hogy formálisan a tagállamok nem mondtak le a saját jogrendjük elsődlegességéről az Unió joga javára, ez az egyik lényeges különbség az EUSZ-EUMSZ, valamint a lemondási formulát tartalmazó, elbukott Alkotmányszerződés között.¹⁵ Az Unió jog primátusa tehát változatlanul az EUB döntésén alapul, amely nyilván vita esetén megkísérelheti érvényesíteni azt, mégis itt a tagállamoknak komoly ellenállási lehetősége van.

A fenntartott hatáskörök meghatározása során abból lehet kiindulni, hogy a tagállamok az alkotmányos identitásukat nem engedték át az Uniónak.¹⁶ Elfogadtak ugyan egy olyan ünnepélyesnek látszó formulát az EUSZ 2. cikkében, amely által az alkotmányos berendezkedésük és annak részletei fölötti kontroll mégiscsak az uniós intézményekhez került, de ez az identitás vita esetén védhető.

Meg kell jegyezni, hogy az EUB a legkisebb tagállami mozgáster elismerésétől is tartózkodik, amire elegendő példa Magyarország vonatkozásában a Jóri-ítélet.¹⁷ Az ítélet tényállása szerint Jóri András az Országgyűlés az 1992. évi törvény alapján 2008. szeptember 29-én adatvédelmi biztossá választotta hat évre. Az Alaptörvény Átmeneti Rendelkezéseinek 16. cikke alapján megbízatása 2011. december 31-én megszűnt. Feladatait a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság vette át. Az Európai Bizottság – az európai adatvédelmi biztos támogatásával köteleességszegési eljárást indított Magyarország ellen. Az eljárásban Magyarország azzal védekezett, hogy „az alkotmányozó hatalom döntött arról, hogy a biztos helyett egy hatósági formában működő szervezetet hoz létre, és ehhez kapcsolódóan megszünteti a biztos megbízatását, valamint hogy a Hatóságra vonatkozó új szabályozás az Alaptörvényen alapul”. Az EUB ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy a biztos megválasztása az 1992. évi adatvédelmi törvény alapján történt, ezért a megbízatásának megszűnése is csak az 1992-es törvény alapján történhetett volna, következésképpen Magyarország megsértette a 95/46-os (adatvédelmi) irányelvet.¹⁸ Az EUB ezzel nem egyszerűen azt

jelentette ki, hogy az EU joga fölötté áll egy tagállam alkotmányának (ez az átruházott hatáskörök tekintetében kétségtelenül így van), hanem az Alaptörvény alkotmány-minőségét vonta kétségbe. Az ítélet ugyanis csak úgy értelmezhető, hogy az Alaptörvénynek mint új alkotmánynak igazodnia kellett volna az 1992-es adatvédelmi törvényhez, az alkotmányozó hatalomnak a törvényhozó hatalomhoz. Ilyen döntésre, egy jogforrás alkotmányi minőségének kétségbe vonására (még ha az egyszerű figyelmen kívül hagyással is történt) az EUB-ot soha senki nem hatalmazta fel, mégis így döntött.

3. A TAGÁLLAMI ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGOK MOZGÁSTERE

Az EUB Unió jogot védő és kiterjesztő aktivizmusa ellenére nem állítható, hogy a tagállamoknak, így a saját alkotmányukat védeni hivatott bíróságoknak (a továbbiakban: alkotmánybíróságok) minden esetben meg kellene hátrálniuk. Az alkotmánybírósági mozgáster természetesen függ a vitatott hatáskörtől, az átruházás intenzitásával fordítottan arányos az alkotmánybírósági beavatkozás lehetősége. A hatályos jogi helyzet által meghatározott mozgáster leegyszerűsítve a következőkben foglalható össze.

A kizárólagos hatáskörökbe tartozó jogi szabályok tagállami alkotmányossági felülvizsgálata lényegében kizárt, arra legfeljebb az Unió által a tagállamra bízott végrehajtási jogszabály formai megfelelése tekintetében kerülhet sor. A tagállami alkotmánybíróság ebben az esetben is végső soron az Unió jogát érvényesíti (vagyis a nemzetközi szerződésben átruházott hatáskör lényegét nem vitathatja). Nagyrészt hasonló a kiinduló helyzet a megosztott hatáskörök tekintetében is azzal, hogy az EUSZ vagy EUMSZ részlet-szabályai mégis biztosítanak lehetőséget a tagállami érdemi közrehatásra a jogalkotás vagy jogértelmezés során. A már hivatkozott példa, a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségre vonatkozó megosztott hatáskör esetén több ilyen fontos részletszabályt találunk. Így az EUMSZ 67. cikk (1) bekezdése szerint a térségen belül vagyis a megosztott hatáskör gyakorlása során – tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait (vagyis alkotmányos identitását). A 72. cikk szerint a megosztott hatáskör (vagyis részletszabályai) nem érintik a közrend fenntartásával és a belső biztonság megőrzésével kapcsolatos tagállami hatáskörök gyakorlását. A 73. cikk meghagyja a tagállami közigazgatás koordinációjára vonatkozó hatáskört a tagállamnál. A 79. cikk az Unió és a tagállamok között megosztott hatáskörbe tartozó bevándorlás-politikát illetően kifejezetten úgy rendelkezik, hogy az nem érinti a tagállamok jogát arra, hogy meghatározzák, harmadik országok hány olyan állampolgárát engedik be területükre, akik a harmadik országból azzal a szándékkal érkeznek, hogy önálló vállalkozóként vagy alkalmazottként vállaljanak munkát.¹⁹

Nyilván a tagállamok fenntartott hatáskörei esetén a legnagyobb a jogalkotási (elsősorban törvényhozási) és jogértelmezési (végső soron alkotmánybírósági) mozgáster. A biztosan

14 SZABÓ Marcel–LÁNCOS Petra Lea–GYENEY Laura: *Uniók szakpolitikák*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. pp. 176–220.

15 SZABÓ–LÁNCOS–GYENEY: *Az Európai Unió...* i. m. p. 95.

16 TRÓCSÁNYI i. m.

17 A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (nagytanács) 2014. április 8.(...) A C-288/12. sz. ügyben.

18 A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (nagytanács) 2014. április 8.(...) A C-288/12. sz. ügyben, 40., 57., 59., 61–62. szakaszok.

19 SZABÓ–LÁNCOS–GYENEY: *Uniók szakpolitikák...* i. m. pp. 177, 191, 214.

idetartozó kérdések azok, amelyek az egyes tagállamok alkotmányos identitásának elvitathatatlan részét képezik. Ehhez tartozónak kell tekinteni mindazt, ami az állami, illetve, ha az államiság forrására is tekintettel vagyunk, a nemzeti önazonosság *sine qua non* feltétele. A kizárólagosság igénye nélkül ilyen az állami és nemzeti öndefiníció, a történeti, nemzeti és jogi hagyományok, az alkotmányos alapértékek, különös tekintettel azokra, amelyek nem tartoznak az EUSZ 2. cikke szerinti közös értékek közé. Természetesen ezek sem értelmezhetőek teljesen függetlenül az Unió jogi alapoktól, de értelmezésük bizonyosan nem engedhető át az EUB-nak. Hazai példával élve minden olyan esetben, amikor ezekkel kapcsolatban vita merül fel, azt az Alaptörvény, különösen az E) cikk értelmezése alapján kell eldönteni a magyar Országgyűlésnek (mint alkotmányozó és törvényhozó hatalomnak) vagy az Alkotmánybíróságnak (mint az Alaptörvény *erga omnes* kötelező hatályú értelmezésére feljogosított intézménynek).

Érdemes figyelembe venni, hogy milyen fontosabb, a tagállami értelmezési lehetőséget fenntartó alkotmánybírói érvelésekkel találkozunk. A cseh Alkotmánybíróság a szuverenitást hatáskör-összességként – tehát nem az állam abszolút ismérveként – felfogva úgy találta, hogy a szubszidiaritás-szabály folytán az EU nem vált szövetségi állammá, mert „nincs hatáskör-megállapításra irányuló hatásköre”.²⁰ Más szóval ez azt jelenti, hogy az EU elvileg csak meglévő hatásköreit tághatja, újakat nem állapíthat meg a saját számára, ez ugyanis a tagállamainak összessége számára van fenntartva. A német Alkotmánybíróság álláspontja szerint a tagállamok megmaradtak szuverénnek a Lisszaboni szerződést követően is, a demokratikus legitimitációval a tagállamok rendelkeznek, ennek birtokában ruháznak át hatásköröket az Unióra. „A szuverén államok szerződéses unióján alapuló európai egység azonban nem valósítható meg úgy, hogy a tagállamokban ne maradjon *kellő tere* a gazdasági, kulturális és szociális életviszonyok politikai alakítására (...) Vonatkozik ez továbbá azokra a politikai döntésekre, amelyek kulturális, történelmi és nyelvi aspektusokkal különösen összefüggnek”.²¹ A német Alkotmánybíróság ennek alapján – bizonyos mértékben túllépve a jól ismert Solange I. és Solange II. határozatokon is – fenntartja magának a jogot a szubszidiaritás érvényesülésének, azaz az uniós döntések felülvizsgálatára a német Alaptörvény, az alkotmányos identitás védelmében.²²

Ilyen döntést eddig a magyar Alkotmánybíróság nem hozott, viszont kijelentette, hogy az AB hatásköre szempontjából az uniós jog nem – a szerződéses elsődleges jogforrások sem – minősülnek nemzetközi szerződésnek. Ezért lehetett népszavazást tartani a csatlakozási szerződésről.²³ Előbb utóbb a világos állásfoglalás nem lesz elkerülhető. Erre utal az egyre több tagállamban növekvő érdeklődés az alkotmányos identitás kérdéseiről,²⁴ amit fokoz az Európai Unió tagállami

szuverenitás gyakorlását korlátozó előfoglalási (pre-emption) joga és az erre épülő gyakorlata.²⁵

4. A MAGYAR ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG SZÁMÁRA KÍNÁLKOZÓ ÉRVEK

Abban az esetben, ha felmerül a magyar alkotmányos identitás és az EU jogának primátusa közötti összeütközés, márpedig fel fog merülni, az Alkotmánybíróság számára a kiindulópontot az eddig írtak jelenthetik. Első lépésként azt kell leszögezni, hogy *Magyarország a csatlakozási szerződéssel nem a szuverenitását, hanem csak a szuverenitásából eredő egyes hatásköreinek gyakorlását engedte át az EU-nak*. Ebből következően vita esetén az EU jogának értelmezési elsőbbsége ugyan az EUB-é, viszont annak a kérdésnek az eldöntése, hogy egy hatáskör konkrét helyzetben gyakorlása, különösen a hatáskör kitágítása már a szuverenitás átvételét jelentené-e, az Alkotmánybíróságra tartozik. Az Alkotmánybíróságnak pedig az alkotmányos identitás védelmében a *szuverenitás fenntartásának vélelméből* kell kiindulnia. Módszertanilag ez azt jelenti, hogy kétség esetén, ha vannak olyan érvek, amelyek egy hatáskör gyakorlásának tagállami szuverenitásban fenntartása mellett szólnak, akkor még abban az esetben is azt kell vélelmezni, hogy a hatáskört nem engedték át az Uniónak, ha az átengedés mellett is szólnak érvek.²⁶ A vélelem alkalmazhatósága nyilván függ az EUSZ-EUMSZ hatáskörökre vonatkozó szabályaitól: a valószínűség alacsony a kizárólagos, nagyobb a megosztott és kifejezetten magas a fenntartott hatáskörök esetén.

Konkrét esetben a fenntartás vélelmének alkalmazása mellett szóló további érv, ha alapos ok van azt feltételezni, hogy a hatáskör átengedésekor valamely akkor nem ismert lényeges körülményt nem tudott mérlegelni a tagállam. Ilyenkor az Alkotmánybíróságnak kifejezetten azt kell feltételeznie, hogy nem adtuk át a hatáskört (a vélelem mellett ezt erősíti a *clausula rebus sic stantibus* elve). Ez az érv elvezethet ahhoz a következtetéshez, hogy az Országgyűlésnek az Alaptörvény E) cikkének (4) bekezdését alkalmazva ismételtén kétharmados döntést kell hoznia arról, hogy az adott hatáskört az EUSZ-EUMSZ hatálya alá tartozónak tekinti. Figyelemmel azonban arra, hogy a csatlakozási szerződésről népszavazás döntött, a szuverenitás alapjait érintő kérdésben kétség esetén az ismételt népszavazás mint alkotmányos követelmény sem zárható ki.

Abban a kérdésben, hogy népszavazást igénylő szuverenitási alapkérdésről (az alkotmány integrációálló magjáról) van-e szó, az általános megfontolások az irányadók. Különösen hasznos itt figyelembe venni a német Alkotmánybíróság már bemutatott érvelését: a kérdés akkor érinti a szuverenitás alapjait (az alkotmányos identitást), ha kulturális, történelmi és nyelvi aspektusokkal különösen összefüggő politikai

20 VÖRÖS i. m. p. 32, Pl. ÚS, 19/08., Pl. ÚS. 29/09.

21 VÖRÖS i. m. p. 35.

22 VÖRÖS i. m. p. 35, 2 BVR 1010/08., BverfGE 123.

23 VÖRÖS i. m. pp. 22–26, 58/2004, (XII. 14.) AB határozat, 1053/E/2005. AB határozat, 72/2006. (XII. 15.) AB határozat.

24 TUORI i. m. pp. 338, 351. Utóbbi helyen Tuori utal arra, hogy a tagállami Alkotmánybíróságok nem csak az EUB-bal, hanem az Emberi Jogok Európai Bíróságával is előbb-utóbb ütközni fognak.

25 TUORI i. m. pp. 343, 353.

26 Ez az érv a középkori *probabilizmus*, vagyis a szabadság melletti vélelem alkalmazása Magyarország és az Európai Unió viszonyára. L. James M. Joyce: *A Nonpragmatic Vindication of Probabilism*. In: Chicago Journals. <http://www.jstor.org/stable/188574> (letöltve: 2012. március 18.), Julia A. FLEMING: *Defending Probabilism*. Washington, Georgetown University Press, 2006.

döntést kell hozni. Ezt pedig elsősorban az Országgyűlésnek, végső soron pedig az Alkotmánybíróságnak kell kimondania.

Szintén alkalmazható a fenntartott szuverenitás vélelme megosztott, sőt még kizárólagos hatáskör esetén is, ha az EU intézményei világosan és egyértelműen képtelenek azt gyakorolni. Ennek szélső esete, ha alapos érvek szólnak amellett, hogy az EU a mulasztással olyan jogsértő állapotba kerül, amelynek következményeit a tagállamnak kell viselnie. Ilyen helyzetben ugyanis tagállami jogos védelmi helyzet áll elő: az EU jogsértése nem járhat olyan helyrehozhatatlan következménnyel, ami a tagállamnál jelentkezik. Ha ennek veszélye egyértelműen megállapítható, akkor a tagállam visszaveheti (vagy éppen vissza kell vennie) az átruházott hatáskör gyakorlását mindaddig, amíg a mulasztásos jogsértő állapot meg nem szűnik.

További érv a fenntartott szuverenitás vélelmén alapuló tagállami cselekvési szabadságra az alapjogokat sértő vagy súlyosan veszélyeztető helyzet esetén. Ilyenkor a német Alkotmánybíróság már hivatkozott Solange-döntéseinek²⁷ érvelése alkalmazható. Különösen erős érv lehet az, hogy az EU pillanatnyilag folyamatos jogsértés állapotában van.

Az EUSZ 6. cikkének (2) bekezdése szerint ugyanis „Az Unió csatlakozik az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményhez. Ez a csatlakozás nem érinti az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit”. Az EUSZ félreérthetetlenül fogalmaz: az Unió „csatlakozik”. A kijelentő módban megfogalmazott mondat nyilvánvalóan kötelező csatlakozást ír elő. Ehhez képest a Bizottság az általa elkészített csatlakozási szerződés tervezetéről az ECJ véleményét kérte. Az ECJ teljes ülésének 2014. december 18-án hozott 2/13 véleménye²⁸ ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy az EU újszerű jogrenddel rendelkezik, amely elsőbbséget élvez a tagállami jogrendekkel szemben; az alapjogokat a Charta folytán védi, és ennek a védelemnek (a jogok tartalmi értelmezésének) az EU jog autonómiáján belül kell maradnia; az integráció céljai („*raison d'être*”); az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) képes lenne aláaknázni az

EU jogának autonómiáját, ezért az EU-nak az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez (EJEE) csatlakozását előkészítő szerződés-tervezet nincs összhangban az EUSZ 6. cikkének (2) bekezdésével.²⁹ Nehéz ezt másként értelmezni, mint úgy, hogy az ECJ felülírta az EUSZ – vagyis a tagállamok mindegyike által elfogadott és ratifikált nemzetközi szerződés – kötelező szabályát.³⁰ Azon szerződését, amelynek védelmére hivatott. Az ECJ tehát az EUSZ egyértelmű rendelkezésével szembeszegült, és elszámoltathatatlansága miatt döntésével szemben nincs jogi eszköz. Az önkényes döntés különösen annak a sejtésnek a fényében meglepő, hogy a jogállamiság értékeinek nevében a tagállamoktól az ECJ nem fogadna el hasonló szembeszegülést az EJEB-bel.

A tagállami, így a magyar Alkotmánybíróság számára azonban ez érvet szolgáltat a saját hatáskörének megállapítása mellett. Azáltal, hogy az EU az EUSZ előírása ellenére nem vetette alá magát az EJEB jurisdikciójának, a tagállamok viszont igen, a tagállami jogvédelem erősebb. Az EJEB-hez fordulás alanyi joga miatt ezért a tagállam a saját hatáskörgyakorlásáról nem mondhat le, következésképpen alapjogokat érintő ügyekben nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége, hogy ellenálljon az EU intézményi jogsértésének.

Összességében tehát jó néhány olyan érvet találunk, amelyek egyrészt lehetőséget kínálnak a magyar Alkotmánybíróság számára az Európai Unió joga és az Alaptörvény összhangjának vizsgálatára, másrészt lehetővé teszik, hogy az Alkotmánybíróság a vitatott kérdést magyar szuverenitásból eredő át nem engedett hatáskörbe tartozónak vagy akár átmenetileg, az EU mulasztásban megnyilvánuló jogsértésének fennállásáig visszaszármasztatottnak minősítse. Végül mind ebből levonható adott esetben az a következtetés is, hogy a hatáskör gyakorlásáról – az Alkotmánybíróság döntése alapján – az Országgyűlésnek, vagy akár a hatalom forrásának, a nemzetnek kell döntenie.

27 BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVGORAC, 2010, pp. 97, 295–297, 341, 422, 477. VÁRNAY Ernő–PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2002., p. 238. KECSKÉS i. m. p. 615.

28 Avis 2/13 - Avis au titre de l'article 218, paragraphe 11, TFUE.

29 Avis 2/13 - Avis au titre de l'article 218, paragraphe 11, TFUE, para 158, 166, 168, 170, 172, 194.

30 L. ORBÁN Balázs: *Európai bírói fórumok küzdelme a háttérben*. In: *napigazdasag.hu*, 2015. január 9., <http://www.napigazdasag.hu/cikk/32780/> (2015. március 14-ei szövegállapot)

és MICHÈLE FINCK: *The Court of Justice of the European Union Strikes Down EU Accession to the European Convention on Human Rights: What Does the Decision Mean?* In: *I-CONNECT*, 28 December, 2014, <http://www.i-connectblog.com/2014/12/the-court-of-justice-of-the-european-union-strikes-down-eu-accession-to-the-european-convention-on-human-rights-what-does-the-decision-mean/> (2015. március 14-ei szövegállapot).

Bándi Gyula*

A fenntarthatóságtól a körkörös gazdaság felé – EU stratégiák alakulása és ennek jogi következményei

A környezetvédelem terén az elmúlt év egyik nagy újdonsága volt Ferenc pápa enciklikája¹. A pápa ebben hangsúlyozta az emberiség felelősségét, egyebek között a következők szerint: „6. Elődöm, XVI. Benedek szintén felhívást tett közzé, hogy „szüntessék meg a világgazdaság működési zavarainak strukturális okait és javítsák ki azokat a fejlődési modelleket, amelyek képtelenek biztosítani a környezet védelmét”... Megfeledeztünk arról, hogy „az ember nem pusztán önmagát létrehozó szabadság. Az ember nem önmaga hozza létre önmagát. Az ember szellem és akarat, de természet is.” Az emberi gazdaság helytelen működésének világos következménye az az igény, amellyel egyre inkább a fenntartható fejlődés vagy annak szinonimái felé fordulunk – ez utóbbiak az elmúlt néhány évben nyertek teret: zöld gazdaság, körkörös gazdaság. A pápa kiemelte: „13. Közös otthonunk megvédésének sürgető kihívása magában foglalja azt az igyekezetet is, hogy az egész emberi családot egyesítsük a fenntartható és átfogó fejlődés keresésében, mivel tudjuk, hogy a dolgokon lehet változtatni.”

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSTŐL A ZÖLD GAZDASÁGIG

A fenntartható fejlődés önmagában is nagy kihívást jelent. Amint azt egy magyar ökológus írja, a fenntarthatóság-
nak vagy fenntartható fejlődésnek számos különféle értelmezése van a gyakorlatban, miközben egyik sem jelentheti ki, hogy a tökéletes fogalom Szent Grálját tartja a kezében.² Logikusnak tűnik ezért, ha vizsgálódásunkat a fenntartható fejlődés irányába némi szkepticizmus övezi, hiszen nem hiába írja egyebek között Fitzmaurice, hogy a fenntartható fejlődés

bizonytalan³, míg Lowe megjegyzi, hogy a fenntartható fejlődést, mint jogi kategóriát zavar és homály fedi.⁴

A fenntartható fejlődés jogának egyik legismertebb szerzője kiegyensúlyozott megközelítést alkalmaz: „Ennek következtében a fenntartható fejlődés elve, a Brundland jelentéssel és más globális „soft law” eszközzel egyetemben, mutathat alapvető normatív jellemzőket, amelyek kötelezőek az államokra, noha ez egyben kétélű fegyver. Nem tiltja meg a fejlődést általában. Ugyanakkor elvárja az államoktól, hogy tegyenek lépéseket arra, hogy kezeljék a »károkozás megelőzésének vagy legalábbis enyhítésének« kötelezettségét.”⁵

Az egyes szerzők természetesen nem azonos módon közelítenek a fenntarthatóság elemeihez, de a legtöbb leírás hasonló értelmezést tartalmaz: „Mára jól érzékelhető, hogy a fogalom általános értelmezés szerint három alapvető elemet foglal magában. Ezek (i) a gazdasági fejlődés; (ii) a környezetvédelem és megőrzés; (iii) a méltányosság.”⁶ A méltányosság ebben az összefüggésben a szociális komponenst jelenti, amelyet a fenntartható fejlődés harmadik elemeként emlegetnek.

Ha arról szeretnénk jó képet kapni, miért is olyan nehéz megragadni a fenntartható fejlődés kérdését, számos érvt sorolhatunk fel: „A fenntarthatóság az elképzelésekről szól, a jog pedig arról, amit alkalmazunk. A jog arról szól, miként oldjuk meg sajátos vitáinkat bizonyos körülmények

* Bándi Gyula: habil., D. Sc.; tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE-JÁK).

1 LAUDAO SÍ – FERENC PÁPA „Áldott légy” kezdetű enciklikája, Szent István Társulat, Budapest 2015.

2 BULLA, Miklós: *A fenntartható fejlődés fogalmi világa*. In: Vissza vagy hova – Útkeresés a fenntarthatóság felé Magyarországon, Tertia 2002, p. 105.

3 A fenntartható fejlődés mint az elővigyázatosság elve is, a nemzetközi jog alapvető koncepciói közé tartozik, amelynek tényleges természetét misztifikálta és felfoghatatlanná tette a számos, talán túlzottan is számos alkalmazási terület. L. FITZMAURICE, Malgosia: *Contemporary Issues in International Environmental Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2009, p. 67.

4 LOWE, Vaughan: *Sustainable Development and Unsustainable Practices*. In: BOYLE, Alan E. – FREESTONE, David (eds.): *International Law and Sustainable Development – Past Achievements and Future Challenges*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 23.

5 CORDONIER SEGGER, Marie-Claire: *Sustainable Development in International Law*, in: *Sustainable Development in Sustainable Development in International and National Law*, ed. by: Hans Christian Bugge and Christina Voigt, Europa Law Publishing, 2008, p. 128.

6 PEDERSEN, Ole W.: *Environmental Principles and Environmental Justice*, *Environmental Law Review*, 2010, vol. 12, p. 43.

között. A fenntarthatóság helyek és közösségek építése, tehát elsősorban célokról és végrehajtandó elképzelésekről szól, amihez a sajátos erőforrás orientált jogi rezsimiek túl szűknek bizonyulnak – vagy másként fogalmazva, nem a megfelelő szinten működnek – egy fenntartható társadalom átfogó képét szeretnék gyakorlattá tenni.⁷ A fenntartható fejlődés jogának kulcsproblémája, hogy milyen terjedelemmel és milyen módon próbáljuk meg a téma jogi szempontú kezelését, illetve egyáltalában mennyire van erre szükség? Ez a kérdés egyképpen fontos a jog, a közigazgatás, a gazdasági/pénzügyi igazgatás, illetve a menedzsment minden területén.

Manapság lehetetlen lenne erre nézve olyan pontos meghatározást adni, mit egyebek között az Európai Bíróság joggyakorlata követel meg, amikor a tiszta koncepcionális alapokat várja el⁸. A hivatkozott eset a környezeti hatásvizsgálattal foglalkozik, de ennél sokkal nagyobb jelentőséggel bír, hiszen a világos, egyértelmű szóhasználatra mutat rá, mint ami a nemzeti jogban megjelenő követelmények alapját jelenti: „43. A Közösségi jog egységes alkalmazásának igénye és a méltányosság elve megköveteli, hogy a Közösségi jog fogalmai, amelyek nem utalnak közvetlenül a tagállami jogokra azok tartalmának vagy hatályának meghatározása során, nyerjenek önálló és egységes értelmezést az egész Közösségben, és ez az értelmezés vegye figyelembe a kérdéses jogalkotás összefüggéseit és célját. (Case 327/82 *Ekro v Produktschap voor Vee en Vlees* [1984] E.C.R. 107, paragraph 11).”

A fenntartható fejlődés koncepciójának komplexitása a fejlődés, szegénység, társadalmi biztonság, közegészség, öklakosok jogai, természeti erőforrások, környezetvédelem, víz stb. számos elemét felöleli, lehetetlenné téve a konzisztens rendszer kialakítását. „A fenntartható fejlődés nem statikus koncepció, ... változik az idővel (*ratione temporis*) Tartalma változik az érintettek szerint (*ratione personae*). Ugyancsak változik tárgyában (*ratione materiae*).”⁹ Meggyőződésem, hogy a fenti tényezőkhöz még legalább két további elemet hozzá kell tenni, mégpedig a földrajzi területnek megfelelő variációkat (*ratione territorii*), valamint a fejlettségi szinthez kötődő (*ratione progressionis*). A kérdéskör tartalmi változásai, a kiterjedés, a hatály állandóan változó, így ez akár a tárgykör *differentia specificajának* is tekinthetőek.

A fogalom tartalmának értelmezésébe fogva, számos szerző osztozik néhány közös megállapításon, mondván¹⁰, hogy legalább négy alapvető eleme van a fenntartható fejlődésnek: környezeti integráció, nemzedékek közötti és nemzedéken belüli méltányosság és a fenntartható használat – noha az utóbbi

inkább tautológiának tűnik, mintsem önálló elemnek. Ha pedig azon elemeket szeretnénk bemutatni, amelyeknek jogi következményei lehetnek, miközben a fenntartható fejlődést is szolgálják, akkor leginkább az alábbi immanens összetevőkre gondolhatunk:

- A *jövő generációk jogai* vagy a nemzedékek közötti méltányosság. Hasznos lehet ehhez a környezethez való jogot társítani, tehát lefordítani ezt a gondolatot a környezetre vonatkozó emberi jogok nyelvére.
- Ehhez kapcsolódik a *nemzedéken belül méltányosság* gondolata, vagyis a jelen generációk jogainak kérdése, amelynek ismét a környezethez való joggal van szoros kapcsolata, illetve a fejlődéshez való joggal. A Nemzetközi Bíróság a Bős-Nagymaros ítéletben¹¹ a fenntartható fejlődés koncepcióját a 140. pontban értelmezte (l. alább). Weeramantry bíró különvéleménye pedig ebben a tárgykörben talán még magánál az ítéletnél is ismertebbé vált¹².
- A *társadalmi részvétel*¹³ alapvető jelentőségű, annak mindhárom pillérével egyetemben (információhoz jutás, részvétel a döntéshozatalban és hozzáférés az igazságszolgáltatáshoz). A környezeti demokrácia eszméjéből kiindulva ez az elv a környezeti igazságosságot is felöleli, illetve a különböző generációs méltányosság érvényesülése számára is jobb lehetőséget biztosít. Ennek részleteiért érdemes felkeresni a vonatkozó Aarhus-i Egyezmény 1. cikkét.¹⁴
- Az *együttműködés* vagy az együttműködést szolgáló fontos szerepet kapnak minden szinten, mint látható ez az IUCN tervezetében¹⁵, amely egy teljes részt – a VIII. részt – szenteli a végrehajtásnak és együttműködésnek. Valóban, a fenntartható fejlődés elérésére szolgáló legtöbb kötelezettség szükségessé teszi az együttműködést – elegendő csupán az emberiség közös örökségére, a megosztott természeti erőforrásokra, a közös és egyben eltérő kötelezettségekre, a szegénység felszámolására stb. gondolni.
- Az *integráció* a fenntarthatóság összegzése és egyben intézményesülése, amely egyszerűsített és kézzelfogható változata a fenntartható fejlődés alapvető jogi tartalmának. Ennek fő célja a társadalmi, anyagi, pénzügyi és környezeti érdekek egy rendszerben történő kezelése, ahelyett hogy ezekre, mint különálló elemekre

11 Hivatalos néven: Gabčíkovo-Nagymaros ítélet (Magyarország/Szlovákia), I.C.J. Reports 1997, p. 7–84.

12 L. Weeramantry bíró különvéleménye, a fenti ítélethez, p. 92.

13 L. ennek részleteit: BÁNDI Gyula (ed.): *Environmental Democracy and Law*, Groningen; Amsterdam: Europa Law Publishing, 2014.

14 2001. évi LXXXI. törvény a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésekről, a nyilvánosságának a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, Aarhusban, 1998. június 25-én elfogadott Egyezmény kihirdetéséről: 1. Cikk, Az Egyezmény célja „A jelen és jövő generációkban élő minden egyén azon jogának védelme érdekében, hogy egészségének és jólétének megfelelő környezetben éljen, ezen Egyezményben Részes valamennyi Fél garantálja a nyilvánosság számára a jogot az információk hozzáférhetőségéhez, a döntéshozatalban való részvételhez és az igazságszolgáltatás igénybevételehez a környezetvédelmi ügyekben a jelen Egyezmény rendelkezései szerint.”

15 Draft International Covenant on Environment and Development Fourth Edition: Updated Text, 2010 IUCN.

7 LONG, Jerrold A.: *Realizing the abstraction: using today's law to reach tomorrow's sustainability*, Idaho Law Review 2010, vol. 46, p. 348.

8 C-287/98. sz. eset, előzetes döntéshozatali eljárás, amelyet a Tribunal d'Arrondissement de Luxembourg terjesztett elő a Luxemburgi Nagyhercegség és Berthe Linster, Aloyse Linster, Yvonne Linster közötti jogvitában, 2000. szeptember 19., Reports of Cases 2000 I-06917.

9 BARRAL, Virginie: *Sustainable Development in International Law: Nature and Operation of an Evolutive Legal Norm*, The European Journal of International Law, Vol. 23, No., 2, 2012, p. 382.

10 DURÁN, Gracia Marin and MORGERA, Elisa: *Environmental Integration in the EU's External Relations*, Hart Publishing, 2012, p. 41–41.

gondolnánk. A fentebb hivatkozott ítéletben¹⁶ a Nemzetközi Bíróság kiemelte: „140... a Bíróság teljes mértékben-tudatában van annak, hogy a környezetvédelem területén elővigyázatosságra és megelőzésre van szükség, mivel a természeti környezetben okozott károk gyakran visszafordíthatatlanok, illetve az ilyen károk helyreállításának velejárója a helyreállítás lehetőségeinek korlátozottsága. Az emberiség a történelem során, gazdasági és egyéb okok miatt, folyamatosan beavatkozott a természet rendjébe. A múltban ez gyakran a természetre gyakorolt hatások figyelmen kívül hagyásával történt. Az új tudományos ismereteknek köszönhetően, és mivel az emberiség egyre jobban tudatára ébred az őt, a jelenlegi és a jövőbeni generációkat fenyegető veszélyeknek, melyeket ezeknek a beavatkozásoknak a meggondolatlan és mértéktelen gyakorlása idéz elő, az elmúlt két évtizedben számos új norma és szabvány fejlődött ki. Ezeket a normákat nemcsak akkor kell figyelembe venni, és az ilyen új szabványokra nemcsak akkor kell a súlyt helyezni, amikor egy-egy ország egy új tevékenység lehetőségeit mérlegeli, hanem azoknak a tevékenységeknek a folytatása során is, melyeket a múltban kezdett el. Ez szükségessé teszi, hogy a gazdasági fejlődés és a természetvédelem közötti egyensúly megfelelően kifejezésre jusson a fenntartható fejlődés koncepciójában.”

Az integrációnak számos ismert jogi eszközére mutathatunk rá, mint a környezeti hatásvizsgálat, a stratégiai környezeti hatásvizsgálat, a különféle fenntarthatósági tanácsok, bizottságok működése számos országban.

Az integráció és a fenntartható fejlődés az érem két oldala. A fenntartható fejlődés szempontjából az integráció a jogalkotás számára az igaz kihívás, amire a fentebb hivatkozott ítélet és más értelmezések utalnak¹⁷. Az integrációt a fenntartható fejlődés gyakorlati megvalósulási útjának tekinthetjük.

- Az elővigyázatosság elve egyebek között a megelőzést és kockázatelemzést is felöleli. Lényegi erkölcsi tartalma van, amely a különféle magatartásokkal kapcsolatos kiterjedt felelősséget is magába foglalja. A Riói Nyilatkozat 15. elve¹⁸ ezen elv globális vonásait emeli ki: „A környezet védelme érdekében az Államok, lehetőségeiknek megfelelően, széles körben törekedni fognak az elővigyázatosságra. Ahol súlyos vagy visszafordíthatatlan kár fenyeget, a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem használható föl indoklásként a környezetromlást megakadályozó, a hatékonysággal járó intézkedések elhalasztására.” Az Európai Bíróság számos ítélete is

említhető¹⁹, amelyek az elv tartalmának tisztázására hivatottak, bevezetve olyan koncepciókat, mint a „tudományos bizonytalanság”.

- Végetetül szólni kell a *szubszidiaritásról*, amely nem csupán a hatáskörök és kötelezettségek megfelelő megosztásának kérdését tartalmazza, hanem a különböző intézmények bevonásának igényét is – állam és önkormányzatok, társadalmi szervezetek, NGO-k, az üzleti szféra, egyházak, helyi közösségek stb. „A szubszidiaritás tehát bizonyos mértékig paradoxon. Korlátozza az államot, miközben feljogosítja és igazolja. Korlátozza a beavatkozást, de igényli is. Kifejezi az állammal kapcsolatosan a társadalom és az egyén mind negatív, mint pozitív nézőpontját.”²⁰

Ahelyett, hogy a Riói Nyilatkozat (1992) szavait ismételnénk, emlékeztetünk arra, hogy a világ tudományos akadémiái nyilatkozatot (Tokió, 2000) tettek közzé, összegezve az aktuális trendeket, a létező fogalmaknak mintegy emblemikus összegzéseként. Eszerint „a fenntarthatóság az emberiség jelen szükségleteinek kielégítése, a környezet és természeti erőforrások jövő generációk számára történő megőrzésével egyidejűleg”.

A Rio+20 csúcserőkezlet megismételte mindazt, amit előzőekben kinyilvánítottak, egy különbséggel: ez pedig a *zöld gazdaság*. Ha elolvassuk a konferencia hivatalos dokumentumát – „A jövő, amit kívánunk”²¹ –, a legjellemzőbb annak II. része (»Megújítjuk politikai elkötelezettségünket«), amely egyszerűen kijelenti a következőt: „15. Megerősítjük a Környezet és Fejlődésről szóló Riói Nyilatkozat elveit...”

A zöld gazdaság hozzáadott és látszólag új elem, ami azonban nem visz minket közelebb a kérdés lényegéhez, inkább felhívja az üzleti világot, hogy munkálkodjon a fenntartható fejlődés ügyén. A zöld gazdaságról szóló nyilatkozatok aligha tettek hozzá az eredeti elképzelésekhez. Ilyen pl.: „60. Elismerjük, hogy a zöld gazdaság a fenntartható fejlődés és a szegénység leküzdése összefüggésében elősegíti az irányú képességeinket, hogy fenntartható módon kezeljük természeti erőforrásainkat, kevesebb negatív környezeti hatással, növeli az erőforrás-hatékonyságot és csökkenti a hulladéktermelést.” *A zöld gazdaság tehát nem újdonság, sokkal inkább az ismert tág fogalom eltérő kifejezése.* Egyes vélemények szerint a reformok hiánya a globális menedzsment válságát jelenti, ami egyben erkölcsi válság, jól-létünk veszélyeztetője.²²

16 ICJ 25 September, 1997, Hivatalos hivatkozás: Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary-Slovakia), Judgment, I.C. J. Reports 1997, p. 7., elérhető <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf>

17 L. pl. Sands, aki szerint a fenntartható fejlődés központi kérdése az integráció – SANDS, Philippe: *The „Greening” of International Law: Emerging Principles and Rules*, Indiana Journal of Global Legal Studies: Vol. 1: Issue 2, 1994, p. 302–303.

Available at: <http://www.repository.law.indiana.edu/ijgl/vol1/iss2/2>

18 Riói Nyilatkozat, Elfogadta Egyesült Nemzetek Környezet és Fejlődés Konferenciája, 1992. június 3–14. között Rio de Janeiro, http://www.nfft.hu/dynamic/Rio_Decl_m.pdf

19 C-180/96 sz. eset, Egyesült Királyság v. Bizottság, 1998. május 5., Reports of Cases 1998 I-02265 vagy az Első Fokú Bíróság ügye: T-13/99, Pfizer Animal Health SA v. Bizottság (2002), E.C.R. II-3305, 2001. szeptember 11., illetve Első Fokú Bíróság, T-74/76, 83-85,132,137 & 141/00 sz. egyesített eljárás., Artegoan GmbH és mások v Bizottság, 2002. november 26. E.C.R. II-4945., és mások.

20 CAROZZA, Paolo G.: *Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law*, The American Journal of International Law, vol. 97, 2003, p. 44.

21 RIO+20, United Nations Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012, <http://www.unctd2012.org/thefuturewewant.html>

22 ANTYPAS, Alexios: *Rio+20: the future we still have to fight for*, Environmental Liability Review, Vol. 20 Issue 3, 2012, p. 92.

AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSRŐL

E téren elsősorban az európai környezetvédelmi akció-programokat kell számba venni, amelyek kezdete a Párizsi csúcstalálkozóra nyúlik vissza²³. Az *Ötödik Környezetvédelmi Akcióprogram*²⁴ két fontos alapra támaszkodott: az UNCED (United Nations Conference on Environment and Development) (Rió 1992) fenntartható fejlődésre vonatkozó folyamataira – érdemes a Program címére tekinteni: „A fenntarthatóság felé” – valamint a Maastricht-i (Unió) Szerződésre²⁵. Számos új megközelítést sorol fel a Program, mint a jelen és jövő nemzedékek érdekei; annak szükségessége, hogy a megosztott felelősségre építkezzünk, amelynek keretében bevonásra kerül a társadalom minden szektora, a közigazgatástól a magánszféráig; a szabályozási és egyéb eszközök széles skálájának igénybevétele; az integráció további fejlesztése stb. Mindez a szubszidiaritáson alapul, amelyet a megosztott felelősséggel kapcsol össze. A Program felülvizsgálatára 1998-ban került sor²⁶, amely az integráció és szubszidiaritás szélesebb összefüggéseire mutatott rá, amint az a preambulumban is megjelenik: „(20) Minthogy a környezetvédelmi követelmények további integrálása más politikai területekbe úgy tekinthető, mint a fenntartható fejlődés megvalósításának alapvető eszköze...;”

A fenntartható fejlődés megvalósítása jelentette a *Hatodik Környezetvédelmi Akcióprogram*²⁷, anyagi és társadalmi elemeket egyaránt felölelve, az életkörülményeket a fenntartható fejlődéssel összekapcsolva. A Program világosan meghatározza a fenntarthatóság alapvető összetevőit: „(6) a fenntartható fejlődés feltétele a természeti erőforrások körültekintő használata és a globális ökoszisztéma védelme, összhangban a gazdasági jóléttel és a kiegyensúlyozott társadalmi fejlődéssel.... (13) a programnak elő kell segítenie a környezeti kérdések integrálását minden közösségi politikába és tevékenységbe, összhangban a Szerződés 6. cikkével, annak érdekében, hogy csökkenjenek a különféle forrásokból a környezetet érő terhelések.”

Ha pedig ennek 2. cikkét elemezzük, az elvekről és az átfogó célokról, akkor az integrációs és fenntartható fejlődés közötti korreláció egyértelművé válik. Arra a következtetésre

juthatunk, hogy a fenntarthatóság és integráció kétirányú folyamat:

→ a környezeti szempontokat integrálni kell minden Közösségi politikába – (1) bek.;

← a környezetvédelmi intézkedések összhangban kell legyenek a fenntartható fejlődés anyagi és társadalmi dimenzióival – (4) bek.

A Program felülvizsgálatára 2007-ben került sor, egyebek között kiemelve: „Mindenesetre, az EU még nem lépett e fenntartható környezeti fejlődés útjára.”²⁸ A környezetvédelmi megfontolások az EU politikákba való további integrálása tehát feltétlenül szükséges. Az un. SOER-jelentés (Jelentés az Európai Környezet Állapotáról)²⁹ 2010 végén 10 alapvető tétel sorol fel, amelyek között nem egy kapcsolódik közvetlenül a fenntartható fejlődés kérdéséhez, mint

- „A környezetvédelmi politikák érvényesítése és a környezetvédelmi kormányzás erősítése továbbra is előnyöket jelent.”
- „A zöldebb európai gazdaság felé való átmenet biztosítja a hosszútávú környezeti fenntarthatóságot...”

A *Hetedik Környezetvédelmi Akcióprogram* – amely 2020-ig tart, miközben egyes elemei már 2050-ig is mutatnak – „Jólét bolygónk felélése nélkül”³⁰ –, amelyet 2013-ban fogadtak el³¹ a 2. cikkében felsorolt kilenc elsőbbségi cél³² lényegi elemeit fejt ki részletesen. Az egész program általános megközelítésének jellemzéseként érdemes a környezetvédelmi jogra vonatkozó negyedik prioritást kiemelni, ahol a felsorolt öt tételből

28 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a hatodik közösségi környezetvédelmi cselekvési program féléves értékeléséről, Brüsszel, 30.4.2007, COM(2007) 225 végleges, p. 17.

29 The European Environment State and Outlook 2010 Synthesis, published by the European Environment Agency, published by the European Environment Agency – magyarul nem hozzáférhető!
<http://www.eea.europa.eu/soer/synthesis/synthesis>

30 Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on a General Union Environment Action Programme to 2020 „Living well, within the limits of our planet”, Brussels, 2012.11.29. COM(2012) 710 final, 2012/0337 (COD).

31 Az Európai Parlament és a Tanács 1386/2013/EU határozata (2013. november 20.) a „Jólét bolygónk felélése nélkül” című, a 2020-ig tartó időszakra szóló általános uniós környezetvédelmi cselekvési programról (EGT-vonatkozású szöveg).

32 A 2. cikk ezen célok összegzése:

- (1) A hetedik környezetvédelmi cselekvési program kiemelt célkitűzései a következők:
- a) az uniós természeti tőke védelme, megőrzése és fejlesztése;
 - b) erőforrás-hatékony, zöld és versenyképes uniós gazdaság kialakítása;
 - c) az uniós polgárok megóvása a környezettel kapcsolatos terhelésektől, valamint az egészségüket és jólétüket fenyegető kockázatoktól;
 - d) a környezetre vonatkozó uniós szabályozás előnyeinek maximális elérése a végrehajtás javításával;
 - e) az uniós környezetpolitika ismeret- és tudományos alapjának javítása;
 - f) a környezet- és éghajlat-politikával összefüggő beruházások feltételeinek biztosítása és a környezeti externáliák kezelése;
 - g) a környezetvédelem integrációjának és a szakpolitikák koherenciájának növelése;
 - h) az uniós városok fenntarthatóságának javítása;
 - i) a nemzetközi környezettel és éghajlattal kapcsolatos kihívások hatékonyabb uniós kezelése.

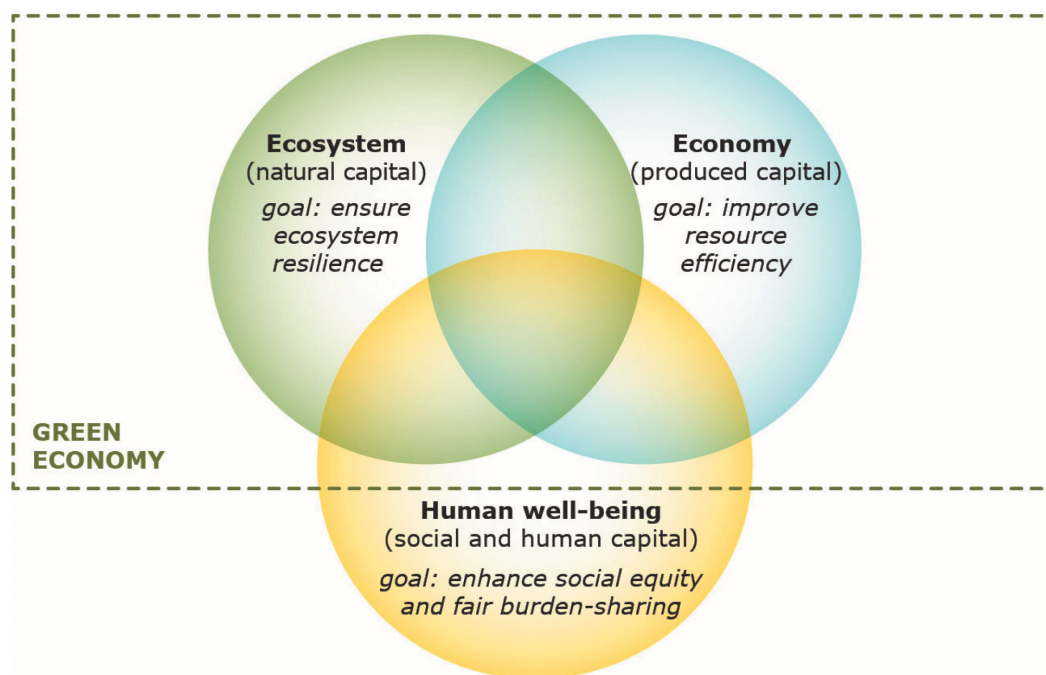
23 Meetings of the Heads of State or Government Paris 19-21 October 1972, The First Summit Conference of the Enlarged Community, Bulletin of the European Communities, No. 10, Brussels, p. 15-16,
http://aei.pitt.edu/1919/2/paris_1972_communique.pdf

24 Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 1 February 1993 on a Community programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development. Official Journal C. 138, 17.5.93.

25 Treaty on European Union (Maastricht Treaty), entering into force 1.11.1993, OJ C 191 of 29.07.1992.

26 Decision No 2179/98/EC of the European Parliament and of the Council of 24 September 1998 on the review of the European Community programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development „Towards sustainability” Official Journal L 275, 10/10/1998 P. 0001 - 0013

27 Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 laying down the Sixth Community Environment Action Programme, OJ L 242, 2002. 09. 10.

1. ábra

(Forrás: http://ec.europa.eu/environment/action-programme/pdf/ia_annexes/Annex%202-%20Linkages%20of%20environment%20policy%20issues.pdf)

három összefüggésben van a társadalmi részvétel kérdéseivel (információhoz jutás, a polgárok bizalma növekedjen, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés az intézményekben). Az a benyomásunk is lehet, hogy az előkészítőknek nagyobb bizalma volt a társadalmi intézményekben és az EU szervek és ezen intézmények közötti partnerségekben, mint a tagállami jogérvényesítés lehetőségeiben.

A számos kísérő dokumentum közül, amelyet a tervezettel együtt jelentettek meg, egyet feltétlenül ki kell emelnünk, a vonatkozó hatásvizsgálat 2. mellékletét³³ – „A környezetpolitika összefüggései” –, amely kiemelt figyelmet fordít a *zöld gazdaságra*, mint ami egyfajta válasz a gyenge és erős fenntarthatóság vitájában. A zöld gazdaság, a 2. melléklet szerint a következőt jelenti: „A zöld gazdaság koncepciója elismeri, hogy az ökoszisztémák, a gazdaság és az emberi jóllét (és a természeti, ember alkotta, társadalmi és emberi tőke megfelelő típusai) szorosan összekapcsolódnak.” Ez nem kérdőjelezhető meg, de a fő kérdés mégis az, miként mutatjuk be ezt a kapcsolatrendszeret.

A fenti ábra (magyarul nem áll rendelkezésre) eredete az általános vagy gyenge fenntarthatóság értelmezése, egy érdekes módosítással. Elsősorban, figyelmet kell fordítanunk a három alapvető összetevőre és azok sajátos magyarázataira:

- az ökoszisztéma vagy a természeti erőforrás, mint tőke a rezilienciát kell megvalósítsa (ami egyebekben az ökoszisztéma immanens minősége);

- a gazdaság erőforrás-hatékony kell legyen;
- az emberi jóllét – eredendően a társadalom eleme – a méltányosságra és a tisztességes teherelosztásra kell irányuljon. Ez valójában a nemzedékek közötti és a nemzedéken belüli méltányosságot jelenti.

A gyenge fenntarthatóság esetében a fenntartható fejlődés ezen három összetevőjének találkozási területére korlátozódik. A fenti ábrában a zöld gazdaság viszont felöleli mindhármat, csak az emberi jóllét egy része marad ki. Ez alapvetően elfogadható megközelítés, hiszen az emberi jóllét nem feltétlenül kapcsolódik csupán a gazdasági fejlődéshez vagy az üzleti élet pénzügyi érdekeihez. Ugyanakkor a jóllét nem materiális elemeit is köthetjük az ökoszisztémához, tehát az érem másik oldala nem annyira kielégítő.

A zöld gazdaság jobb megértése érdekében Rio+20 dokumentumaira kell utalnunk ismét³⁴: „56. ... a zöld gazdaságot a fenntartható fejlődés és a szegénység elleni fellépés összefüggésében a fenntartható fejlődés egyik fontos eszközeként tekintjük, amely lehetőséget ad a döntéshozóknak, de nem jelent szigorú szabályokat...” Ezek a szavak kissé eltérnek az EU tervezetének megközelítésétől. Rio a zöld gazdaságot a fenntartható fejlődés eszközeinek tekinti, míg a Hetedik Környezetvédelmi Akcióprogram mintha azt javasolná, hogy a zöld gazdasággal cseréljük fel a fenntartható fejlődést. Akárhogy is, jelentős terminológiai váltásra kerül sor, a fenntartható fejlődés fogalmainak megújítására.

33 Commission Staff Working Document, Impact Assessment – *Accompanying the document* Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on a General Union Environment Action Programme to 2020 „Living well, within the limits of our planet”, SWD(2012) 398 final, Brussels, 29.11.2012.

34 THE FUTURE we want, United Nations A/CONF.216/L.1*, Rio de Janeiro, Brazil 20-22 June 2012, Distr.: Limited, 19 June 2012, Agenda item 10, point 56.

A fenntarthatóság a környezetpolitika részévé vált jóval azelőtt, hogy a vonatkozó átfogó stratégia kialakult. Előbb vagy utóbb a komplex, integratív, egységes stratégia iránti igény egyértelmű kívánalommmá vált. Az első lépés ebben a sorban a *Göteborg stratégia* volt, de érdemes elődjével, a *Cardiff folyamattal* kezdeni, amelyik egy egységesebb megközelítés elindítója volt, amely noha a környezetvédelmen alapult, mégis szélesebb nézőpontot képviselt. Az 1998-as Cardiff folyamat nem bizonyult sikertörténetnek³⁵. A cél a fenntarthatóság gyakorlati megvalósítása volt, integrálva a környezeti célokat a más irányú EU politikákba. Az integrációt a fenntartható fejlődés elve társának vagy inkább szinonimájának fogjuk fel, értve alatta azt az eljárásrendet, amelyik révén a különböző környezeti szempontok részt kapnak a környezetvédelmen kívüli döntéshozatali gyakorlatban – ez a külső integráció. Az integráció egész kérdéskörének összegzését adja a Hatodik Környezetvédelmi Akcióprogram felülvizsgálati eljárása³⁶, a „2.3.1. A politikák gyenge integrálása”³⁷ címszó alatt. A Kommuniké³⁸, amely a hatásvizsgálatra alapozódik, még ennél is határozottabban fogalmaz: „Mindenesetre, a környezeti megközelítések más területeken való integrációja már kevésbé volt sikeres. A Cardiff-folyamat – amelyet 1998-ban kezdeményeztek az ilyen típusú integráció intézményesítése érdekében – nem felelt meg a várakozásoknak.”

A következő lépés volt az *EU Fenntartható Fejlődés Stratégiája*³⁹, amely hangsúlyozta a hatékony politika kialakításának elsődleges szerepét, amelynek koherensnek kell lennie, amelyen belül az árak megfelelnek a tényleges költségeknek, a tudomány és technológia együtt fejlődik a megfelelő kommunikációval. A Fenntartható Fejlődés Stratégia (Sustainable Development Strategy = SDS) kialakítását követően a „globális partnerség”⁴⁰ koncepciója is megjelent az EU politikákban, az EU-t, mint a nemzetközi együttműködés aktív és vezető szereplőjét mutatva be. A természeti és környezeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás minden más politika integráns része kell legyen, amelynek az EU politikák koherenciája, illetve a jó kormányzás alapvető feltétele.

2005-ben az SDS-t megújították⁴¹, hangsúlyozva: „Az európaiak számára értékes az **életminőség**. Jólétre, tiszta környezetre, jó egészségre, szociális védelemre és egyenlőségre vágnak... A kihívás, hogy fenntartsuk azt a momentumot, amely kölcsönösen erősíti a gazdasági növekedést, a társadalmi jóllétet és a környezetvédelmet.” Az SDS legfontosabb elveit is felsorolták, számos kérdést felölve: az alapvető jogok védelme, a nemzedékek közötti és nemzedéken belüli méltányosság, a nyílt és demokratikus társadalom, a társadalom bevonása, az üzleti világ és a társadalmi partnerek bevonása, a koherens politika és kormányzás, a politikai integráció, az elővigyázatosság elve, a szennyező fizet elve.

A felülvizsgálat eredményeképpen a Tanács 2006-ban egy új SDS-t fogadott el⁴², amelyik kiemelte, hogy a Lisszaboni Stratégia és az DDS oly módon kerüljön harmonizálásra, hogy azokat egymást kiegészítő stratégiáknak kell tekinteni. Aláhúzták az anyagi fejlődés szerepét a fenntartható társadalom építésében és általában igényként jelent meg a gazdasági növekedés. Világossá vált, hogy az EU nem kíván a gazdasági növekedéstől eltekinteni. Ezen felül még két további felülvizsgálatra⁴³ került sor, amelyen belül a harmadikra 2009-ben⁴⁴, meghatározva az EU néhány fontos politikai eszközeit:

- a minőségi jogalkotás („Better Regulation”) programot,
- a megújított szociálpolitika,
- a foglalkoztatási irányelveket
- a vállalatok társadalmi felelősségvállalását,
- az SDS elhelyezését a külkapcsolati politikákban,
- és végül a tagállami jó gyakorlat példákat⁴⁵.

Az SDS stratégiával párhuzamosan jelentek meg az alapvető gazdasági stratégiák is, amelyek között a legfontosabb a 2000-ben kiadott Lisszaboni Stratégia⁴⁶: „Az Unió ma elfogadta a következő évtized *új stratégiai célkitűzését*: világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás alapú gazdaságává kell tenni 2010-re, mely fenntartható gazdasági növekedésre képes, több és jobb munkahelyet, szorosabb társadalmi összetartást, valamint a környezet tiszteletben tartását biztosítva.” Az eredeti stratégia az ötletek túlságosan komplex rendszere lett, a felelősség széles körű megosztásával, ezért 2005-ben

35 Communication from the Commission to the European Council of 27 May 1998 on a partnership for integration: a strategy for integrating the environment into EU policies (Cardiff- June 1998) [COM(1998) 333 – Not published in the Official Journal].

36 Mid-term review of the Sixth Community Environment Action Programme – Impact Assessment, COM(2007)225 final, {SEC(2007)547}, p. 18–19

37 „A környezeti integrációnak intézményes lökést adott 1998-ban az, amikor az Európai Tanács meghirdette a »Cardiff folyamatot«, megkívánva a különböző Tanácsoktól, hogy stratégiát alakítsanak az integráció alátmasztására.”

38 COM(2007) 225 final, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the mid-term review of the Sixth Community Environment Action Programme, p. 15.

39 Commission Communication of 15 May 2001 „A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development” (Commission proposal to the Gothenburg European Council) [COM(2001) 264 final – not published in the Official Journal].

40 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Towards a global partnership for sustainable development, Brussels, 13.2.2002, COM(2002) 82 final.

41 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: On the review of the Sustainable Development Strategy A platform for action Brussels, 13.12.2005 COM(2005) 658 final.

42 Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy Council of the European Union, Brussels, 26 June 2006 10917/06.

43 A második: COM(2007) 642 final Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Progress Report on the Sustainable Development Strategy 2007 {SEC(2007)1416}.

44 Brussels, 24.7.2009, COM(2009) 400 final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Mainstreaming sustainable development into EU policies: 2009 Review of the European Union Strategy for Sustainable Development.

45 Amilyen Franciaországban a „Grenelle de l’Environnement” törvény, amit a kormány, az üzleti szféra és a civil társadalom együttes, magas szintű érdemi vitája nyomán alakult ki a fenntartható fejlődés új intézményi rendjének keretében.

46 Presidency conclusions Lisbon European Council, 23 and 24 March 2000.

újrarendelték. Az első megvalósítási jelentés⁴⁷ optimista volt, felsorolva az eredményeket, mint az új klíma- és energia-csomag, vagy a fenntartható termelés és fogyasztás akcióterve.

A gazdasági válság következményeként a fejlődés 2020-ig terjedő új programját kellett elfogadni. Elsőként egy bizottsági javaslat készült el⁴⁸, majd a Tanács ajánlása⁴⁹. Az ajánlás alapvetően eltért a fenntarthatóság eredetileg egységesen kezelt gondolatától, mert a fenntarthatóságnak egy szűkebb, anyagi szemléletű nézetét vette alapul:

„Az Európa 2020 három, egymást kölcsönösen megerősítő prioritást tart szem előtt:

- Intelligens növekedés: tudáson és innováción alapuló gazdaság kialakítása.
- Fenntartható növekedés: erőforrás-hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaság.
- Inkluzív növekedés: magas foglalkoztatás, valamint szociális és területi kohézió jellemezte gazdaság kialakításának ösztönzése.

Ezek a célkitűzések kapcsolódnak egymáshoz. ... A tisztább, alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiákba való beruházás tehermentesíti a környezetet, hozzájárul az éghajlatváltozás elleni küzdelemhez, valamint új üzleti és foglalkoztatási lehetőségeket kínál.”

A 2008-as válság távolról sem könnyítette meg a fenntarthatóság helyzetét, hanem ehelyett átszervezte a rendszereket és a prioritásokat. Önmagában a szóhasználat változása – fejlődés helyett növekedés – is járhat komoly következményekkel, mert egyáltalában nem világos, vajon ez csupán eltérő fogalmazás avagy a hozzáállás megváltozása. Az eltérő fogalmi rendszer miatt egyet kell értsünk azokkal, mint Jans, akik úgy hiszik, hogy a fenntartható növekedés sokkal gyengébb koncepció, mint a fenntartható fejlődés⁵⁰. A Tanács szerint a 2020-as stratégia magába foglalja a megelőző stratégiákat, illetve a környezetvédelmi követelményeket is.⁵¹ A stratégián túlmenően elfogadtak részletesebb stratégiákat, mint a közlekedés⁵², vagy az Energia 2020-at⁵³.

47 A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a 2008 – 2010-es közösségi lisszaboni program végrehajtási jelentéséről, Brüsszel, 16.12.2008, COM(2008) 881 végleges.

48 A Bizottság közleménye (2010. március 3.) – Európa 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, COM(2010) 2020 végleges.

49 A Tanács ajánlása (2010. július 13.) a tagállamok és az Unió gazdaságpolitikáira vonatkozó átfogó iránymutatásokról (2010/410/EU) (2010/410/EU) Hivatalos Lap, L 191 23.7.2010 p. 0028–0034

50 JANS, Jan H.: *Stop the Integration Principle?*, Fordham International Law Journal, Vol. 33, 2010, p. 1538.

51 Improving environmental policy instruments – Council conclusions – Environment Council meeting Brussels, 20 December 2010.

52 Brussels, 28.3.2011 COM(2011) 144 final White Paper Roadmap to a Single European Transport Area – Towards a competitive and resource efficient transport system SEC(2011) 359 final SEC(2011) 358 final SEC(2011) 391 final.

53 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Energy 2020 A strategy for competitive, sustainable and secure energy, SEC(2010) 1346, Brussels, 10.11.2010 COM(2010) 639 final.

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS AZ ELSŐDLEGES JOGBAN

1992-ben a fenntarthatóság megjelent a Maastrichti Szerződésben⁵⁴, elsőként a preambulum hetedik bekezdésében. A Római Szerződést módosító Uniós Szerződés beiktatott egy új 2 cikket⁵⁵, amiben a fenntarthatósággal, a környezetvédelemmel, a szolidaritással, a szociális biztonsággal, az életminőséggel stb. kapcsolatos kérdéseket sorolt fel. Ebben a cikkben a környezetvédelem a fenntarthatósággal egyenértékű tényező. Az Amsterdami Szerződés⁵⁶ a környezetvédelem és a fenntarthatóság elemeit jelentősen nem érintette. A Nizzai Szerződés⁵⁷ 2001-ben ebben a vonatkozásban semmilyen változást nem hozott.

A Lisszaboni Szerződés⁵⁸ alapvetően megváltoztatta az Uniós Szerződés (EUSZ) rendszerét és ezt tette az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) is. Az EUSZ 3. cikke felváltotta a korábbi 2. cikket az EU céljainak felsorolásáról, sokkal kidolgozottabb és kiterjedtebb rendszert hozva, a fenntarthatósággal való összefüggések szélesebb körét tárva fel, megőrizve a megelőző elemeket is⁵⁹, valamint a 3. cikk (5) bekezdése megjelenítette az EU globális szerepét a fenntartható fejlődés terén⁶⁰. A fenntarthatóság iránti elkötelezettség a nemzetközi együttműködésen belül hangsúlyossá vált – a fejlődő országok felé irányulva, a fenntarthatóság három pillérért szem előtt tartva, és ezen belül a környezetvédelmet, illetve a globális erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodást

54 Treaty on European Union (Treaty on Maastricht) OJ C 191 of 29.7.1992.

55 „A Közösség feladata, hogy közös piac, valamint gazdasági és monetáris unió létrehozásával, továbbá a 3. és a 3a. cikkben meghatározott közös politikák, illetve intézkedések végrehajtásával a Közösség egész területén előmozdítsa a gazdasági tevékenységek harmonikus, kiegyensúlyozott fejlődését, a környezetre figyelmet fordító, fenntartható és inflációt nem gerjesztő növekedést, a gazdasági teljesítmények nagyfokú konvergenciáját, a foglalkoztatottság és a szociális védelem magas szintjét, az életszínvonal és életminőség emelését, valamint a tagállamok közötti gazdasági és társadalmi kohéziót és szolidaritást.”

56 Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and related acts Official Journal C 340, 10 November, 1997.

57 OJ C 80 of 10.03.2001.

58 Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá, 2007/C 306/01, Hivatalos Lap, 2007. december 17.

59 „3. cikk (3) bek.: Az Unió egy belső piacot hoz létre. Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességen, teljes foglalkoztatottságon és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul. Az Unió elősegíti a tudományos és műszaki haladást.

Az Unió küzd a társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés ellen, és előmozdítja a társadalmi igazságosságot és védelmet, a nők és férfiak közötti egyenlőséget, a nemzedékek közötti szolidaritást és a gyermekek jogainak védelmét.”

60 „5. ... Hozzájárul a békéhez, a biztonsághoz, a Föld fenntartható fejlődéséhez, a népek közötti szolidaritáshoz és kölcsönös tisztelethez, a szabad és tisztességes kereskedelemhez, a szegénység felszámolásához és az emberi jogok, különösen pedig a gyermekek jogainak védelméhez, továbbá a nemzetközi jog szigorú betartásához és fejlesztéséhez, így különösen az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelvek tiszteletben tartásához.”

tekintve prioritásnak.⁶¹ Figyelemre méltó, hogy a Lisszaboni Szerződés „törvényesítette” az Alapjogi Chartát, az EUSZ 6. cikk (1) bekezdésével. A Charta maga is utal a fenntartható fejlődésre, noha a vonatkozó 37. cikket⁶² nem igazán tekinthetjük minden fenntartás nélkül környezethez való jogot megvalósító rendelkezésnek.

Az EUMSZ preambuluma a pénzügyi és anyagi természetű fejlődésre összpontosít, nem említve ismételten a fenntartható fejlődést. Jó példa erre az elért megközelítésre a preambulum 4. és 5. bekezdése⁶³. A lényeg tehát az anyagi, pénzügyi növekedés és még a harmonikus fejlődés is – amelynek lehet egyébként kapcsolata a fenntarthatósággal – a regionalizmus kérdéskörében jelenik meg és nem a fenntarthatóságban. Az előző Szerződéshez képest ez jelentős változásnak minősíthető.

Figyelemmel arra, hogy az integrációt a fenntartható fejlődés gyakorlati eszközének tekinthetjük, a 11. cikk a környezeti integrációról lényegi kérdés, amely egyben közvetlenül utal is a fenntartható fejlődésre⁶⁴. Sajnálatos azonban, hogy az integráció illetően lehetséges hatása is csökkent, figyelemmel arra, hogy míg a környezeti integráció volt 2009-ig az egyetlen integrációs elv, ezt követően az integrációs követelmények burjánzása ennek eredeti helyzetét jelentősen aláásta⁶⁵. Nem lehet csodálkozni azon, hogy ezek után egyes szerzők úgy vélik, hogy az EUMSZ 7. cikke a konzisztenciáról marad az egyetlen tényleges integrációs elv, és az összes többi feleslegessé⁶⁶. Mások ennek következményeire figyelmeztetnek:

- 61 21. cikk (2) bek. „2) Az Unió közös politikákat és tevékenységeket határoz meg és hajt végre, és a nemzetközi kapcsolatok minden területén magas szintű együttműködés kialakításán munkálkodik annak érdekében, hogy: ...
- d) elősegítse a fejlődő országok fenntartható gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődését, elsődlegesen a szegénység felszámolása céljából; ...
- f) hozzájáruljon olyan nemzetközi intézkedések kidolgozásához, amelyek a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében a környezet minőségének és a világ természeti erőforrásaival való fenntartható gazdálkodásnak a megőrzésére és javítására irányulnak;”
- 62 „A magas színvonalú környezetvédelmet és a környezet minőségének javítását be kell építeni az uniós politikákba, és a fenntartható fejlődés elvével összhangban biztosítani kell megvalósulásukat.”
- 63 „FELISMERVE, hogy a meglévő akadályok elhárítása összehangolt cselekvést igényel annak érdekében, hogy garantálják az egyenletes gazdasági növekedést, a kiegyensúlyozott kereskedelmet és a tisztességes piaci versenyt,
- TÖREKEDVE ARRA, hogy erősítsék gazdaságaik egységét és biztosítsák harmonikus fejlődésüket a különböző régiók között meglévő különbségek és a hátrányos helyzetű régiók elmaradottságának csökkentésével, ...”
- 64 „A környezetvédelmi követelményeket – különösen a fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel – be kell illeszteni az uniós politikák és tevékenységek meghatározásába és végrehajtásába.”
- 65 Az EUMSZ az integrációt több helyen is említi:
- 8. Cikk: nők és férfiak egyenrangúsága
 - 9. Cikk: szociális biztonság, foglalkoztatás
 - 10. Cikk: a megkülönböztetés általános tilalma
 - 12. Cikk: fogyasztóvédelem
 - 13. Cikk: állatvédelem, de még említhetjük
- a 194. Cikket, hiszen az energiapolitika is tartalmaz utalást az integráció elvére.
- 66 MCINTYRE, Owen: *The integration challenge, Integrating environmental concerns into other EU policies* in Suzanne Kingston: (Ed.): *European Perspectives on Environmental Law and Governance*, Routledge, 2013, p. 137.

„Arra kell tehát következtetnünk, hogy a különböző integrációs elvek között nincs hierarchia...”⁶⁷. Mindenesetre az integráció, mint a fenntartható fejlődés manifesztálódása elvesztette eredeti pozícióját a Lisszaboni Szerződés nyomán. Nincs tehát olyan rendelkezés a Szerződésben, amelyik közvetlen jogi követelményként lenne említhető. Így a kulcs az EU intézményi és szervezeti rendje marad és annak a fenntartható fejlődés érvényesítésére szolgáló készségessége.

A fenntartható fejlődés egyrészt alapelv, másrészt célkitűzés, amelynek tényleges tartalmát nem határozza meg a Szerződés. A fenntarthatóság hagyományos elemei megjelennek, nincs újítás. A szóhasználat nélküli mind a jogi pontosságot, mint a jog felelősség érzetét. A lényeg, hogy „törekedjünk” a fenntartható fejlődésre, „vegyük figyelembe” a fenntartható fejlődést, mint valamiféle általános irányvonalat, de esély sincs ennek kötelezettségként való kezelésére. Még maga az EU felépítménye sem köteles bármiféle konkrét lépésre, ami elég gyenge politikai helyzetet eredményez. A fő kérdés tehát az marad, milyen mértékben lehet ezt az általános elvárást a gyakorlatban megvalósítani és mely szabályozási területeken, mennyire lehetséges a jogi kiszámíthatóság talajára lépni.

Az EU stratégiák „zöldítése” a fenntartható fejlődési stratégiákon és a környezetvédelmi akcióprogramokon felül az elmúlt pár évben a már említett „zöld gazdaság” felé fordult, kiegészítve azt más elemekkel. Az első ezen a listán a *zöld termékek* gondolatának megjelenése 2013-ban⁶⁸. Ez nem bármilyen sajátos termékfajtára utal, hanem arra, hogy milyen általános megközelítés legyen a termeléssel kapcsolatos EU magatartás középpontjában. A vonatkozó Kommuniké a következőképpen összegzi a lényegét: „Ezen a területen az EU általános célja az, hogy az érdekelt felek (többek között az ellátási lánc összes szereplője) számára elősegítse a termékek és szervezetek környezeti teljesítményéről szóló áttekinthető, megbízható és összehasonlítható információkhoz való hozzáférést... A zöld termék általános fogalma (olyan termék, amely más termékekkel összehasonlítva kisebb környezeti hatást fejt ki életciklusa során) tehát a következő két elemmel kiegészülve mérhetővé és pontosan definiálhatóvá válik: 1) az életciklus során kifejtett környezeti hatások mérésére szolgáló módszer; és 2) a termékkategóriák szerinti szabályok, melyek összehasonlítási alapként szolgálnak a valóban zöld termékek meghatározásához. Ugyanez a megközelítés érvényes a szervezetek esetében is.” A Kommuniké által vázolt következő lépések három jogalkotási területe: a környezeti management és audit rendszerek (EMAS), a zöld közbeszerzés (GPP) és az EU ökocímke. A javaslatok lényege, hogy a fogyasztói szemlélet alakítása a figyelem fő iránya.

67 Ibid. 11. old

68 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: A zöld termékek egységes piacának kialakítása A termékek és a szervezetek környezeti teljesítményével kapcsolatos tájékoztatás fejlesztése, COM/2013/0196 final.

2014-ben a következő irányzat, ami a *zöld gazdaság folyamánya, a körkörös gazdaság*⁶⁹, összekapcsolva a fenntartható növekedéssel: „A körkörös gazdasági rendszerek a lehető legtöbb megőrzik a termékek hozzáadott értékét, és megszüntetik a hulladékkeletkezést. Amikor egy termék eléri életciklusának végét, a körkörös gazdasági rendszerek a gazdaságon belül tartják az erőforrásokat, hogy azokat újra és újra produktívan fel lehessen használni, és így további értéket teremtsenek. A gazdaság körkörösebbé tétele érdekében változásoknak kell bekövetkezniük az értékláncok teljes hosszában, a termékek tervezésétől az új üzleti és piaci modellekig, a hulladék erőforrássá alakításának új módozataitól a fogyasztói magatartás új formáiig. Ez a rendszer teljes megváltoztatását jelenti, valamint innovációt nemcsak a technológiák, hanem a szervezés, a társadalom, a finanszírozási módszerek és a szabályozás terén is.”

2015 végén a *körkörös gazdaság stratégiáját felülvizsgálták*⁷⁰, amelyek során gyengült is kisse, de számos új, konkrét lépést is felsoroltak. A bevezető szerint: „Az áttérés a még inkább körforgásos gazdaságra, amelyben a termékek, alapanyagok és erőforrások értékét a lehető legtöbb megőrzik a gazdaságban, a hulladék keletkezését pedig a minimálisra csökkentik, jelentős hozzájárulást jelent az EU arra irányuló erőfeszítéseivel, hogy fenntartható, karbonszegény, erőforrás-hatékony és versenyképes gazdaságot alakítson ki. Ez az átmenet lehetőséget kínál gazdaságunk átalakítására, és arra, hogy új és fenntartható versenyelőnyöket alakítsunk ki Európa számára.” A körkörös gazdaságnak közvetlen hatása lesz a növekedésre, a foglalkoztatásra. Ez az új stratégiai keret *világos szabályozási feltételeket követel* meg, amelyek első jelei az újrahasználatra és a hasznosításra koncentrált hulladékok szabályozás fejlesztésében jelennek meg. Ezt olyan szabályozási

területek jogalkotási javaslatok követik, mint a műanyagok, az élelmiszerhulladék, az építési hulladék, a kritikus alapanyagok, az ipari és bányászati hulladék, a fogyasztás és a közbeszerzés, később a műtrágyák és a vizek újrahasználat, de nem feledkezhetünk meg a horizontális eszközökről sem, mint az olyan azon ösztönzők, amelyek az innováció és a beruházások terén jelennek meg. A folytonosság biztosítása érdekében az első célterület a termékek tervezése és a termelési eljárások, amelyet a fogyasztás terület követ majd – és ezen belül a közbeszerzési politika elsődleges lesz. Tehát *a jogi reformok széles köre prognosztizálható*.

A jog elősegítheti e stratégia megvalósítását, nem csoda, ha a fentebb hivatkozott dokumentumok mindegyike kiemelt figyelmet szentel a jogalkotás fejlesztésének. Kitérő *példa erre a hulladékos szabályozás fejlődése*, amely egyre jobb feltételek teremt az újrahasználat és a hasznosítás számára. A hatályos hulladékos irányelv⁷¹ 3. cikkében (fogalmak) és a későbbi rendelkezésekben is sikeresen tágitotta ki a tárgykör megközelítésmódját, kijelentve: „15. »hasznosítás«: bármely művelet, amelynek fő eredménye az, hogy a hulladék hasznos célt szolgál annak révén, hogy olyan más anyagok helyébe lép, amelyeket egyébként valamely konkrét funkció betöltésére használtak volna, vagy amelynek eredményeként a hulladékot oly módon készítik elő, hogy az, ezt a funkciót akár az üzemben, akár a szélesebb körű gazdaságban betölthesse.” Ez a fogalom az Európai Bíróság esetjoga által kiváltott fokozatos értelmezési fejlődés következménye, amelyben az un. ASA ítélet játszott meghatározó szerepet⁷², amikor meghatározta a hasznosítás, újrahasználat és ártalmatlanítás közötti határvonalat⁷³.

69 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Úton a körkörös gazdaság felé: „zéró hulladék” program Európa számára, COM/2014/0398 final/2.

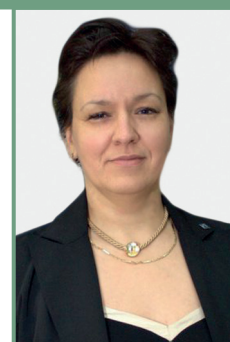
70 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az anyagkörforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv, COM/2015/0614 final.

71 Az Európai Parlament és a Tanács 2008/98/EK irányelve (2008. november 19.) a hulladékokról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről.

72 C-6/00. sz. ügy, Abfall Service AG (ASA) kontra Bundesminister für Umwelt, Jugend und Familie. Előzetes döntéshozatal iránti kérelem: Verwaltungsgerichtshof – Ausztria. Határozatok Tára 2002 I-01961.

73 „69 Az Irányelv 3. cikk (1) bekezdés b) pontja és negyedik preambulumbekzdése értelmében az elsődleges cél, hogy a hulladék hasznos célt szolgáljon, helyettesítve más anyagokat, amelyeket erre a célra használni lehetne, ennek révén megőrizve természetes erőforrásokat.”

Karsai Krisztina*

Hatásköri megoszlás a tagállam és az Európai Unió között a büntető eljárásjog területén

1. BEVEZETÉS ÉS A VIZSGÁLAT HATÓKÖRE

A lisszaboni szerződés hatályba lépésével (2009. december 1.) a megreformált uniós alapszerződési keretrendszerben elsősorban az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) határozza meg, hogy a tagállamok és az Európai Unió között a hatáskörök megosztására milyen elvek és szabályok vonatkoznak – e szabályok létezése rendszeralkotó jelentőségű, értelemszerűen az alapszerződések tartalmi szabályozási körének egyik „kötelező” elemét jelentik. Ugyanakkor a szerződéses szöveg az értelmezés és az alkalmazás során olyan többletjelentéseket kaphat és kapott is az integráció fejlődésének során, amelyekkel kapcsolatosan tagállami kételyek is felmerültek.¹ Az újnak mondható kompetencia-szabályozás emiatt – lehetőség szerint – pontosabb szabályozást céloz: az erre irányuló törekvés elsősorban a tagállami szuverenitási érvből fakadt és azal a következménnyel jár, hogy az integrációban jelentős szerepet játszó, hatáskörökkel kapcsolatos bírói jogfejlesztés lehetősége ezáltal korlátozottabbá vál(ha)t. Vagyis az Európai Unió Bírósága (EUB) számára az EUMSZ hatásköri rendelkezései a – korábbi – mérlegelési játékeret leszűkítette. Ezzel szemben azonban az sem kizárt teljesen, hogy a pontosabb (?), egyértelműbb (?) tematikus lehatárolás hatására az EUB (hatásköröket érintő) jogfejlesztő tevékenységének csupán a fókusza változik majd meg, és hogy éppen a tematikus kapcsolódás igazolásával lényegében bármilyen ügyet szupranacionális szintre (megosztott vagy kizárólagos hatáskörbe) lehet majd emelni – amennyiben a további jogalkotási feltételeknek az megfelel.

2016-ban Budapesten tartja jubileumi kongresszusát a FIDE (Európai Jog Nemzetközi Szövetsége), amelynek keretében külön panelmunka fog folyni a „*Division of Competences and Regulatory Powers Between the EU and the Member States*” témakörhöz kapcsolódóan. A kongresszus most elsősorban bankjogi, versenyjogi és európai közjogi szempontú megközelítést alkalmaz, azonban az EU és a tagállamok közötti hatáskör-megoszlás kérdése az utóbbi 20-25 év jogfejlődésének köszönhetően releváns üggyé vált a (tág értelemben vett)

büntetőjogi normákat illetően is. Az európai büntetőjog fejlődésének és fejlesztésének a folyamata lényegében a kilencvenes években kezdődött el és idézett elő kifejezetten újszerű és innovatív („forradalmi”²) megoldásokat a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerein belül, illetve azok egymással való interakcióját érintően. Emiatt igazolt és persze vizsgálatra érdemes témakör – e különszám hasábjain is – a büntetőjog, itt éppen a büntető eljárási jog, amellyel kapcsolatosan jelen tanulmányban azt fogom megvizsgálni, hogy miként jelentkezhet a hatáskör-megosztási kérdés a tagállami és uniós szint között.

2. HATÁSKÖR-MEGOSZTÁS ÉRTELMEZHETŐSÉGE A BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG TERÜLETÉN

A büntető eljárásjog mint jogági szabályozó szerepe a demokratikus, jogállami büntető igazságszolgáltatási rendszerekben alapvető jelentőségű, a büntetőjogi felelősségrevonás eljárási kereteit határozza meg, korlátok közé szorítja az állam büntető igényének érvényesítését és az eljárás alá vont személy (más magánszemélyek) jogainak védelmét is priméren szolgálja. A büntetőjogi felelősségrevonás eljárási kereteinek a lefektetése a belső (nemzeti) jogalkotó joga és kötelessége hagyományosan, ahogy a büntetendővé nyilvánítás kérdése (ius puniendi³) is az állam szintjén, az adott társadalom

2 KARSAI Krisztina: Alapvető (r)evolúció az európai büntetőjogban. Jurisperitus, 2015.

3 A belső jog viszonylatában a ius puniendi alábbi hatalmi rétegeit lehet tehát elméleti szinten megkülönböztetni: 1. értékválasztási hatalom/kompetencia: a társadalmi közegben fennálló értékek és érdekek közül való azon választás joga, hogy mi legyen büntetőjogi védelemmel ellátva; 2. eszközválasztási hatalom/kompetencia: a jogrenden belül a büntetőjogi eszközök alkalmazásának (és nem más jogágbeli eszköz) a joga a fenti értékek védelmére; 3. definíciós hatalom/kompetencia: a bűncselekmény mint jogi definíció konstituálásának a jogát jelenti, annak a határnak a meghúzását, ami a büntetendő és nem büntetendő magatartás között húzódik, valamint a büntetendőség előfeltételeinek meghatározása; valamint a büntetések definiálásának a joga (milyen típusú büntetést ismer el a jogrend); 4. a büntetőjogi szigor hatalma: ez a büntetési mérték meghatározásának jogát jelenti: az elméletileg korlátlan büntetés alkalmazási határainak lefektetése; 5. a büntetőjogi felelősség megállapításának a joga; 6. a büntetések végrehajtásának joga. A szerző saját kutatásainak eredményét, lásd: Karsai (2015) pp. 17–18.

* Karsai Krisztina: Phd. habil.; rektorhelyettes, egyetemi tanár (SZTE-ÁJK).

1 Lásd részletesen például BLUTMAN László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. HVGORAC, 2013. p. 119–187.; CRAIG, Paul–DE BÚRCA, Gráinne: EU Law, Text, Cases and Materials. Oxford University Press, 2011. pp. 73–104.

(mindenkori) állapotára vonatkoztatva dől el. Ezzel kapcsolatosan a XX. század nemzetközi jogi vívmányai – úgy mint a nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelősség, a büntetőjogi felelősség megteremtését előíró nemzetközi multilaterális egyezmények, illetve a nemzetközi büntető törvényszékek felállítása – bizonyos mértékig bírnak befolyásoló tényezővel, de hatásköri átrendeződést nem generálnak. Ehhez képest az uniós jogfejlődést vizsgálva megalapozott és bizonyítható az állítás,⁴ miszerint a jelenlegi uniós jogi normarendszer a büntető jogszabályok alkotása körében – a tagállamok által felhatalmazott módon – rendelkezik önálló kompetenciákkal. Ebből az is következik, hogy érdemes ehelyütt a jogalkotási hatáskörök megosztásával kapcsolatosan foglalkozni a büntető eljárásjogi jogviszonyokat érintő legiszlációs kérdésekkel. Így ebben a tanulmányban az EUMSZ azon rendelkezéseit mutatom be és elemzem röviden, amelyek felhatalmazása alapján az EU képes a rendes jogalkotási eljárása keretében büntető eljárási tartalmú normákat alkotni.

A jogalkalmazási kompetenciákat érintően annyit szükséges megemlíteni, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítására irányuló eljárás lefolytatása tagállami hatáskör, európai büntetőbíróság felállítására csak tudományos tézisekben tettek – kiforrottan korántsem tekinthető – javaslatot,⁵ így a jogalkalmazás körében a tagállam és az EU közötti hatáskör megosztása – egyelőre – nem értelmezhető. Fontos azonban megemlíteni, hogy nem ez tekinthető a jövőbeli irányknak. Az Európai Ügyészi Hivatal közeli, igen valószínű felállítására,⁶ illetve az Europol (egyre) önálló(bb) nyomozási jogkörével kapcsolatos törekvések tekinthetők olyan fejlesztési irányoknak, amelyek a jogalkalmazás körében rendezik majd újra a hatásköri képleteket. Azzal a különbséggel, hogy az említett uniós ügynökségek definiált tevékenységei a tagállamok valamely hatóságainak pontosan meghatározott kompetencia-területeire fognak behatolni. A büntető joghatóság gyakorlásának szabályozására, illetve korlátozására vonatkozó fejlesztési irány,⁷ illetve az európai nyomozási határozat⁸ pedig nem elsősorban a tagállam és az EU közötti hatáskörmegosztás problematikáját érinti, hanem inkább a tagállamok egymás közötti viszonyrendszerében értelmezhető.

A vizsgálat során a legkézenfekvőbb szempontrendszer kívánom alkalmazni, így azt mutatom be, hogy a „hagyományos” büntetőeljárási keretek közé miként és hogyan tud

behatolni az uniós jogfejlődés a kompetenciák átalakulása révén. Ehhez szükségképpen (és értelemszerűen) a magyar büntető eljárási jogi keretrendszer használatát kiindulópontként.

3. TEMATIKUS LEHATÁROLÁSOK ÉS FELHATALMAZÓ NORMÁK

3.1. JOGALKOTÁS MEGOSZTOTT HATÁSKÖRBEN

Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 5. cikke tartalmazza a hatáskör-átruházás definícióját és azt a jogi alapot, amin építkezve majd az EUMSZ specifikálja részletesen a hatásköröket: „(1) Az Unió hatásköreinek elhatárolására a hatáskör-átruházás elve az irányadó. Az uniós hatáskörök gyakorlására a szubszidiaritás és az arányosság elve az irányadó. (2) A hatáskör-átruházás elvének megfelelően az Unió kizárólag a tagállamok által a Szerződésekben ráruházott hatáskörök határain belül jár el a Szerződésekben foglalt célkitűzések megvalósítása érdekében. Minden olyan hatáskör, amelyet a Szerződések nem ruháztak át az Unióra, a tagállamoknál marad. (3) A szubszidiaritás elvének megfelelően azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, az Unió csak akkor és annyiban jár el, amikor és amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok sem központi, sem regionális vagy helyi szinten nem tudják kielégítően megvalósítani, így azok a tervezett intézkedés terjedelme vagy hatása miatt az Unió szintjén jobban megvalósíthatók. (...)” Ehhez képest az EUMSZ specifikáló hatásköri szabályai megosztott hatáskörbe utalják a témánk szempontjából releváns uniós politikát, aminek elnevezése: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség. Az EUMSZ 2. cikkének megfelelően a megosztott hatáskör azt jelenti, hogy „ha egy meghatározott területen a Szerződések a tagállamokkal megosztott hatáskört ruháznak az Unióra, e területen mind az Unió, mind pedig a tagállamok alkothatnak és elfogadhatnak kötelező erejű jogi aktusokat. A tagállamok e hatáskörüket csak olyan mértékben gyakorolhatják, amilyen mértékben az Unió hatáskörét nem gyakorolta. A tagállamok olyan mértékben gyakorolhatják újra a hatáskörüket, amilyen mértékben az Unió úgy határozott, hogy lemond hatáskörének gyakorlásáról.”

A megosztott hatáskör két fajtáját különbözteti meg a szakirodalom,⁹ így a szomszédos („irregular”) és versengő („regular”) megosztott hatásköröket. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség politikája versengő megosztott hatáskörbe tartozik, ami azt jelenti, hogy az adott területen az uniós szabályozási (intézkedési) jogosultságok átfedik egymást a tagállaméval. Az EUMSZ egyértelmű „rangsort” is felállít, amikor meghatározza, hogy „a tagállamok e hatáskörüket csak olyan mértékben gyakorolhatják, amilyen mértékben az Unió hatáskörét nem gyakorolta”. E hatáskört illetően is érvényesül az ún. „előfoglalás” („pre-emption”) elve, amikor az uniós jogi szabályozás, ha születik, elfoglalja, „előfoglalja” az adott életviszonyok szabályozásának terét a tagállam elől, a tagállam annyiban folytathat erre nézve hatáskör-gyakorlást,

4 KARSAI (2015) pp. 32–34.

5 DELMAS-MARTY, Mireille (szerk.): Corpus Juris der strafrechtlichen Regelungen zum Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Union. Köln, 1998.; ABRAMI, Antonio (International Academy of Environmental Studies) javaslata az International Criminal Court és az European Criminal Court felállítására (2010). Ennek elemzése: PAPADOPOULOU, Dana: International/European Environmental Criminal Court. A comment on the proposal of the International Academy of Environmental Sciences. Európai Parlament 2011.

6 Vö. LIGETI Katalin: Toward a Prosecutor for the European Union: Volume 1 (Modern Studies in European Law) Beck/Hart, 2013.

7 Vö. 2009/948/IB kerethatározat (2009. november 30.) a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről. Elemzéséhez lásd például SINN, Arndt (szerk.): Jurisdiktionkonflikte bei grenzüberschreitender Kriminalität. Ein Rechtsvergleich zum Internationalen Strafrecht. V&R unipress, 2012.

8 Vö. 2014/41/EU irányelv (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról.

9 Vö. például BLUTMAN (2013) pp. 122–125.; KLAMERT, Marcus: The Principle of Loyalty in the European Law. 2014. Oxford, Studies in European Law (szerk.: Craig, Paul – De Búrca, Gráinne). pp. 161–167.

amennyiben azt az uniós norma maga megengedi. Az EUMSZ további rendelkezései a nevezett uniós politika meghatározásánál azokat a jogalapokat rögzítik, amelyek az uniós szerveknek konkrét felhatalmazást adnak intézkedésre.

3.2. EUMSZ 82. CIKK¹⁰

A cikk a büntetőügyekben történő igazságügyi együttműködés szabályozását érintően ad felhatalmazást az EU-nak intézkedések meghozatalára (jogalkotás), meghozzá jogközelítési céllal. A 82. cikk (1) bekezdés *a*) és *b*) pontja szerinti témakörök szorosan kapcsolódhatnak a hagyományos értelemben vett büntető eljárásjogi szabályozórendszerhez. A kölcsönös elismerés elve egyre inkább teret hódít a büntető együttműködés jogi szabályrendszerét érintően, és lényegét tekintve azt célozza, hogy egy adott tagállami (büntető) eljárásjogi produktumát (határozatot) az EU minden más országában „ismerjék el” és ugyanarra és ugyanúgy használják fel, amire eredetileg és ahogyan született, azaz hogy egy másik, a befogadó ország eljárásjogi koordinátarendszerben is töltsse be ugyanazt a funkciót, mint a sajátjában.¹¹ Egy ilyen rendszer a tagállamok egymás igazságszolgáltatásába vetett valódi konstruktív bizalom tart össze: a kölcsönös bizalom elve deklarált rendszeralkotó alapelve a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térségnek, ami azonban – ma még – olykor csupán illúzió, nem pedig valódi bizalmi viszony a tagállamok között. Ezért jelentkeznek tagállami és jogtudományi oldalról is – megalapozottan – az emberi jogi deficitekre hivatkozó kifogások. Hiába tagja mindegyik uniós tagállam az emberi jogok európai egyezményének, az Emberi Jogok Európai Bíróságának tevékenysége és leterheltsége is mutatja, hogy nem mindig érvényesülnek a gyakorlatban maradéktalanul még az egyezmény által szabályozott minimum-garanciák sem. A helyzeten a 2009. december 1-je óta hatályos Alapjogi Charta javíthat, ezzel kapcsolatosan lásd a későbbieket.

Az elvet egyébként az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat¹² ismerte el először pozitív jogi rendelkezés formájában. Általában véve jellemző az elv térnyerésének folyamatára, hogy az fordított irányú, azaz először csak egy-egy

típusú határozatra vonatkozik,¹³ majd az elv alkalmazását egyre több határozat-típusra terjesztik ki, a generális érvényesség bevezetése a folyamatnak tehát a végcélja, amikor már a büntető határozatok európai „szabad forgalmáról” lehet majd beszélni. A büntető határozatok „szabad forgalma” pedig azt jelentené, hogy ha az egyik tagállamban jogszerűen meghozták a döntést, akkor az az összes többi tagállamban (is) végrehajtható lesz. A jogerős határozatok EU-n belüli transznacionális érvényesülése (ne bis in idem elv) is kölcsönös elismerés elvének egyik kicsúcsosodása.

Az EUMSZ 82. cikk (1) bek. *b*) pont szerinti joghatósági konfliktusok vonatkozásában teremtett intézkedési hatáskört érintően elmondható, hogy a párhuzamos büntetőeljárások elkerülése, az eljárási ökonómia megvalósíthatósága összeurópai viszonylatban valódi célkitűzésként jelentkezik. Ennek első lépéseként már ma is hatályos az ún. egyeztetési modell,¹⁴ azonban hosszútávon, szupranacionális szabályozási modellként a jogszabályilag rögzített szempontrendszer (melyik állam járhat el több tagállamban megvalósult bűncselekmény esetén¹⁵), illetve a valamely uniós (?) hatóság (bíró) általi kijelölés is realizálódhat. A felhatalmazás adott tehát a 82. cikkkel és azt is fontos kiemelni, hogy e kérdésekben nem csupán az irányelvi, de a rendeleti jogalkotás is lehetséges. Lényeges lehet még, hogy ezekben az esetekben a büntetőeljárás megindításával és lefolytatásával kapcsolatos hatáskörök rendeződjenek át a „hagyományoshoz” képest, ami a belső jogban végsősoron illetékességi és/vagy hatásköri kérdésként manifesztálódhat. Ha azonban egy adott tagállam nem kívánna megnyitni a büntető eljárási kódexet a nemzetközi elemű eljárásoknak, megtarthatja a nemzetközi büntető együttműködés jogának keretein belül a joghatósági konfliktusok kezelésének szabályozását (végrehajtási joghatóság korlátozásának szabályozásával).¹⁶

Az EUMSZ a 82. cikk (2) bekezdésben¹⁷ irányelvi jogalkotásra ad felhatalmazást a büntetőeljárást alapvetően érintő

10 EUMSZ 82. cikk. (1) Az Unióban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul, és magában foglalja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítését a (2) bekezdésben és a 83. cikkben említett területeken. Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg, amelyek célja:

- a bírósági ítéletek és határozatok minden formájának az Unió egészén belüli kölcsönös elismerését biztosító szabályok és eljárások megállapítása,
- a tagállamok közötti joghatósági összeütközések megelőzése és rendezése,
- a bírák, ügyészek és az igazságügyi alkalmazottak képzésének támogatása,
- a tagállamok igazságügyi vagy annak megfelelő hatóságai közötti együttműködés megkönnyítése a büntetőeljárások keretében és a határozatok végrehajtása terén.

11 Vö. KARSAI Krisztina: EUMSZ 82. cikk In: Osztovits András (szerk.): Az Európai Unió működéséről szóló szerződés magyarázata. Complex, 2011. pp. 779–780.

12 2542002/584/IB kerethatározat (2002. június 13.) az európai letartóztatási parancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról.

13 2005/214/IB kerethatározat (2005. február 24.) a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról; 2006/783/IB kerethatározat (2006. október 6.) a kölcsönös elismerés elvének a vagyonelkobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról; 2008/909/IB kerethatározat (2008. november 27.) a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról; 2008/947/IB kerethatározat (2008. november 27.) a kölcsönös elismerés elvének az ítéletekre és próbaidőt megállapító határozatokra való, a próbaidő alatti magartási szabályok és alternatív szankciók felügyelete céljából történő alkalmazásáról; 2009/829/IB kerethatározat (2009. október 23.) a kölcsönös elismerés elvének az Európai Unió tagállamai közötti, az előzetes letartóztatás alternatívájaként felügyeleti intézkedéseket elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról.

14 2009/948/IB kerethatározat (2009. november 30.) a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről. Kritikusán GEBBIE, George C.: Conflict of European Jurisdiction – a matter of concurrence. *New Journal of European Criminal Law* 2009. special edition. pp. 11–15.

15 SINN (2012).

16 Lásd részletesen M. NYITRAI Péter: Nemzetközi és európai büntetőjog. *Osiris*, 2006.; KARSAI Krisztina–LIGETI Katalin: Magyar alkotmányosság a büntetőjogi jogszabályok útvesztőiben. *Magyar Jog* 2008/6 pp. 399–408.

17 (2) Amilyen mértékben az a több államra kiterjedő vonatkozású büntetőügyekben a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködésnek a megkönnyítése érdekében szükséges, az Európai Parlament és a Tanács rendes jog-

tárgykörökben. Így a bizonyítékokkal és a büntetőeljárásban részt vevők (terhelt, sértett stb.) jogaival kapcsolatosan szabályozási minimumokat állapíthat meg. Az irányelvi szabályozás címzettje a tagállam, az irányelv tartalmazza az elérni kívánt célt, amely célt a tagállam az irányelvet beillesztő jogalkotása folytán a maga eszközeivel saját belátása szerint megvalósíthat. Fontos látni azonban, hogy a minimum-szabályozást adó, a kölcsönös elismerést elősegítő irányelvek – ezen az uniós politikai területen – meglehetősen részletes, sokszor technikai-professzionális szabályozást tartalmaznak, mozgásteret csak meghatározott rész kérdésekben engednek a tagállamoknak. Emiatt a szabályozási tartalom meghatározása vonatkozásában az uniós szint lesz a döntő, a tagállami jogalkotói hatáskör lényeges kérdésben eltérést nem definiálhat. Az irányelvek nem megfelelő vagy meg nem történt átültetése esetén a tagállam számolhat a szerződészegési eljárással is amellet, hogy bizonyos esetekben a magánszemélyek számára közvetlen hivatkozási alapként is megnyílhat az irányelv – akár büntetőeljárásban is. Megítélésem szerint különösen jelentős változást hozhatnak ezen jogalkotási hatásköri „átrendeződések” két okból is. Egyfelől, ha az uniós jogalkotó (például) eljárási jogosítványokat definiál, ezek – extrém esetben – számonkérhetők a belső büntetőeljárásban (megfelelően) át nem ültetett irányelv esetén közvetlen hatályú alkalmazással. Másrészt pedig a büntetőeljárás ezen szabályait érintő uniós jogalkotás egyben az Alapjogi Charta alkalmazásának és figyelembe vételének is megnyitja a kaput. A Charta 51. cikk (1) bekezdése értelmében a Charta rendelkezéseinek ugyanis címzettjei a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre, ilyennek minősül az is, ha a harmonizált jogszabályok alkalmazása történik, azaz például a beillesztett irányelvi szabályozási tartalom kerül alkalmazásra.¹⁸ Az „átrendeződések” a jogalkalmazást befolyásoló potenciálal bírnak, azonban ténykérdés, hogy az uniós jogi szabályozás jogforrási, jogszabálytani és jogvédelmi következményeivel alaposan tisztában kell lennie a büntetőügyekben eljáró tagállami ügyészeknek és bírácoknak – erre külön fel kell készülni.

Szükséges az uniós hatáskörök gyakorlása körében megemlíteni a 82. cikk (3) bekezdésében található rendelkezést,

ami az ún. vészfék-eljárást tartalmazza. A tagállamok számára a kivételt jelentő vészfék-eljárás lehetőséget ad arra, hogy a büntető igazságszolgáltatásuk alapvető kérdéseit érintően kifogást emelhessenek és kifejezetten erre nézve további tárgyalásokat kezdeményezzenek a kötelező jogalkotási aktus elfogadása előtt. Adott esetben ilyen központi kérdésben való ellentétek miatt a jogi aktus elfogadása akár meg is hiúsulhat, azonban nem szabad lebecsülni azt a különbséget, hogy míg korábban, az ún. harmadik pillérben az egyhangú döntéshozatal kötelezettsége esetén a tagállami vétő bármilyen természetű kifogás esetén érvényesülhetett, ma csak a fentiekben említett alapvető jelentőségű kérdésben lehet blokkolni a jogalkotást.

3.3. EUMSZ 85–89. CIKK – ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT

Az EUMSZ 85-89. cikkeiben is számos olyan rendelkezés található, ami a magyar felfogás szerint is szorosan a büntetőeljárás szabályozási tárgyköréhez kötődik, ezeket jelen tanulmányban – terjedelmi okoknál fogva – nem lehet mélyrehatóan elemezni. Emiatt ehelyütt egy olyan összefoglalást bocsátok közre, amelyben a magyar klasszifikáció szerint kategorizáltam a büntető eljárásjog szabályozási köréhez tartozó témaköröket. A táblázatban¹⁹ külön kategóriaként kezelem a nemzetközi bűnügyi együttműködés jogát, ami tág értelemben a büntető eljárásjog része, de ezzel kapcsolatosan nem egységes az államok felfogása; illetve a büntető igazságszolgáltatáshoz tartozó egyéb tematikus kompetenciákat is külön megjelölöm, mivel ezek körében is egy-egy konkrét szabályozási tartalom visszahathat akár a szűk értelemben vett büntető eljárásjogra is. Az áttekintő táblázatban megemlítem azokat a témaköröket is, amelyekben van már tervezet vagy elfogadott, de még át nem ültetett irányelv, vagy a politikai dokumentumban már megjelent az adott fejlődési irány. Illetve egyes tudományos előrejelzéseket is felvettem a táblázatba, illetve az elfogadott uniós jogforrások témakörét is megjelöltem. Az összefoglaló a büntetőjog alrendszer teljességét vizsgálja, az ezt szabályozó normarendszernek csupán egy része az eljárásjog.

alkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg. E szabályoknak figyelembe kell venniük a tagállamok jogi hagyományai és jogrendszerei közötti különbségeket. E szabályozási minimumok a következőkre vonatkoznak: a) a bizonyítékok tagállamok közötti kölcsönös elfogadhatósága, b) a személyek jogai a büntetőeljárásban, c) a bűncselekmények sértettjeinek jogai, d) a büntetőeljárás egyéb olyan külön vonatkozásai, amelyeket a Tanács határozatban előzetesen ilyenként határozott meg; az ilyen határozat elfogadásakor a Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, egyhangúlag határoz. Az ebben a bekezdésben említett szabályozási minimumoknak az elfogadása nem akadályozza meg a tagállamokat abban, hogy a személyek számára magasabb szintű védelmet biztosító intézkedéseket tartsanak fenn, vagy vezessenek be.

18 Vö. C-617/10 Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson (2013. február 26.)

19 Lásd részletesen KARSAI (2015) pp. 32–34.

A magyar büntetőjogi rendszer érintettsége az európai büntetőjogi kompetenciák által						
EUMSZ	EUMSZ kompetencia	Jogterület	Jelenlegi vívmányok	Jövőbeli várható vagy hipotetikus fejlemények	Jogi aktus típusa	
79. cikk (2) d)	küzdelem az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme ellen	anyagi büntetőjog	az emberkereskedelem bűncselekményének és szankcióinak meghatározása		bármilyen jogforrásban	
82. cikk (1) a)	a kölcsönös elismerés elvét biztosító szabályok	anyagi, eljárás i és végrehajtási büntetőjog	európai elfogatóparancs, átadási eljárás, pénzbüntetések stb.; európai nyomozási határozat	vagyonelkobzás újraszabályozása európai büntügyi nyilvántartás	bármilyen jogforrásban	
82. cikk (1) b)	joghatósági ütközések megelőzése és rendezése	anyagi és eljárás i büntetőjog	joghatósági ütközésekre előírt egyeztetési szabályok	a joghatósági kollízió feloldásának jogszabályi vagy bírói útja	bármilyen jogforrásban	
82. cikk (1) c)	szakemberek képzése	nem büntetőjog		Európai Rendőrakadémia átalakítása	bármilyen jogforrásban	
82. cikk (1) d)	a hatóságok közötti együttműködés megkönnyítése	eljárás i büntetőjog és a nemzetközi büntügyi együttműködés joga	európai nyomozási határozat; európai formanyomtatványok bevezetése	Eurojust átalakítása	bármilyen jogforrásban	
82. cikk (2) a)	a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatósága jogközelítéssel, szabályozási minimumok által	eljárás i büntetőjog	európai nyomozási határozat; igazságügyi szakértőkre vonatkozó szabályok	vagyonelkobzás bizonyítási szabályai	irányelvben	
82. cikk (2) b)	a büntetőeljárásban részt vevő személyek jogai jogközelítéssel, szabályozási minimumok által	eljárás i büntetőjog	tolmácsoláshoz, fordításhoz való jog, tájékoztatáshoz való jog, kommunikációs jogok, ügyvédi segítség igénybevétele; ártatlanság védelme	gyermekkorú elkövetők eljárás védelme	irányelvben	
82. cikk (2) c)	a büntetőeljárás sértettjének jogai jogközelítéssel, szabályozási minimumok által	eljárás i büntetőjog	sértetti jogok meghatározása		irányelvben	
82. cikk (2) d)	bármely egyéb szabályozási terület a büntetőeljárásban	eljárás i büntetőjog			irányelvben	
83. cikk (2)	bűncselekményi tényállások, büntetési tételek meghatározása bizonyos bűncselekmények esetén jogközelítéssel, szabályozási minimumok által	anyagi büntetőjog	gyermekek szexuális kizsákmányolása, a piaci erőfölénnyel visszaélés büntetőjogi kezelése, információs rendszerek elleni támadásokkal szembeni fellépés	az Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme, kábítószer-kereskedelem elleni fellépés, pénzhamisítás, vagyonelkobzás	irányelvben	

A magyar büntetőjogi rendszer érintettsége az európai büntetőjogi kompetenciák által					
EUMSZ	EUMSZ kompetencia	Jogterület	Jelenlegi vívmányok	Jövőbeli várható vagy hipotetikus fejlemények	Jogi aktus típusa
83. cikk (2)	ua., ha valamely harmonizációs intézkedések hatálya alá tartozó területen az Unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen	anyagi büntetőjog	piaci manipuláció elleni büntetőjogi fellépés		irányelvben
84. cikk	bűnmegelőzés	közigazgatási jog	uniós támogatási rendszerek bűnmegelőzési projektek lefolytatására		bármilyen jogforrásban
85. cikk	az Eurojust tagállami büntetőeljárás szerepének szabályozása	eljárás-büntetőjog , nemzetközi bűnügyi együttműködés joga	konzultációs lehetőség és koordinálási segítségnyújtás	az Eurojust felhatalmazása tagállami büntetőeljárásban való részvételre	rendeletben
86. cikk	az Európai Ügyészség létrehozása és nemzeti büntetőeljárásokban való szerepének meghatározása	eljárás-büntetőjog (anyagi jog is)		az Európai Ügyészség nyomozása és/vagy nyomozástfelügyelete	rendeletben
87. cikk (2) bek.	rendőrségi együttműködés	eljárás-büntetőjog , a rendőrség tevékenységére vonatkozó joganyag	egyes uniós nyomozási technikák átalakultak belső jogszabály által rögzített együttműködési formákká (például ellenőrzött szállítmányok közlekedési bűncselekmények európai adatbázisa	további eszközök transzformálódása	bármilyen jogforrásban
87. cikk (3) bek.	az operatív rendőrségi együttműködés meghatározása	eljárás-büntetőjog , a rendőrség tevékenységére vonatkozó joganyag	Schengeni Végrehajtási Egyezmény alapján korlátozott mértékben	adatok cseréjének, eljárási cselekményeknek új szabályozása	bármilyen jogforrásban
88. cikk (2) bek.	az Európai együttműködést erősítő szerepének szabályozása; az Európai munkatársai által végzett operatív cselekmények	eljárás-büntetőjog , a rendőrség tevékenységére vonatkozó joganyag	elemzési és koordinálási segítségnyújtás	Európai tisztviselők tagállami területen, eljárási jogszabályokkal való felruházása	rendelet
89. cikk	másik tagállam területén való eljárási cselekmény fogantatása	eljárás-büntetőjog , a rendőrség tevékenységére vonatkozó joganyag	Schengeni Végrehajtási Egyezmény alapján korlátozott mértékben	általános szabályozás, korlátozások feloldása; alkalmazandó jog jogszabályi rögzítése	különleges jogalkotási eljárás; de bármilyen jogforrás

3.4. SUI GENERIS HATÁSKÖR – EUMSZ 325. CIKK (4) BEKEZDÉS

Az EUMSZ 325. cikk (4) bekezdése²⁰ jogalkotási és intézkedési kompetenciát teremt a csalások elleni küzdelmet érintően, azonban lényeges kiemelni, hogy itt nem a megosztott hatáskör további kibontásáról van szó, hanem egy önálló hatáskorról.²¹ Ez a rendelkezés a büntető eljárásjog alkotásának hatáskörét tekintve különleges jelentőségű, mivel felhatalmazza az uniós jogalkotót („a szükséges intézkedések megtétele”), hogy akár büntető eljárásjogi rendelkezéseket bocsásson ki²² az Európai Ügyészi Hivatal létrehozására egyben az önálló, uniós szintű büntetőeljárások (részbeni) lefolytatásának lehetőségét²³ megteremtve. Fontos még azt is kiemelni, hogy e rendelkezés jogforrási (szabályozási) értelemben nem támaszt korlátot a jogalkotási hatáskör gyakorlásával szemben: az uniós jogalkotó jogosult bármilyen jogi aktust kibocsátani e körben, tehát akár tagállami beillesztést nem igénylő rendeletet is, ami jogi hatását tekintve a tagállami törvényekkel mutat hasonlatosságot.

4. ZÁRSZÓ

Az uniós jogi felhatalmazások hatályos rendszere több témakörben is egyértelmű jogalkotási hatáskört telepített

az uniós jogalkotóhoz, amely hatáskörök egy részénél a tagállami jogalkotási hatáskör (részleges) átadásáról is szó van. A büntető eljárásjogi szabályozórendszer tekintve a tematikus felhatalmazások igen széleskörűek, ráadásul a kibocsátható uniós aktusok a legtöbb esetben nem csupán irányelvek, hanem rendeletek is lehetnek. Az uniós jogalkotási hatáskör gyakorlása a rendes jogalkotási eljárásban többségi döntéshozatalt feltételez, és a tagállami érdekek közvetlen érvényesítése csupán egyes tárgykörök vonatkozásában engedett (ún. vészfék eljárás). Értelemszerűen az uniós jogalkotásra vonatkozó generális korlátok, úgy mint a szubszidiaritás elve, illetve az arányosság elve érvényesülnek ezekben az esetekben is, és az ezek alkalmazásának alapjául szolgáló megfontolások sokszor éppen valamely speciális tagállami érdekből transzformálódnak, mégis egyértelmű a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség uniós politikájának jelentős tértnyerése. Ezáltal pedig az elmúlt bő 20 év jogfejlődése az európai büntetőjog és az európai büntető eljárásjog terén kodifikációs igazolást is nyert.

20 EUMSZ 325. cikk (4) Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében és a Számvevőszékkel folytatott konzultációt követően meghozza az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások megelőzése és az azok elleni küzdelem terén a szükséges intézkedéseket azzal a céllal, hogy hathatós és azonos mértékű védelmet nyújtsanak a tagállamokban, valamint az Unió intézményeiben, szerveiben és hivatalaiban.

21 HECKER, Bernd: *Europäisches Strafrecht*, 4. kiadás, Springer, 2012. p. 151.

22 Lásd az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről szóló irányelv-tervezetet. COM (2012). 363. A dokumentum bizottsági elemzése: Commission Staff Working Document SWD (2012) 195.

23 Lásd TÖRŐ Andrea: *The European Public Prosecutor*. In: *Profectus in Litteris II.*, Lícium-Art Kft., Debrecen, 2010. pp. 327–186.; Csúri András: *Naming and shaping. The changing structure of actors involved in the protection of EU finances.* eucrim 2012/2 pp. 79–83.; LIGETI Katalin: *The European Public Prosecutor's Office: Which Model?* In: (szerk.: Klip, André) *Substantive Criminal Law of the European Union*. Maklu, 2011. pp. 51–67.

Sulyok Tamás*

A tagállami alkotmányok erga omnes hatálya és a kompozit alkotmányosság

A jelen írás a tagállami alkotmányok, az európai unió jog és az emberi jogok nemzetközi jogi védelme igen bonyolult viszonyrendszere néhány kiragadott kérdéséről érinti a probléma-felvetés szintjén.

I. A TAGÁLLAMI ALKOTMÁNY ÉS AZ EURÓPAI UNIÓS JOG, ILLETVE A NEMZETKÖZI JOG KAPCSOLATÁNAK NÉHÁNY ELEME

Az alkotmányosság problematikáját ezúttal abból a szemszögből vizsgáljuk, hogy az Európai Uniónak az egyes tagállamokban érvényesülő aktusai alávethetők-e az adott tagállam alkotmánya szempontjából alkotmányossági vizsgálatnak, amelynek eredménye az alkotmánnyal össze nem egyeztethető aktus jogrendszerből való kiiktatása lehetne.

A fenti kérdés egyik oldala kétségek nélkül a tagállami alkotmányok *erga omnes* hatályának tényleges érvényesülése, beszélhetünk-e ma egyáltalán egy Európai Unió tagállamában az alkotmány hegemoniájáról, vagy az alkotmánynak osztotnia kell egyéb, a tagállam alkotmányozói hatalmán kívül eső forrásból származtatott olyan szabályokkal, amelyek *quasi* alkotmányos erőt vindikálnak maguknak.

A kérdés vizsgálata során így nem mellőzhető annak az államfelfogásnak a figyelembevétele sem, amely az Európai Unió fejlődésének jelenlegi szakaszában irányadónak mutatkozik. E problémának első látásra ugyancsak több aspektusa mutatkozik: van-e, és ha igen, mi a közös alkotmányossági princípiuma az Európai Uniót alkotó tagállamok államfelfogásának, illetve, hogy az Európai Unió maga, mint társadalmi-politikai entitás hordozza-e, s ha igen, milyen mértékben és formában az államiság jegyeit, azaz van-e értelmezési tartománya az Európai Unió – mint tényhelyzet, vagy mint célkitűzés – államként való értelmezésének?

A kérdésre adható legkézenfekvőbb válasz szerint az Európai Unió nem állam,¹ és nincs ilyen az Alapszerződésekből levezethető célkitűzése sem. Az Unió egy belső határok nélküli, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló olyan térséget kínál polgárai számára, ahol a személyek szabad mozgásának biztosítása a külső határok ellenőrzésére, a menekültügyre, a bevándorlásra, valamint a bűnmegelőzésre és bűnüldözésre vonatkozó megfelelő intézkedésekkel párosul.²

Az Unióra a közös célkitűzéseik elérése érdekében a tagállamok hatásköröket ruháznak át,³ amely hatáskörök egy sajátos típusú nemzetközi szerződéssel⁴ létrehozott *sui generis* intézményrendszer és jogrendszer útján kerülnek gyakorlásra.

Az Európai Unió történelmi jelentőségű újdonsága éppen ez a különleges nemzetközi jog alapján létrehozott, de nem a nemzetközi jog alapján, hanem egy *sui generis* jog-, és intézményrendszer közbejöttével működtetett állami együttműködési rendszer.

Az EU egyik alapkérdése jelenleg is az, hogy szervezetében és működésében hol húzódik a nemzetközi jog és az európai unió jog határvonala, például az Európai Tanács szervezete, illetve működése mennyiben kötődik a kormányközi együttműködéshez, azaz a nemzetközi jogi szabályokhoz, és mennyiben az európai unió jog szabályaihoz.⁵

1 Erre utal a Bíróság 2/2013. sz. tanácsadó véleményének 156. pontja: „Márpedig e módosításokat pontosan azon körülmény igazolja, hogy az összes többi szerződő féllel ellentétben az Unió a nemzetközi jog szempontjából a természeténél fogva nem tekinthető államnak”.

2 Az Európai Unióról szóló szerződés [EUSZ] 3. cikk (2) bekezdése.

3 EUSZ 1. cikk.

4 Bíróság 2/2013. sz. tanácsadó vélemény 157. pont: „Amint ugyanis a Bíróság többször is megállapította, az Unió alapító szerződésai a szokásos nemzetközi szerződésektől eltérően egy új, saját intézményekkel rendelkező jogrendet hoztak létre, melynek javára az államok egyre több területen korlátozták szuverén jogaikat, és amelynek nemcsak ezen tagállamok, hanem azok állampolgárai is az alanyai (lásd különösen: Van Gend & Loos ítélet, 26/62, EU:C:1963:1, p. 23.; Costa-ítélet, 6/64, EU:C:1964:66, p. 1158.; 1/09 vélemény, EU:C:2011:123, 65. pont).”

5 A témához ld. még FABBRINI, Federico: *States' Equality v States' Power: the Euro-crisis, Inter-state Relations and the Paradox of Domination*. Cambridge Yearbook of European Legal Studies (17) 2015/1. pp. 3–35. DOI: 10.1017/cel.2014.1, Published online: 03 March 2015.

* Sulyok Tamás: Phd.; alkotmánybíró.

E körben érdekes kérdés az Európa Tanács és az Európai Unió közötti viszonyrendszer is, mivel az Európa Tanácsot és annak intézményeit a nemzetközi jog alapján hozták létre és ez alapján is működtetik. Az Európa Tanács intézményei, az EJEB és a Velencei Bizottság tevékenysége azonban igen szorosan összekapcsolódik az Európai Unió intézményrendszerével és jogával.

Az EJEB joggyakorlatával szemben az Európai Unió Bírósága [EUB] „megvédte” az európai uniós jogot a „külső ellenőrzés alá kerüléstől”,⁶ ugyanakkor a Velencei Bizottság jelentéseit az Európai Bizottság rendszeresen átveszi és felhasználja saját eljárásaiban különösen, ha a tagállamok alkotmányos berendezkedésével kapcsolatos elégedetlenségének kíván hangot adni. Az EUB álláspontja tehát azt támasztja alá, hogy az EJEB tevékenysége az uniós jogot külső ellenőrzés alá vonná, ugyanolyan módon, ahogy ezt jogszerűen teszi a tagállamok esetében. Ezzel a tagállamok kettős külső ellenőrzés – EUB és EJEB – alá kerülnek, szemben az uniós joggal és az uniós intézményrendszerrel. A tagállamok autonómiája tehát – az EUB felfogása szerint – nem sérül a két európai bírói fórum párhuzamos hatásköre esetén, ellenben az uniós jog autonómiája igen. Az EUB ebből azon álláspontja vezethető le, hogy az uniós jog autonómiáját olyan, a tagállamok szuverenitásánál lényegesen erősebben védendő, szinte abszolút jellegű értéknek fogja fel, amelynek ilyen szélsőséges érvényesítésére éppen az Uniónak a tagállamokkal szembeni szuverenitás hiányára tekintettel van szüksége.

Az egyik oldalon tehát látjuk az EUB igyekezetét arra, hogy az uniós jogot autonóm módon, a nemzetközi jogtól függetlenül tudja értelmezni, s e körben az utolsó szó jogát feltétlenül fenn tudja tartani, másrészt viszont az Európai Bizottság és a Velencei Bizottság közötti viszonylatban éppen ennek ellenkezője figyelhető meg: az, hogy az európai jog itt éppen a nemzetközi jogot hívná segítségül saját tagállamai megrendszabályozásához, ha az európai jog szabályai nem biztosítanak számára elegendő mozgásteret. Ez a bizonyos mozgásteret az uniós intézmények számára különösen akkor válhat szükségessé, ha az Európai Bizottság megítélése szerint fennállhat az egyértelmű veszélye annak, hogy egy tagállam az Európai Unióról szóló szerződés [EUSZ] 2. cikkében szereplő értéket súlyosan meg fogja sérteni, mert ez esetben az Európai Tanácsnál kezdeményezheti az EUSZ 7. cikke szerinti eljárást.

Az EUSZ 2. cikkében foglalt értékek – az emberi méltóság, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, az emberi jogok, ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait, továbbá a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség – tartalmi meghatározása egyáltalán nem egyszerű, különösen a jogértelmezés szintjén.

Ezen fogalmak jelentős része ugyanis az egyes tagállamok alkotmányaiban is szerepel, és így azok pontos értelmére

a tagállami alkotmánybíróságok esetjoga is adhat iránymutatást, már ahol létezik ilyen fórum. Másrészt a fenti értékek többsége tekintetében a nemzetközi jog, különösen az EJEB gyakorlata is tartalmaz értelmezési alternatívákat, továbbá az értelmezésre – noha kisebb arányban –, de az Európai Unió joga is adhat bizonyos iránymutatást. Mindezt árnyalja az alapértékek alapvetően politikai tartalma, amely kétségtelven lényeges hatással lehet ugyanezen értékek több szinten párhuzamosan, de nem feltétlenül azonosan kialakított jogi tartalmára.

Az Európai Unió intézményei felhasználják a nemzetközi jognak azon értelmezéseit, amelyek a Velencei Bizottság jelentéseiben jelenik meg. A Velencei Bizottság az európai államok alkotmányainak összehasonlító elemzésében jártas szakemberekből álló testület, s mint ilyen valóban alkalmas is arra, hogy az EUSZ 2. cikkében foglalt értékek tartalmi vizsgálata tekintetében véleményt nyilvánítson. Ez a véleménynyilvánítás azonban túlmehet a pusztán szakmai vélemény szintjén akkor, ha az Európai Bizottság útján az Európai Tanács ez alapján jutna arra a következtetésre, hogy egy tagállammal szemben a 7. cikket kell alkalmazni pl. akkor, ha az adott tagállam alkotmányával kapcsolatban merülne fel a 2. cikkben szereplő értékek súlyos megsértésének egyértelmű veszélye.

Ebben az esetben a tagállam alkotmányozó hatalmának termékeit egy nemzetközi jog alapján működő testület véleményére alapozva az Európai Unió joga szerint az Európai Tanács akként minősíthetné, hogy az nem felel meg az uniós egyes alapértékeinek.

A tagállami szuverenitás kettős külső ellenőrzése tehát az uniós jog szerint nem veti fel az EUSZ sérelmét, szemben az uniós jog ugyanilyen ellenőrzésével.⁷ Az uniós jog a tagállami lojalitás elvére is hivatkozva korlátozhatja a tagállami alkotmányozó hatalmat, azaz a tagállami alkotmányozó annak ellenére alá van vetve az Unió általi alkotmányos kontrollnak, hogy ilyen szabályt az EUSZ *expressis verbis* tartalmazna. Ez talán nem is véletlen, mivel a tagállami alkotmányozó hatalom ilyen típusú korlátozása alapvetően nem is jogi, hanem alapvetően politikai és csak másodlagosan jogi jellegű alapon nyugszik.

Az EUSZ 2. cikkében foglalt alapértékek ugyanis alapvetően politikailag definiáltak, amint a 7. cikk szerinti eljárás is alapvetően politikai jellegű eljárás, hiszen a Tanács döntésével szemben a Bírósághoz fordulás lehetőségéről az EUSZ nem rendelkezik.

Az Unió alapértékeinek védelme valóban az Unió egyik igen fontos, ha tetszik alapvető funkciója, amelyet a tagállamokkal szemben is érvényesítenie szükséges. Ez a védelem alapvetően tagállami alkotmányok politikai jellegű kontrollján keresztül érvényesül az Európai Bizottság és a Velencei Bizottság együttműködésében. Ez a politikai tartalmú mechanizmus a nemzetközi és az uniós jog által adott jogi keretek

⁶ Ez a külső ellenőrzés az Európai Unió és intézményeinek az Európa Tanács által felállított Emberi Jogok Európai Bíróságának történő ellenőrzését jelenti, amely a Bíróság szerint nem egyeztethető össze az Alapszerződéssel. Ld. 2/2013. sz. tanácsadó vélemény 181.

⁷ Ez az utalás a Bíróságnak a 2/2013. sz. tanácsadó véleményben kifejtett döntésére vonatkozik.

között folyik a tagállamok részvételével. E kontrollmechanizmussal szembeni elvárás az is, hogy biztosítsa a tagállami alkotmányok megfelelését annak a közös európai értékrendnek, amely mind az EJEE-ben, mind pedig az Alapjogi Chartában megjelenik. Mindaddig, amíg ez a kettős külső kontroll egyben nem eredményez kettős mércét, azaz a tagállamokkal szemben közvetlen vagy közvetett negatív diszkrimináció a kontroll érvényesítése során nem jelenik meg, az ismertetett szisztéma alapvetően nem is kifogásolható. A Velencei Bizottság működése során észlelhető azonban bizonyos elvi jellegű különbségtétel az Európai Unió régebbi és új tagállamai között⁸ a demokratikus intézményrendszer „érettsége” alapján. A Velencei Bizottság a tagállamok eltérő történelmi hagyományából kiindulva könnyen jut olyan következtetésre, hogy egyes tagállamokban eleve más és más a demokráciára való hajlam, a régebbi tagállamok már „bizonyítottak” demokráciából, az újabbaknak azonban még van mit behozniuk. Ez a negatív diszkrimináció ellenkezik a tagállamok egyenlőségének alapelveivel. Ugyanakkor a 7. cikk politikai tartalmából következően ez a fajta megközelítési mód aligha zárható ki, mindazonáltal a problémát szükségesnek tűnik detektálni.

Az Unió alapértékeinek jogi védelme középpontjában az uniós jog autonómiájának abszolút felfogása⁹ áll, amely egyben az uniós jog elsőbbsége EUB által kidolgozott doktrínájának abszolút értelmezésével párosul. Az autonómia ezen abszolút felfogása egyaránt védi az uniós jogot a nemzetközi joggal és a tagállami jogokkal szemben,¹⁰ azaz az uniós jog létét, *sui generis* mivoltát biztosítja. Kérdés azonban, hogy az uniós jog *sui generis* jellegét kizárólag az uniós jog elsőbbsége elvének abszolút értelmezése révén lehet-e megvédeni, másként fogalmazva: az autonómia biztosítható-e az uniós jog relatív elsőbbsége esetén is, vagy sem: azaz az elsőbbség doktrínája szükségképpen abszolút vagy lehet relatív is?¹¹

8 VARGA Zs. András: *Alkotmányos identitás és a demokrácia kora* (megjelenés alatt): „A Velencei Bizottság gyakorlatában ugyanis hangsúlyos a formális különbségtétel a »régie« és az »új« demokráciák között. A bíróságokra vonatkozó alkotmányos szabályok között például határozottan kijelenti, hogy a »régie« demokráciákban alkalmazhatók olyan szabályok, amelyek az »újakban« elfogadhatatlanok.” Vö. CDL-PI(2015)001, Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Courts and Judges, section 2.2.3.1. Hivatkozási alapja: CDL-AD(2007)028, Report on Judicial Appointments by the Venice Commission, §§ 2–3, 59 and 12–17. Elvonatkoztatva attól, hogy a különbségtétel egyáltalán fenntartható-e, a mozgáster világosan eltérő a két országcsoport számára: az újak nem hivatkozhatnak a régiek szabályaira és gyakorlatára, mert amit egyiknek szabad, a másiknak nem. Az újak saját hagyományai még kevésbé szolgálhatnak hivatkozási alapul, hiszen az »új« demokráciákban a hagyomány nyilván nem is értelmezhető.

9 A probléma leírása történhet az uniós jog autonómiájának a diszkurzív és az exkluzív formájú megközelítése útján is, egyes álláspontok szerint a 2/2013. számú tanácsadó véleményben a Bíróság az exkluzív megközelítés mellett tette le a voksot, amely kevésbé hajlandó „to accept as a matter of principle that there are other courts with their own jurisdiction”. Ld. PIRKER, Benedikt H.–REITEMEYER, Stefan: *Between Discursive and Exclusive Autonomy – Opinion 2/13, the Protection of Fundamental Rights and the Autonomy of EU Law*. Cambridge Yearbook of European Legal Studies (17) 2015/1. p. 168–188.

10 Tanácsadó vélemény 170.

11 Armin von Bogdandy szerint erről szól az a komoly szembenállás, amely az egyik oldalon a Bíróság jogfelfogása és a másik oldalon a tagállami alkotmánybírósságok vagy ilyenek hiányában az ezzel azonos hatáskörű bírói fórumok jogfelfogása között áll fenn, az előbbi az elsőbbségnek abszolút, míg az utóbbiak relatív értelmezést tulajdonítanak.

Bogdandy és Schill szerint ez a kérdés az európai jogi térség elméletileg és dogmatikailag egyik legnehezebben megoldható problémája.¹² Az autonómia feladása amiatt is különösen veszélyes lehet, hogy az uniós jog végrehajtói a tagállamok,¹³ így az uniós jog elsőbbsége doktrínájának gyengülése esetén kétségessé válhatna az uniós szabályok végrehajtása.

Mindazonáltal az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése szerint az Unió tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását, alkotmányos identitását,¹⁴ tehát a tagállami alkotmányjognak létezik egy tartománya, amely kikerülni látszik az uniós jog elsőbbségének doktrínája alól. Ez a rendelkezés világossá tette, hogy az egymás melletti jogrendszerek tradicionálisan hierarchikus modellezése helyett a jogrendszerek közötti többszintűség és hálózatiság fennállására helyezendő a hangsúly.¹⁵

Blutman László szerint ebből a rendelkezésből következik, hogy az „Unió nem változtathatja meg, illetve nem sértheti egyoldalúan az egyes államok alkotmányos berendezkedését és alapvető állami funkcióit.”¹⁶ Mindezek alapján az első kérdésre adandó válasz esetében kézenfekvő az a megközelítés, hogy az Európai Unió tagállamaiban a tagállami alkotmány¹⁷ hegemoniája megszűnt, a tagállami alkotmányozó hatalom többé nem képes *erga omnes* módon meghatározni a tagállam alkotmányos rendjét.

A tagállamok alkotmányai mellett ezekkel összevethető jogi értékkel és hatással bír a tagállamokban az EJEE az azt értelmező Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogán keresztül, illetve az Európai Unió joga, ideértve az EUB esetjogát is. A tagállami alkotmányokra meghatározó politikai, illetve jogi hatással lehetnek továbbá az Európai Tanács és az Európai Bizottság jogállamiság vizsgálatai,¹⁸ az abban közreműködő Velencei Bizottság vizsgálatain keresztül politikai az utóbbi az EUB-n keresztül, jogi jellegű befolyással bír.

A tagállami alkotmányok hegemoniájának megszűnése miatt a tagállami alkotmánybírósságok sem feltétlenül képesek az adott tagállam alkotmányos rendjének abszolút értelemben vett védelmére.

Ld. BOGDANDY, Armin von–SCHILL, Stephan: *Die Achtung der nationalen Identität unter dem reformierten Unionsvertrag Zur unionsrechtlichen Rolle nationalen Verfassungsrechts und zur Überwindung des absoluten Vorrangs*. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2010. pp. 702–733.

12 BOGDANDY–SCHILL 2010. p. 702.

13 Vö. ORBÁN Endre: *Ügynökprobléma – az Európai Unió állapotának egy lehetséges diagnosztikája*.

Elérhető: <http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/11/ugynokproblema> (Letöltve: 2016. 01. 13.).

14 Vö. SÜLYÖK Márton: *Nemzeti és alkotmányos identitás a nemzeti alkotmánybírósságok gyakorlatában*, in: JAKÓ MIRA ANNA (szerk.): *Nemzeti identitás és alkotmányos identitás az Európai Unió és a tagállamok viszonylatában*. SZTE NRTI, Szeged 2014. pp. 44–62.

15 BOGDANDY–SCHILL 2010. 704.

16 BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVG – ORAC, Budapest, 2014. p. 12.

17 Az alkotmány kartális vagy nem kartális jellegétől eltekintve.

18 A Bizottságnak a jogállamiság megerősítésére szolgáló uniós keretből szóló közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak (COM [2014] 158 final).

Az Európai Unió tagállamainak alkotmányos kérdései tehát alapvetően kompozit alkotmányossági kérdések, amelyek minősítésére Bogdandy és Schill a „Verfassungsverbund” fogalmát használja, amely alapján jut el a „Verfassungsgerichtsverbund-hoz” mint gyakorlati megoldási lehetőséghez.¹⁹

II. A KOMPOZIT ALKOTMÁNYOSSÁG ÉRTELMEZÉSE EGY EURÓPAI UNIÓS TAGÁLLAM ALKOTMÁNYÁNAK OLDALÁRÓL

E probléma megközelítéséhez elsősorban a jogrendszerek egymáshoz fűződő kapcsolatrendszerét kell megvizsgálnunk.

A tagállami állam-, és jogrendszer alapját a tagállami alkotmányok képezik, amelyek a tagállam szuverenitásán, azaz az államalkotó nép szuverenitásán nyugszanak. Ez a szuverenitás alapozza meg a tagállam alkotmányozó hatalmát, mint az adott tagállam állam-, és jogrendszerének fundamentumát.

Ez a szuverenitás *inputját* tekintve egységes – azonos az adott államalkotó néppel –, de *outputja* tekintetében osztott, mivel a szuverenitásának egy részét a tagállam önmaga, míg más részét a többi tagállammal közösen gyakorolja akként, hogy az Unió „közös célkitűzéseinek elérése érdekében”²⁰ szükséges hatásköröket az EU-ra ruházza át.

Mindebből kettős következtetés vonható le: az Unió nem rendelkezik szuverenitással, s a tagállamok sem szuverenitásuk egy részét, hanem csupán az azzal összefüggő hatásköreiket transzferálják az Unióra, a szuverenitásuknak az uniós célkitűzések megvalósításával összefüggő részét közösen gyakorolják a többi uniós tagállammal. Az Unió tehát a tagállami szuverenitások egy részének a tagállamok általi közös gyakorlása révén olyan átruházott hatásköröket kap a tagállamoktól, amelyek a közös célok megvalósításához szükségesek. Az Unió ekként nem állam, hanem olyan a nemzetközi jog alapján létrehozott intézmény-, és jogrendszer, amely a tagállamok közösen gyakorolt szuverenitása alapján a szükséges mértékben általuk átruházott hatásköröket jogosult és köteles gyakorolni.

A tagállami alkotmányozó hatalom forrása a népszuverenitáson alapuló tagállami szuverenitás, az alkotmány pedig az állami szuverenitás legfontosabb megtestesítője. A tagállami nemzeti alkotmányok fejezik ki és jelenítik meg a tagállamok nemzeti identitását, mely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, és szabályozza az alapvető állami funkciókat, köztük az állam

területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét.

Az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése értelmében az Unió éppen ezen identitástartalom tiszteletben tartására köteles, azaz a tagállami alkotmányt, mint a nemzeti identitás elválaszthatatlan részének forrását az EUSZ szerint átruházott hatáskörök aligha érinthetik.

Az Európai Unió tagállami státuszából első pillantásra nem következik tehát feltétlenül az, hogy ez a státusz az állami szuverenitást bármiképpen érintené. A tagállami lojalitás elve értelmében²¹ azonban a tagállamot igen széleskörű és a jövőre nyitott kötelezettség terheli az uniós célok támogatásában és megvalósításában, s az Európai Unió működése is azt támasztja alá, hogy az Unióra átruházott tagállami hatáskörök mögött egy önálló, a tagállamoktól elkülönült, szuverenitás jegyeit mutató hatalom jelenik meg az uniós jog forrásaaként.²² Az európai integráció mélyülésével együtt a tagállami szuverenitás, mint „integráció-ellenes” fogalom egyre kevésbé kívánatos az európai jog kontextusában. Ehhez képest a nemzeti identitás egy inkább „integráció-barát” megközelítés eredménye. Az, hogy az EUSZ nem a tagállami szuverenitás, hanem a nemzeti identitás tiszteletben tartásáról szól a tagállamok önmeghatározása irányába tett lépésként, „az európai integráció elért mélységét és azt az alapvető változást mutatja, amelyet az állam, mint az Európai Unió tagállama végrehajt”.²³

Ebből szükségképpen adódik az a kérdés, hogy a tagállami alkotmányok és az uniós jog kollíziója esetén a tagállami alkotmány szabályainak és annak a tagállami alkotmánybíróságok által adott értelmezésének lehet-e elsőbbsége, s ha igen milyen feltételek mellett a vele konkuráló uniós szabállyal szemben?

A nem alkotmányos szabályként funkcionáló ún. egyszerű jog és az uniós jog kollíziója esetén vitán felül az uniós jog elsőbbségének elve érvényesül az EUB által kimunkált gyakorlat szerint.

Mindazonáltal az uniós jog – szemben a nemzetközi joggal – a duális rendszert alkalmazó tagállamoknál is automatikusan a belső jog részévé válik, és ebből következően felvetődik, hogy a tagállami alkotmány szabályaival való ütközés esetén ugyanúgy a tagállami alkotmánybíróságok vagy ezekkel azonos hatáskörű felsőbb bíróságok kontrollja alá is eshetnének, mint más tagállami szabályok. Így például, ha az Európai Unió joga genetikailag módosított élőlények forgalmazását tenné lehetővé a belső piacon, az ilyen uniós jogszabály a magyar Alaptörvény XX. cikk (2) bekezdésével össze nem egyeztethető mivolta miatt Magyarországon csak az Alaptörvény sérelmével volna alkalmazható, végrehajtható.

Az Unióra történő hatáskör átruházás aligha értelmezhető oly módon, hogy az kiterjedhetne az adott tagállam szuvereni-

19 BOGDANDY–SCHILL 2010. pp. 704–705. idézi Voßkuhle-t: „So setzt sich in der Verfassungsrechtswissenschaft zunehmend die Vorstellung von einem Verbund zwischen unionalem und mitgliedstaatlichem Verfassungsrecht durch, in dessen Rahmen EuGH und nationale Verfassungsgerichte Teile eines Verfassungsgerichtsverbunds bilden.”

20 EUSZ 1. cikk.

21 EUSZ 4. cikk (3) bekezdés.

22 2/13. tanácsadó vélemény 166.

23 BOGDANDY–SCHILL 2010. p. 709.

tásának alapját képező alkotmány rendelkezéseibe ütköző vagy azzal össze nem egyeztethető hatáskörök gyakorlására is. Az ugyanis abszurdnak tűnik, ha az Uniónak lehetne olyan közös célkitűzése,²⁴ amely az egyes tagállamokat a saját szuverenitásuk alapját képező alkotmányuk megsértésére kényszerítené, hiszen ez a helyzet a tagállamok szabadságát és egyenlőségét súlyosan sérthetné.

Összefoglalva: A tagállami szuverenitás fogalmának az európai jogi kontextusban való használata egyrészt nem illendő,²⁵ másrészt nem is célszerű, mivel a 28 tagállam szuverenitása külön – külön nézve nehezen vezethet az uniós kontextusban értelmes eredményre. A helyette alkalmazandó nemzeti identitás fogalom mentén az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése által adott körben azonban a tagállami alkotmányokat értelmező és alkalmazó bírói fórumok számára is megfelelő tér nyílhat a *Verfassungsgerichtsverbund* keretében. E körben meghatározó jelentőségű az EUB vonatkozó gyakorlata is a tekintetben, hogy az EUB a tagállami alkotmány és az uniós jog ütközése esetén mennyiben tér ki érvelésében arra, hogy ha az adott alkotmányos szabály kapcsolatban áll-e a tagállam alkotmányos identitásával, azt az adott tagállam alkotmányának értelmezésére hivatott bírói fórum miként értelmezi. Az EUB eddigi gyakorlata azonban pont az ellenkező irányba mutat: az EUB konzekvensen tartózkodik az ilyen típusú érveléstől, illetve vizsgálatoktól.²⁶

A kompozit alkotmányosság és a bírói párbeszéd tehát még hosszú ideig a XXI. század megkerülhetetlen európai forogatókönyve marad, annak tényleges tartalmáról azonban érdemi vitát kell folytatni, és ennek során minden lehetséges nézetet ütköztetni szükséges. Az uniós jog elsőbbségének az EUB általi abszolút értelmű felfogása azonban a tagállami alkotmánybírói fórumok számára nem teszi lehetővé az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése szerinti nemzeti identitás értelmezését, s ez a bírói párbeszéd helyett az EUB monológjához, s ekként alkotmányos patthelyzethez vezethet.

A megoldás egyedül az *érdemi* bírói párbeszéd – *Gerichtsvorbund* – *Verfassungsgerichtsverbund* – megteremtésében és fenntartásában lehetséges, *kölcsönös* kompromisszumok révén. Amint a tagállami alkotmánybírók az uniós jogi kontextusban a tagállami szuverenitás helyett a nemzeti identitásra fókuszálnak, az EUB számára is megfontolandó lehetne az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésének alkalmazása és értelmezése során az uniós jog szupremáciájának abszolút értelmezése helyett annak relatív értelmezésére koncentrálni a tagállami alkotmánynak az uniós joggal történő kollíziója esetén, s ebben az értelmezési keretben a tagállami alkotmánybírói fórumok számára is megnyílna a lehetőség a nemzeti identitás pontos tartamának uniós jogi kontextusban történő kifejtésére.

²⁴ EUSZ 1. cikk 1. mondat.

²⁵ Az illendőség hiányát az okozhatja, hogy az Uniónak – legalábbis ki-mondva – nem lehet szuverenitása, hiszen hiányzik hozzá a *demos*, ezért a tagállami szuverenitás emlegetése valóban annyira udvariatlan, mint akasztott ember házában kötélről beszélni.

²⁶ C-409/06. sz. ügy Winner Wetten GmbH kontra Bürgermeisterin der Stadt Bergheim [2010] EBHT I-08015, 61. pont: „Nem engedhető meg ugyanis, hogy a nemzeti jog – akár alkotmányi szintű – rendelkezései hátrányos hatással járjanak az uniós jog egységességére és hatékonyságára.” Hasonló érvelésért ld. a C-399/11. sz. ügy indokolásának 59. pontját (Stefano Melloni kontra Ministerio Fiscal).

Szalma József*

A szerb Ptk. 2015. évi normatív tervezetéről

I. A KONCEPCIÓ ÉS A KODIFIKÁCIÓS ELJÁRÁS

Szerbia új Polgári Törvénykönyvének megalkotására irányuló kodifikációs tevékenység 2007-től van folyamatban, amóta a Kodifikációs Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) kormányzati kinevezést nyert.¹ A Kodifikációs Bizottság még létrejvetelének évében meghirdette az új Ptk. koncepcióját és meghozatalának indoklását,² melynek lényege a teljesre való törekvés volt.³ E koncepció azonban nem ölelte fel

a kereskedelmi jog (társasági jog) státuszjogi részét. Ez a kereskedelmi társaságokról szóló Ptk.-kódexen kívüli törvény szabályozási hatáskörébe került.⁴ A koncepció szerint azonban az egyes klasszikus nevesített kereskedelmi szerződések (pl. hitel, biztosítás, áruraktározás, fuvarozás, szállítmányozás stb.) a kötelmi jog egyes szerződéseinek körében nyernek (és a későbbi 2015. évi teljes Tervezetben nyertek) szabályozást. A klasszikus ptk.-kban, pl. a német BGB-ben, a francia Code civilben, az Osztrák Általános Ptk.-ban, a svájci Kt-ban nem nevesített, ún. vegyes, vagy atipikus szerződéseknek (pl. pénzügyi leasing, a franchising) kódexben való szabályozása eleinte vitás volt, de végül is a Ptk. 2015. évi Tervezetében felvételt nyertek.

* Prof. dr. Szalma József: egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék, Budapest; a Magyar Tudományos Akadémia doktora (DSc); a Miskolci Egyetem tiszteletbeli doktora; akadémikus – a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja (Újvidék); a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság elnöke (Újvidék).

1 Vlada RS (A Sz. K. Kormány), Odluka o formiranju Komisije za izradu Građanskog Zakonika RS (Határozat a SZK Polgári Törvénykönyve előkészítésének kidolgozásával megbízott Bizottság kinevezéséről), Službeni Glasnik RS (A SZK Hivatalos Közlönye), 2006/104., 2006/110, 2009/85. sz.

2 Ld. Razlozi za donošenje Građanskog zakonika Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Polgári Törvénykönyve meghozatalának indoklása), Komisija za kodifikaciju Građanskog Zakonika Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Polgári Törvénykönyvének kidolgozásával megbízott Kodifikációs Bizottság), Knjiga I. (I. kötet), Belgrad, 2007. Az indoklás többek között az EU irányelvi jogának teljes mértékű figyelembevételének szükségét, a piacgazdálkodás követelményeit (az autonóm és a törvényi jog harmonikus szimbiózisát, összhangját), a jogalkalmazás, a jogtudomány, különösképpen a jogösszehasonlítás tudomány eredményeinek figyelembevételének szükségét hangsúlyozza. Az indoklás szerint, nemcsak a hatályos törvények egyszerű recepciójára, bekebelezésére és kódexbe való átültetésének jogtechnikai megfogalmazására van szükség, hanem ezeknek időszerűvé tétele, kiegészítése és szerves összehangolása is elengedhetetlen.

3 Ld. József SZALMA, Reformtendenzen in der Zivilgesetzgebung Serbiens, in: Hrsg. Rudolf WELSER, Privatrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa, Veröffentlichungen der Forschungsstelle für europäische Rechtsentwicklung und Privatrechtsreform an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2008, p. 159–183.; József SZALMA, Der Einfluss des ABGB auf Serbien, in: Berger, E. Hrsg. Österreichs Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), Eine europäische Kodifikation, Bd. 3, Das ABGB ausserhalb Österreichs, Verl. Duncker und Humblot, Berlin, 2010, pp. 399–412.; József SZALMA, Das ABGB in der Woiwodina, in: Berger, ABGB, Bd. 3, Duncker und Humblot, Berlin, 2010, pp. 399–412.; József SZALMA, Serbische und kroatische Übersetzungen des ABGB-s, in: Rechtssysteme im Donauraum, Hrsg. Ellen Bos, K. Póczy, Nomos Verlag, Baden-Baden–Budapest, 2014, pp. 98–119.; SZALMA József, Az ABGB (OÁptk) továbbélése a Monarchia utódállamaiban, in: RÁCZ L. (szerk.), A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi, Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2010, pp. 103–108.; József SZALMA, Geltung u Bedeutung der Kodifikationen Österreichs,

Serbiens, und Montenegros im ehemahligen Jugoslawien, Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte, Wien, 1994/4. sz., pp. 341–349.; SZALMA József, Jugoszlávia magánjogáról, in: BARZÓ Tímea, szerk. Polgári jogi kodifikáció és jogharmonizáció, tanulmánykötet, Novotni Alapítvány, Miskolc, 1999, pp. 175–192.; SZALMA József, Rész- és teljes kodifikációk (vlt) Jugoszláviában, in: szerk. BÍRÓ György, A magyar magánjog az európai jogfejlődés áramában, Miskolci Egyetem ÁJK, Jubileumi Konferenciájának kiadványa, Miskolc, 2000, pp. 220–254.; SZALMA József, Jedinstvo ili dvojstvo građanskog i trgovinskog prava (A polgári és kereskedelmi jog egysége vagy kettőssége), in: Harmonizacija srpskog i madarskog prava sa pravom Evropske Unije (A szerb és magyar jog harmonizációja az EU jogával – Harmonisation of Serbian and Hungarian Law with the European Union), szerk. Kecsa Ranko, Novi Sad–Újvidék, Pravni fakultet (Jogtudományi Kar, tematikus tanulmánykötet), Centar za izdavačku delatnost (Jogi Kari Kiadói Központ), Újvidék, 2013, pp. 29–49. V. ö.: SZALMA József, a polgári és kereskedelmi jog kapcsolata az új magyar Ptk. fényében, in: MISKOLCZY BODNÁR Péter, GRAD-GYENGE Anikó (szerk.), Megújulás a jogi személyek szabályozásában, Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest, 2014, pp. 34–60.; SZALMA József, Szerződéskötési autonómiai az európai és a magyar magánjogban, Szegedi Egyetem ÁJK, Polgári Jogi Tanszék, bilaterális nemzetközi tudományos tanácskozás konferenciakötete, (Újvidéki Egyetem JK–Szegedi Egyetem JK), Szeged, ÁJK, 2005, pp. 9–59.

4 Időközben, 2011. május 25-én sor került az új társasági törvény (Zakon o privrednim društvima – A Gazdasági Társaságokról szóló törvény) meghozatalára, melynek módosítására 2014-ben és 2015-ben került sor. Ld., Službeni Glasnik RS (SZK Hivatalos Közlönye, a továbbiakban SZK HK, 2011/36. sz., 2011/99. sz., 83/2014. sz. Egységes szerkezetbe foglalva: 2015. május 25-étől, SZK HK 2015/5. sz.) Szerbia társasági, azaz vállalkozói jogának egyes kérdéseiről, ld., József SZALMA, Die Hypothek als Mittel der Kreditsicherung unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Serbien, in: Hrsg. WELSER, R. Das Recht der Kreditsicherung in Zentral- und Osteuropa, Manz Verlag, Wien, 2014, pp. 199–204.; József SZALMA, Haftung bei der Veräußerung von Wertpapierrechte in Serbien, in: Rechtsfragen bei der Veräußerung von Wertpapieren nach der Rechten der CEE Staaten, Forschungsstelle für europäische Rechtsentwicklung und Privatrechtsreform, Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien, 2015; József SZALMA, Umsetzung des Europäischen Verbraucherrechts in Serbien, in: Hrsg. R. WELSER, Die Umsetzung der Verbraucherrechte-Richtlinie in den Staaten Zentral- und Osteuropas, Manz Verlag, Wien, 2015, pp. 187–210.

A kodifikációs tevékenység során a Bizottság a polgári jog egyes részeinek szakmai tervezetét normatív módszerrel irányozta elő, tehát jogszabályok alakjában és elsődlegesen részenként tette közzé. Elsőként a kötelmi jog (2009), majd ezt követően a családi jog (2011) és az öröklési jog (2011) szabályainak tervezete készült el. Végül, hosszasan vajúdvá ugyan,⁵ a dologi jog normatív tervezetének kidolgozására is sor került (2014).

A Szerb Kormány egyetértésével és jóváhagyásával a Kodifikációs Bizottság 2015. május 29-én tette közzé a kódex munka jellegű, közvitára előkészített *teljes* szövegét (a továbbiakban: Tervezet), azaz a kódex jogszabályokba foglalt egészét.⁶ Azóta, egyéves tartamban, a Tervezet szakmai, tudományos és általános jellegű közvita tárgya. A Tervezet az alapszöveg mellett⁷ helyenként tartalmazza az alternatív (vagylagos) javaslatokat⁸ is.

II. A KODIFIKÁCIÓS MÓDSZER, KÖNYVES SZERKEZET, A KÓDEX RENDSZERE ÉS NORMATÍV TARTALMA

(A) SZABÁLYOZÁSI MÓDSZER

A Bizottság a Tervezet előkészítése során a *normatív* módszert választotta, tehát mind a polgári jog egyes részei (ágazatai) szerinti, mind a teljes tervezet esetében, a jogszabályokat normákba öntve fogalmazta meg.

Elvben, a Bizottság az ún. *inkorporációs* (bekebelezési) módszert is alkalmazta. Másszóval, az időközben többször módosított külön törvényeket (házassági és családi jogi, tulajdoni, öröklési törvényi jogszabályok) szabályait építette be, a meghirdetett koncepció mentén. A kodifikációs szándéknyilatkozat szerint, ügyelve ezeknek összhangjára. Az inkorporáció során e részek további jelentős változásokon estek át.

A 2015. évi Tervezet kódex jellegénél fogva, az eredeti koncepcióval összhangban, ugyan a *teljességre* való törekvésre

utal, azaz a *polgári jog minden ágára* kiterjedő szabályozási szándékra. Ez azonban relatív, mert a Tervezet helyeseltetően helyet ad a külön, kódexen kívüli törvényeknek, szabályozván a kódex és a külön törvények kapcsolatát. A tervezet szerint, a diszpozitív szabályozási körben ugyan a külön törvénynek előnye van, de utóbbi nem lehet ellentétben a Kódex elvi rendelkezéseivel és a kényszerítő jellegű szabályaival.⁹

A szűkebb értelemben vett *polgári jog* és a *kereskedelmi (vállalkozói) jog* kodifikációs kapcsolata tekintetében nem fogadja el a teljes monizmus elvét, mint azt az 1912. évi, azóta többször módosított svájci Kötelmi törvény teszi vagy a 2013. évi új magyar Ptk. – hanem a *részleges monizmus* álláspontján áll, úgy, mint pl. az osztrák jog. Másszóval, a kereskedelmi jog státuszjogi részét a Tervezet, mint már fentebb kifejtettük, külön kereskedelmi jogi (társasági) törvény öleli fel, míg az egyes kereskedelmi szerződések, a klasszikus polgári jogi szerződések mellett, néhol a kereskedelmi szerződések külön nevesítésével, a kötelmi jogi könyv egyes szerződéseknek szentelt rendelkezései körében foglalnak helyet.

A Tervezet, különösen Általános részében, tartalmaz egyébként általánosan elfogadott normatív *definíciókat* (ami egyébként jellemző a német BGB Általános részére is jellemző), főként a klasszikus jogintézmények körében (pl. jogképesség, cselekvőképesség stb.), aminek a célja a törvény értelmezéséhez való hozzájárulás. Ezek a fogalom meghatározások szervesen illeszkednek a Tervezet szűkebb értelemben vett normatív szabályaihoz, azaz épülnek be a jogintézményi rendszerbe.

(B) KÖNYVES SZERKEZET

A Tervezetre jellemző továbbá a *könyves szerkezet*, hasonlóképpen mint ezt a 2013. évi új magyar Polgári Törvénykönyv tette,¹⁰ betartván a *pandekta* (usus modernus pandectarum) *rendszer*t. A Tervezet rendszerében legközelebb a német BGB-hez áll közel, mivel a német Ptk.-hoz hasonlóan, ugyan külön könyvekben, „pentatonikusan”, tartalmazza az általános részt, a kötelmi jogot, a dologi jogot, a családi jogot és az öröklési jogot.

(C) TARTALOM

Első könyv, Általános rész. Míg az új magyar Ptk. (2013. évi V. tv.) nem tartalmaz Általános részt, csupán bevezető rendelkezéseket, addig az új szerbiai Ptk. – Tervezet *Első könyve*,

5 Ennek a késelemnek egyik közvetett oka a túlnyomóan ún. spontán privatizáció lehet. Ld. pl., József SZALMA, Enteignungen in Serbien nach dem zweiten Weltkrieg und der Stand der Restitutionsgesetzgebung, in: Hrsg. Gornig, G.H., Detlef Horn, H. Murswiek, Eigentumsrecht und Eigentumsunrecht, Analysen und Beiträge zur Vergangenheitsbewältigung, Teil, 2. Duncker u. Humblot, (Konferenciakötet, nemzetközi tematikus tudományos tanácskozás, több rendszerváltó ország meghívott magánjogász professzorának részvételével), Berlin, 2009, pp. 173–195.

6 Ld. Vlada Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Kormánya), Komisija za izradu građanskog zakonika (A Polgári Törvénykönyv kidolgozásával megbízott Bizottság), Gradanski zakonik Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Polgári Törvénykönyve), Radni tekst pripremljen za javnu raspravu, sa alternativnim predlozima (Közvitára bocsátott, vagylagos javaslatokkal ellátott munka jellegű szöveg), Beograd (Belgrád), 2015. május 29., p. 681. A kodifikációs Bizottság elnöke, Perovity Szlobodán (Slobodan Perović) akadémikus professzor indoklásával pp. 682–710.

7 A Tervezet 2800 szakaszt tartalmaz.

8 A Tervezet az alapszöveg mellett 480 alternatív megfogalmazást is tartalmaz. Az alternatív javaslatok a Bizottság véleménye szerint hozzá járhatnak a minél jobb normatív megoldásokhoz. Mind az alap- mind az alternatív szövegben figyelembe véve a hazai, a komparatív, azaz az európai kodifikációk megoldásait. Eközben a Tervezet különös figyelmet szentelt az Európai szerződési jog 2000. évi alapelveinek és ezeknek inkorporálásának.

9 Ld. a SZK Polgári Törvénykönyve 2015. évi Tervezetének 17. szakaszát (1, 2. bekezdés), mely szerint, amennyiben e Törvénykönyv diszpozitív szabályainak körében a külön (kódexen kívüli) törvény adott jogviszonyt másként szabályozza, e külön törvényi szabályozás alkalmazási előnyben részesül a Törvénykönyv szabályaival szemben. A külön törvény azonban nem lehet ellentétben a Törvénykönyv elveivel és kényszerítő jogszabályaival.

10 E sorok szerzője tollából az új magyar Ptk. szerb nyelven, angol nyelvű összefoglalóval megírt tanulmánya a belgrádi Egyetem Jogtudományi Karának 2014. évi kari Atájában jelent meg: Jožef SALMA (SZALMA József), O novom mađarskom građanskom zakoniku (Az új magyar polgári törvénykönyvről), Anali Pravnog fakulteta u Beogradu (a Belgrádi Jogi Kar Kari Tudománys Aktája), No. 2014/2, pp. 49–67.

részletes szabályaival, az *általános résznek* szentelt. Ebben foglalnak helyet az alapelvi jellegű bevezető rendelkezések¹¹ és az ehhez fűződő különleges rendelkezések.¹² Az általános részen belül, a különleges rendelkezések a jogalanyokra (természetes¹³ és jogi személyek¹⁴), alanyi¹⁵ és személyi jogosultságokra,¹⁶ a vagyonra,¹⁷ a jogügyletekre,¹⁸ a feltételre és az időhatározásra,¹⁹ a képviselőre,²⁰ a megbízásra,²¹ az üzleti megbízásra (prokúra),²² a jog tárgyára,²³ ezen belül a dolgokra,²⁴ az emberi testre és testrészekre, mint a jog tárgyára,²⁵ a időmúlás jogi hatására, a jogvesztő határidőre és a határidőszámításra²⁶ vonatkoznak.

Szabályozási tárgy, cél, alapelvek. Az első könyv *bevezető* rendelkezései elsőként a törvény *szabályozási tárgyát* határozzák meg. E polgári törvénykönyv Tervezete ugyanis szabályozza a polgári jog általános részét, a szerződési és egyéb köteleket, a tulajdont és egyéb dologi jogosultságokat, a családi jogi kapcsolatokat és az öröklést.²⁷ A törvény *célja* szerint minden ember születésétől (születésénél fogva) szabad, méltóságában és jogaiban egyenlő. Ezek szerint, a törvénykönyv-tervezet azaz a majdani törvénykönyv, rendelkezéseivel a *méltányosságra* törekedik.²⁸ A törvénykönyv-tervezet az *emberi jogok* oltalmát is előírja. A törvénykönyv oltalmazza az emberi jogokat, ezeknek minden olyan részében, amelyek e törvénykönyv szabályozási tárgyát képezik. E törvényi rendelkezést a bíróság köteles minden jogalanyra alkalmazni, – fajra, bőrszínre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más meggyőződésre, nemzeti vagy társadalmi származásra (hovatartozásra), vagyoni helyzetre, születésre és egyéb hasonló körülményre való tekintet nélkül.²⁹ A *jóhiszeműség* és a tisztesség e törvény legfelsőbb szintű elve, ami nem zárható ki és nem korlátozható.³⁰ A jóhiszemű fennforgásának vélelmezettel szembeni, ellenkezőjét állítón van a bizonyítási teher. Jóhiszeműnek tekinthető az, aki konkrét helyzetben nem tudhatott azokról a tényekről és körülményekről, amelyek lényegesek meghatározott polgári jogosultság megvalósítására és oltalmára nézve.³¹ A következő jelentős alapelv az *akaratautonómia* (v. szűkebb jelentésében, a szerződéskötési, tágabb értelemben egyéb jogügyletkötési és jognyilatkozati szabadság) elve. Eszerint a polgári jog alanyai egymás közötti kapcsolataikat saját akaratukkal szabadon szabályozhatják, a kényszerítő jogszabályok, a közrend, a jószokások és az erkölcs keretében

(v. határain belül, korlátozásával).³² Fontos alapelv a polgári jog alanyainak egyenrangúsága (*mellérendeltsége*), mely szerint a polgári jogi kapcsolatokban a jogalanyok egyenrangúak.³³ A következő alapelv a *monopolhelyzet* létrehozatalának és a vele való visszaélésnek tilalmát meríti ki, – mely szerint a polgári jogi jogviszonyok létrehozatalakor nem alapíthatók olyan jogok és kötelezettségek, amelyek bárki számára a piacon domináns helyzetet, vagy az ezzel való visszaélési lehetőséget teremtenek.³⁴ Alapelvi rendelkezés továbbá a kötelező *gondossági elv*, mely szerint a polgári jog alanyai kötelesek a kötelezettségek teljesítése és a jogosultságok megvalósítása során olyan magatartást tanúsítani, amilyen az adott körülmények közepette az értelmes és gondos embertől elvárható.³⁵ Alapelvi szintű a *tájékoztatási kötelezettség* is, mely szerint a polgári jog alanyai kötelesek kölcsönösen tájékoztatni egymást azokról a tényekről és körülményekről, amelyek jelentőséggel bírnak polgári jogaik megvalósítása szempontjából.³⁶ Alapelvi rendelkezésként minősíthető továbbá a *környezet oltalmának elvi követelménye*, mely szerint a környezetoltalom (a polgárok) általános kötelezettsége, hogy védjék, fejlesszék és nemesítsék az egészséges környezetet, összhangban az alkotmánnyal, az elfogadott nemzetközi egyezményekkel, a törvényi jogszabályokkal, az ökológiai etika elveivel és a nemzetközi szolidaritás tiszteletben tartásával.³⁷ Alapelvi rendelkezés a törvény értelmezési szabálya is, mely szerint a törvénykönyv rendelkezéseinek értelmezése során figyelembe kell venni ezeknek értelmét, a nyelvi, rendszertani, logikai és történelmi értelmezésének szabályait. A törvényi kivételeket szűken (belterjesen) kell értelmezni.³⁸ A *jogviták békés megoldásának* elve szerint a polgári jog alanyai arra kell törekedjenek, hogy jogvitáikat egyeztetés, közvetítés és egyéb békés úton oldják meg. A *törvényi analógáról* szóló rendelkezés szerint, ha a meghatározott kapcsolatot (jogviszonyt) a Polgári Törvénykönyv, vagy a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai, vagy a nemzetközi egyezmények nem szabályozzák, a Polgári Törvénykönyv azon rendelkezéseit kell alkalmazni, mely hasonló jogviszonyt szabályoz.³⁹ A *méltányosság* elve szerint, amennyiben a törvényi analógia alkalmazásának nincsenek meg a feltételei, a Polgári Törvénykönyv alapelveivel összhangban, azt a megoldást kell alkalmazni, mely az adott körülményekre való tekintettel, méltányos.⁴⁰ A *később meghozott törvények* alkalmazása a korábban meghozottakhoz képest előnyben részesül, amennyiben az új törvény hatálybaléptetési és átmeneti szabályai másként nem rendelkeznek.⁴¹ A Tervezet alapelvi szinten tiltja a *törvénnyel való visszaélést (törvénykerülést)*, mely szerint minden törvénnyel elismert jognak rendeltetése van. A jogszabállyal ellentétes a szó szerinti jelentésére való hivatkozás, amikor ez szemben áll annak rendeltetésével.⁴² Alapelvi szintűnek tekinthető a *károkozási tilalom*. Mindenki

11 Ld. Tervezet, 1–21. szakasz.

12 Ld. Tervezet, 22–158. szakasz.

13 Ld. Tervezet, 23–42. szakasz.

14 Ld. Tervezet, 43–80. szakasz.

15 Ld. Tervezet, 81–83. szakasz.

16 Ld. Tervezet, 84–92. szakasz.

17 Ld. Tervezet, 93–96. szakasz.

18 Ld. Tervezet, 97–104. szakasz.

19 Ld. Tervezet, 101–104. szakasz.

20 Ld. Tervezet, 105–113. szakasz.

21 Ld. Tervezet, 114–120. szakasz.

22 Ld. Tervezet, 121–134. szakasz.

23 Ld. Tervezet, 135–152. szakasz.

24 Ld. Tervezet, 135–152. szakasz.

25 Ld. Tervezet, 153–154. szakasz.

26 Ld. Tervezet, 155–158. szakasz.

27 Ld. Tervezet, 1. szakasz.

28 Ld. Tervezet, 2. szakasz.

29 Ld. Tervezet, 3. szakasz (1), (2) bekezdés.

30 Ld. Tervezet, 4. szakasz (1) és (2) bekezdés.

31 Ld. Tervezet, 5. szakasz (1), (2) bekezdés.

32 Ld. Tervezet, 6. szakasz.

33 Ld. Tervezet, 7. szakasz.

34 Ld. Tervezet, 8. szakasz.

35 Ld. Tervezet, 9. szakasz.

36 Ld. Tervezet, 10. szakasz.

37 Ld. Tervezet, 11. szakasz.

38 Ld. Tervezet, 12. szakasz.

39 Ld. Tervezet, 14. szakasz.

40 Ld. Tervezet, 15. szakasz.

41 Ld. Tervezet, 16. szakasz.

42 Ld. Tervezet, 18. szakasz.

köteles tartózkodni az olyan magatartástól, mellyel másnak kárt okozhat.⁴³ A Tervezet tiltja a *joggal való visszaélést*. Tilos ugyanis a jogosultság másnak károkozási szándékkal való gyakorlása, valamint bármely olyan gyakorlása, mely ellentétben áll a megszabott vagy elismert rendeltetésével.⁴⁴ Végül a Tervezet a *bevezető rendelkezések univerzális alkalmazását* írja elő, ami alatt azt érti, hogy a bevezető rendelkezések a törvénykönyv minden részére egyaránt alkalmazandóak (érvényesek, mérvadóak).⁴⁵

A polgári jog alanyai, a természetes és jogi személyek, jog- és cselekvőképesség, deliktualis képesség (vétő- és belátóképesség). Az első könyv bevezető rendelkezéseit követően, az általános jogszabályok közötti, mintegy különös részében foglalnak helyet a polgári jog alanyaira és tárgyára, majd a jogügyletek közös szabályaira vonatkozó rendelkezések. A törvénykönyv tervezete megállapítja, hogy a polgári jogosultságok alanyai a természetes és jogi személyek. A *természetes személyek* jog- és cselekvőképességgel rendelkeznek. A természetes személy jogképességét születésével szerzi meg, kivételesen előbb, az emberi méhmagzat (*nasciturus pro iam nato*) esetében, akinek jogait külön törvény szabályoz. A jogképesség tartalma szerint azt jelenti, hogy a jogalany jogosultságok és kötelezettségek hordozója lehet. A természetes személy jogképessége halálával szűnik meg, melynek tényét az orvosi jogtudomány szabályai szerint állapítják meg. A jogképesség továbbá megszűnhet eltűnt személy halottá nyilvánítása útján is.⁴⁶ A Tervezet tiltja a *reproduktív klónozást* és a *gyermek nemének* biomedikai uton való megválasztását. Az *emberi genómba való beavatkozás* csak megelőző (preventív), diagnosztikai vagy gyógykezelési rendeltetésű lehet, s emellett csak akkor engedélyezett, ha célja nem az utód genómjának bárminemű módosítása.⁴⁷

A természetes személy *teljes cselekvőképességét* tizen-nyolcadik életévének betöltésével szerzi meg. Ettől kezdve a természetes személy saját akaratnyilatkozatával létre hozhat, módosíthat, átruházhat, megszüntethet és oltalmazhat polgári jogosultságokat. Kiskorú, 16. életévét betöltő személy, aki illetékes szerv jóváhagyásával *házasságot kötött*, a házasság megkötésétől kezdődően teljes cselekvőképességgel rendelkezik. Az illetékes szerv a 16. életévét betöltő személynek akkor engedélyezi a házasság megkötését, ha a kiskorú szülővé vált, ha elérte a kellő lelki és testi érettséget, úgyhogy saját személyiségéről, jogairól és kötelezettségeiről képes önállóan gondot viselni. Tizennegyedik életévét be nem töltő kiskorú (fiatalabb kiskorú) önállóan hozhat létre szokásos kisértékű jogügyleteket (pl. iskolai szerek vétele). A kiskorú a részleges cselekvőképességet a tizennégy éves életkor betöltésével éri el (idősebb kiskorú). Az idősebb kiskorú bármely jogügyletet megköthet szülő vagy gyám előzetes vagy utólagos, amennyiben szükséges, gyámhatósági jóváhagyással. Az idősebb kiskorú, aki betöltötte 15. életévét, önállóan köthet olyan jogügyleteket, amelyeknek tárgya lehet a saját munkájából eredő jövedelemmel, vagy vagyonnal való szabad rendelkezés. A természetes személy részben vagy teljes egészében

megfosztható cselekvőképességétől, ez esetben e személynek gondnokot kell kirendelni. Az eljárás elindítása előtt kötelező az egészségi állapotról szóló orvosi szakértői, azaz az egészségi állapot jogok és kötelezettségek gyakorlására való hatásáról, alkalmasságáról szóló véleményezés. Felnőttkorú személy cselekvőképességétől teljes egészében *megfosztható* betegség, értelmi fogyatékos vagy más olyan oknál fogva, ami miatt magatartásával veszélybe sodorhatja saját és mások jogainak, kötelezettségeinek és érdekeinek megvalósítását. A cselekvőképességétől teljesen megfosztott személy a fiatalabb kiskorú jogállásával egyenlő. A felnőttkorú személy cselekvőképességétől részben is megfosztható, amennyiben magatartásával veszélyezteti saját és mások jogait és érdekeit. Az ilyen személy jogállása egyenlő az idősebb kiskorú státuszával. A cselekvőképességétől való részbeni megfosztás esetén a bíróság megszabja, hogy e személy mely jogügyleteket hozhat létre (köthet meg), vagy nem hozhat létre. Nagykorú személynek visszaadható a cselekvőképessége, amennyiben a megfosztást előidéző okok megszűntek. A jogerős cselekvőképesség korlátozására vagy megfosztására irányuló bírói határozatot a bíróság megküldi az illetékes gyámsági és gondnoksági hatóságnak, továbbá ez halasztás nélkül, bejegyzést nyer a születési anyakönyvben. Amennyiben e személy olyan jogosultságokkal rendelkezik amelyek egyidejűleg egyéb nyilvánkönyvben is jegyzettek, akkor a cselekvőképességi korlátozás, vagy megszüntetés ezekben a nyilvánkönyvekben is helyet kell nyerjenek.⁴⁸ A kiskorú személy *vétőképességéről* (deliktumképességéről) szólván, a Tervezet megszabja, hogy a kiskorú hétéves koráig nem felelős az általa okozott kárért. A hétéves kort betöltött kiskorú tizennégy éves koráig nem felelős az általa okozott kárért, kivéve, ha bizonyítást nyert, hogy a károkozás időpontjában belátóképés volt. Az idősebb kiskorú vétőképés és a kárért az általános kárfelelősségi szabályok szerint vonható felelősségre.⁴⁹

A természetes személyek jogi jellemzőjeként a Tervezet a személynevet, a tartózkodási helyet, az állandó lakhelyet és az állampolgárságot szabja meg.⁵⁰ A természetes személynek jogában áll származásának megismerése és identitásának megőrzése.⁵¹

A *jogi személyekről*⁵² szólván, a Tervezet rögzíti, hogy ezek olyan társadalmi képződmények, amelyek elkülönített vagyonnal rendelkeznek, amelyeknek megszervezésére valamely társadalmi vagy közös cél elérése céljából került sor, továbbá amelyeknek jogalanyiságát a jogrend elismeri, azzal, hogy az egyes jogi személyek, valamint a közjogi jogi személyek jogállását külön törvény szabályozza.⁵³ A jogi személyek *jogképesek*, tehát bármely jogosultság és kötelezettség hordozói lehetnek, kivéve azokat, amelyek a kizárólag az embert mint természetes személyt, természetes jellemzőiből következően illetnek meg.⁵⁴ A jogi személy *cselekvőképességét* abban az időpontban szerzi meg, amikor a törvénnyel, alapítói aktussal, alapszabállyal (statutummal), vagy külön határozattal

43 Ld. Tervezet, 19. szakasz.

44 Ld. Tervezet, 20. szakasz.

45 Ld. Tervezet, 21. szakasz.

46 Ld. Tervezet, 23–26. szakasz.

47 Ld. Tervezet, 27–28. szakasz.

48 Ld. Tervezet, 29–36. szakasz.

49 Ld. Tervezet, 38. szakasz (1), (2), (3) bekezdés.

50 Ld. Tervezet, 39–42. szakasz.

51 Ld. Tervezet, 42. szakasz.

52 Ld. Tervezet, 43–80. szakasz.

53 Ld. Tervezet, 43. szakasz (1), (2) bekezdés.

54 Ld. Tervezet, 47. szakasz.

összhangban létrejönnek szervei. A jogi személy *jogi akaratát szervei fejezik ki*. A szervek kötik meg a szerződéseket és más jogügyleteket, amelyek kötelezik a jogi személyt, vagy javára jogosultságokat hoznak létre.⁵⁵ Jogi személy képviselőjét a közlajstromban bejegyzett természetes személy láthatja el, azzal, hogy minden jogi személynek legalább egy képviselője kell legyen, aki köteles a törvényben és a jogi személy aktusaiban előírányozott felhatalmazásokkal és korlátozásokkal összhangban eljárni. A jogi személy *deliktumképességéről* (vétőképeségéről) szólván, a Tervezet megszabja, hogy a jogi személy felelős azokért a károkért, amelyeket alkalmazottai vagy szervei funkciójuk és illetékességük végzése során (másoknak) okoznak. A jogi személy a kárért nem felelős, ha bizonyítja, hogy a károkozó úgy járt el, ahogyan az adott körülmények közepette el kellett járnia. A kárért egyetemlegesen felelősek a jogi személy szervei is, amennyiben ezt (az egyetemlegességet) külön törvényi jogszabály előírja.⁵⁶ A jogi személyek lajstromozott cégjelzéssel és székhellyel rendelkeznek. Jogi személy megszűnhet annak alapján, hogy megvalósította azt a célt, amiért létrejött, továbbá illetékes szerv határozata, nemkülönben csőd-és felszámolás alapján. Jogi személy megszűnése esetén, ha törvény, alapszabály vagy alapító aktus mást nem irányozott elő, vagyona, illetékes szerv határozata alapján, hasonló célú hazai jogi személynek jut. Olyan jogi személynek a vagyona, melynek tevékenysége vagy célja törvényellenes, ellentétes a közrenddel, a jószokásokkal, vagy a jóerkölcssel, a jogi személy megszűntével (*ex lege*) állami tulajdonná válik.⁵⁷ A Tervezet egyúttal szabályozza az egyesületek⁵⁸ és a (magán) alapítványok⁵⁹ jogállását is. Úgy, mint jogi személyekét.

Polgári jogi alanyi jogosultságok, abszolút és relatív jogosultságok. A polgári jogi *alanyi jogosultságok* alatt a Tervezet olyan felhatalmazást, vagy olyan felhatalmazások összességét érti, melyekkel a jogrend egy meghatározott jogalanyak elismeri, hogy más jogviszonyban álló személyektől meghatározott magatartást követelhet, kikényszerítési lehetőséggel. A tervezet előírja az alanyi jogok fajait, vagyis az abszolút és relatív jogosultságot. Az *abszolút* jogosultság olyan jogi hatalom, amely szerint a jogrend valaki javára elismeri, hogy valamely dolog kapcsán kizárhatja bárki más igényét, függetlenül bárki jóhiszeműségétől és amelyet mindenkinek tiszteletben kell tartania. A *relatív* jogosultságokról szólván, a Tervezet meghatározása szerint, a hitelező az adóstól bírói úton követelheti ennek adásra, tevésre, vagy olyan nemtevésre való marasztalását, melyre ez egyébként jogosult volna, az adós pedig köteles e kötelezettségét teljesíteni. A hitelező követelését csupán az adóstól valósíthatja meg. A hitelezőnek azonban jogában áll, hogy jogosultságát harmadik olyan rosszhiszemű személy ellenében is érvényesítse, aki az adóssal kötött szerződés révén ellehetetlenítette az adóst, hogy hitelező iránti kötelezettségét teljesítse.⁶⁰

A személyi jogosultságok köre és oltalma. Figyelemre méltóak továbbá a *személyiségi jogosultságokra* vonatkozó tervezeti rendelkezések.⁶¹ A tervezeti fogalom meghatározás szerint a személyiségi jogosultságok átruházásra és öröklésre nem alkalmasak, továbbá a törvénnyel, a közrenddel és az erkölccsel ellentétben senki sem mondhat le róluk.⁶² A törvény nyitott felsorolási módszerrel, fel is sorolja a személyiségi jogosultságok körét, ez pedig: a személyiség méltóságához való jog (amiből a törvény a többi személyiségi jogot származtatja), az élethez, a testi és lelki épséghez, a szabadsághoz, a tisztességhez (becsülethez) és tekintélyhez (megbecsültségre) való jog, a személynévhez való jog (személyi névviselési jog), a saját képmáshoz való jog, a levéltitokhoz való jog, a választói jog, a személyi magánélethez való jog, a lelki épséghez való jog, valamint más alkotmányal, nemzetközi egyezményvel és külön törvénnyel megállapított jog.⁶³ A természetes személy személyiségi jogainak teljességét, míg a jogi személy főszabályként szintén a személyiségi jogosultságok összességének oltalmát élvezi, kivéve azokat, amelyek az ember mint természetes személy sajátosságaiából következnek (mint nem, életkor, rokonság stb.).⁶⁴ Akinek személyiségi jogát más személy jogellenesen megsértette, mindenkivel szemben, aki ebben (a sérelmben) részt vett, oltalomban részesül. A jogsérelem jogellenes, ha nem alapul törvényi jogszabályon, a sérelmezett egyetértésén vagy nagyobb értékű (v. kiemelt) közérdeken.⁶⁵ A tervezet külön intézkedéseket ír elő kényszer vagy bántalmazás esetére, pénzbüntetés, vagy jogellenes magatartást tanúsító személy meghatározott magatartástól való eltiltás formájában.⁶⁶ A személyiségi jogok polgári jogi oltalma megvalósulhat a jogellenes magatartástól való tiltás alakjában, amennyiben e magatartás közvetlenül fenyeget, a jogellenes sérelem megállapítása, a jogellenes sérelem megtiltása (amennyiben e sérelem folyamatban van), a jövőbeni sérelemtől való eltiltás és a korábbi sérelmek következményeinek elhárítására irányuló kérelem, továbbá az okozott vagyoni és nemvagyoni kártérítésre való marasztalás iránti kérelem útján, valamint más olyan jogi intézkedéssel, ami alkalmas az alapvető személyiségi jogok oltalmára, beleértve a jogsértő ellenében, kényszerhatás, fenyegetés, vagy bárminemű bántalmazás esetében, kérelemre alkalmazható ideiglenes intézkedéseket, amelyek lehetnek megelőző, represszív és garanciális jellegűek.⁶⁷ A természetes személy, egyetértése, önkéntessége alapján és méltóságának tisztelete alapján halálra való jog (eutanázia), kivételesen érvényesíthető, amennyiben az előírt humánpszicho-szociális és orvosi feltételek adottak. Az eutanáziára való jog feltételeit külön törvény szabályozza.⁶⁸

Vagyon. Következnek a *vagyonra* vonatkozó rendelkezések, melyek szerint minden természetes személynek jogában áll vagyonának akadálytalan élvezete. A polgári jog alanyainak vagyona alatt a Tervezet azokat a jogokat és kötelezettségeket érti, amelyek pénzben kifejezhetőek. A vagyoni kötelezettségeikért

55 Ld. Tervezet, 48. szakasz, (1), (2), (3) bekezdés.

56 Ld. Tervezet, 49–50. szakasz.

57 Ld. Tervezet, 51–52. szakasz.

58 Ld. Tervezet, 53–66. szakasz.

59 Ld. Tervezet, 67–80. szakasz. A magánalapítvány olyan jogi személy, melynek alapítója, tiszteletben tartva a szerb alapítványi hagyományokat (*sic!*), meghatározott vagyont rendel közérdekű vagy magánérdekű cél megvalósítására.

60 Ld. Tervezet, 81–83. szakasz.

61 Ld. Tervezet, 84–92. szakasz.

62 Ld. Tervezet, 86. szakasz, (1), (2), (3) bekezdés.

63 Ld. Tervezet, 84–85. szakasz.

64 Ld. Tervezet, 87. szakasz (1), (2) bekezdés.

65 Ld. Tervezet, 88. szakasz (1), (2) bekezdés.

66 Ld. Tervezet, 89. szakasz.

67 Ld. Tervezet, 90, 91. szakasz.

68 Ld. Tervezet, 92. szakasz (1), (2), (3) bekezdés.

a jogalanyok teljes vagyonukkal felelnek, kivéve, ha a vagyon egyes részeire nézve a törvény mást ír elő. A polgári jog alanyának jogában áll, jogainak és kötelezettségeinek szerződés, vagy más jogügylet útján, harmadik személyre való átruházása, kivéve, ha ez ellentétben áll a törvénnyel, vagy az alanyi jogosultság jogi természetével (a vagyoni jogosultságok forgalmazásához való jog).⁶⁹

A jogügylet. Az általános rész terjedelmes fejezetét képezi a jogügyletekre vonatkozó közös rendelkezések sora, ebben a jogügyleti akartnyilatkozat,⁷⁰ a feltétel és az időhatározás,⁷¹ a képviselő, a megbízás, az üzleti megbízás, a kereskedelmi utazói szerződés.⁷² A dolgokra vonatkozó, doktrinális definíciók és osztályozások sorát tartalmazzák.⁷³

A Tervezet **második könyve** tartalmazza a **kötelmi jogot**.⁷⁴ A hatályos szerb Kt. tervezeti inkorporációja során, a legkevésbé módosult. Ismeretes, hogy a valamikori Jugoszláviában mint föderális törvényt, a Kt.-t 1978-ban fogadták el, továbbá az, hogy e törvény gyakorlatilag a svájci Kt. adaptált fordítása. A példaképpül szolgáló 1911. évi svájci Kt., Svájcban is, igaz rész módosításokkal, maradandónak mutatkozott, jó megoldásai révén.

Kötelmek általános rész. A Tervezet a *kötelmek általános szabályaival* kezdődik, ezen belül a kötelmek keletkezéséről szóló szabályokkal. **Szerződés.** Ezek után a Tervezet a *legjelentősebb kötelemfakasztó forrással, a szerződéssel* foglalkozik. A szerződési jog a német és a francia akarati és nyilatkozati jogügylettani elméletek hatásait tükrözi.⁷⁵ A Tervezet élén a szerződéskötési akarat szabadság elve áll.⁷⁶ A szerződési jog általános szabályai között szerepelnek: az akarat egyezség, a szerződéskötési tárgyalás,⁷⁷ az ajánlat elfogadása, az előszerződés, az opciós szerződés, a szerződés tárgya, a szerződés jogcíme (kauzája), a szerződés alaki kellékei (formája) és a szóbeliség elve, a szerződéskötési képesség; az akarathibák mint a kényszerhatás, lényeges tévedés, megtévesztés; a szerződés teljesítésének biztosítékai mint a foglaló, ellátsi kikötés; a szerződés értelmezése; a tilos és semmis szerződések; a megtámadható szerződések; a visszerthes szerződések különleges hatásai, mint a kellék- és jogszavatosság, a nemteljesítési kifogás, a nemteljesítés miatti szerződésfelbontás, a szerződés felbontása a megváltozott körülmények miatt (clausula rebus sic stantibus), a felén túli sérelem, az uzsoratilalom, a szerződés általános (ügyletkötési) feltételei (ÁÜF) és a csatlakozási szerződés, a szerződés átruházása. Ide tartoznak továbbá

a szerződés általános hatályáról, valamint a harmadik személy javára szóló szerződésekre vonatkozó rendelkezések is.⁷⁸

Deliktualis kárfelelősség. A második legjelentősebb kötelemfakasztó forrás a **károkozás**.⁷⁹ Ennek két része van, az első a károkozási felelősség ún. *általános* részét tartalmazza.⁸⁰ Ebben megtalálhatók a **deliktualis** felelősségre vonatkozó alapelvek,⁸¹ a károk fajaira (vagyoni és nemvagyoni kár) vonatkozó szabályok,⁸² az alanyi (szubjektív felróhatóság)⁸³ és a tárgyi felelősség (objektív felróhatóság)⁸⁴ szabályok. Itt foglalnak helyet továbbá a másokért való felelősségre vonatkozó rendelkezések.⁸⁵ Nemkülönböztetve, idetartoznak a személyi jogosultságok megsértésének abbahagyása iránti felelősség,⁸⁶ a kárveszélyért való felelősség (a környezetvédelmi felelősség – az actio popularis)⁸⁷ szabályait tartalmazó rendelkezések. A Tervezet tartalmazza a *felelősségkimentő* okokat: a saját jog gyakorlása során okozta kár, a jogos védelem, a szükséghelyzet, mások kárának elhárítása során okozott kár, megengedett önségély, károsult beleegyezése.⁸⁸ A *különleges* felelősségi alakzatok körében szerepelnek a gyártó felelőssége a hibás termékért, az állattartói felelősség, az épületkárokért és a lakásból kiszórt vagy kidobott tárgyak okozta és a veszélyes tevékenységért való felelősség,⁸⁹ a mozgó járművek által okozott károkért való felelősség,⁹⁰ az állam szervei által okozott károkért való felelősség,⁹¹ egyéb különleges felelősségi alakzatok, mint a terrorcselekmények,⁹² a nyilvános demonstrációk és rendezvények okozta kárfelelősség,⁹³ az elengedhetetlenül szükséges segítségnyújtás elmaradása miatti felelősség,⁹⁴ a kötelező szerződés megkötésének mulasztása miatti felelősség, az általános érdekből végzett tevékenység mulasztása miatti felelősség.⁹⁵ Külön rendelkezések szabályozzák a *felelősség mértékét*.⁹⁶ Mind a vagyoni, mind a nemvagyoni kár *teljesen* térítendő (a teljes térítés elve szerint),⁹⁷ azaz mind a felmerült kár, mind

69 Ld. Tervezet, 93–96. szakasz.

70 Ld. Tervezet, 97–100. szakasz.

71 Ld. Tervezet, 101–104. szakasz.

72 Ld. Tervezet, 105–134. szakasz.

73 Ld. Tervezet, 135–158. szakasz.

74 Ld. Tervezet, 159–294. szakasz.

75 Ld. József SZALMA, Willens- und Erklärungslehre in Serbien (Einfluss der Willens- und Erklärungslehre im serbischen Privatrecht), Jahrbuch für Ostrecht, Verlag C.H. Beck, München, Bd. 56/2015, 2. Halbband, Hrsg. SCHROEDER, F. Ch., M. FINKE, D. PFAFF, München, 2015, pp. 467–481.

76 Ld. Tervezet, 167. szakasz (1)–(3) bekezdés,

77 Ld. József SZALMA, Culpa in contrahendo unter Berücksichtigung der Doktrin und Rechtsprechung in Serbien, in: Haftung aus Verschulden beim Vertragsabschluss in Zentral- und Osteuropa, Hrsg. Rudolf WELSER, Manz'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Forschungsstelle für europäische Rechtsentwicklung und Privatrechtsreform an der Fakultät der Rechtswissenschaften der Universität Wien, Wien, 2012, pp. 167–206.

78 Ld. Tervezet, 167–294. szakasz.

79 Ld. Tervezet, 295–370. szakasz.

80 Ld. Tervezet, 295–298. szakasz.

81 Ld. Tervezet, 295–298. szakasz.

82 Ld. Tervezet, 296. szakasz.

83 Ld. Tervezet, 299–305. szakasz.

84 Ld. Tervezet, 316–321. szakasz.

85 Ld. Tervezet, 306–315. szakasz.

86 Ld. Tervezet, 298. szakasz.

87 Ld. Tervezet, 297. szakasz.

88 Ld. Tervezet, 302–305. szakasz.

89 Ld. Tervezet, 329. szakasz.

90 Ld. Tervezet, 330–335. szakasz.

91 Ld. Tervezet, 315. szakasz.

92 Ld. Tervezet, 336. szakasz.

93 Ld. Tervezet, 337. szakasz.

94 Ld. Tervezet, 338. szakasz.

95 Ld. Tervezet, 340. szakasz.

96 Ld. Tervezet, 345. szakasz.

97 Ld. Tervezet, 341. A teljes térítés elve szerint a károkozó köteles a károkozást megelőző helyzet helyreállítására. Ha az előző helyzet nem állítható helyre, a károkozó a különbözet pénzbeli térítésére kötelezhető. Ha az előző helyzet nem állítható helyre, vagy amennyiben a bíróság úgy értékeli, hogy ez nem szükséges, a teljes kártérítés pénzben is megítélhető. A teljes térítés akkor is igényelhető pénzben, ha a károsult a keresetében a pénzbeli térítést igényli, mellőzve az előző helyzet természetbeni helyreállítását. A teljes térítés a Tervezet 345. szakasza szerint azt jelenti, hogy a károkozó köteles mind a felmerült kár, mind az elmaradt jövedelemért helytállni. A Tervezet 342. szakasza szerint a kártérítési kötelezettség a kár beálltától esedékes. Halál, testi sérelem vagy egészségkárosodás esetén a 344. szakasz értelmében élethossziglani, vagy ideiglenes tartamban, havonta fizetendő pénzbeli járadékszolgáltatás ítéltető meg.

az elmaradt haszon tekintetében, a károkozás idején fennálló árviszonyok szerint, akár a minimális szubjektív felróhatóság (gondatlanság) esetén is.⁹⁸ Amennyiben a kár mértéke pontosan nem állapítható meg, *méltányos* kártérítés ítélhető meg.⁹⁹ Ha a károkozás szándékos volt, nem vehetők igénybe a felelősségsökkentő rendelkezések¹⁰⁰ A kártérítés *csökkenthető*, a károkozó vagyoni helyzetének figyelembevételével, feltéve, hogy a károkozásra nem szándékosan vagy súlyos gondatlanságból került sor; azért, mert a kárfelelősnek gyenge a vagyoni helyzete, úgyhogy a kár teljes kifizetése esetén nélkülözést szenvedne.¹⁰¹ A kártérítés akkor is csökkenthető, ha a károsult is hozzájárult a kár előidézéséhez.¹⁰² A felelősség osztott a károkozó és a károsult között, ha a károsult vétkességével hozzájárult a károkozáshoz, vagy ahhoz, hogy a kár nagyobb legyen annál, ami egyébként beállt volna.¹⁰³ *Halál, testi- és egészség-sérelem* előidézése esetén a károkozó köteles megtéríteni az elmaradt jövedelmet, a gyógykezelési költségeket és (halálokozás esetén) a szokásos temetkezési költségeket (anyagi kár).¹⁰⁴ Akit az elhalálozott személy eltartott, annak a károkozó köteles tartást fizetni.¹⁰⁵ Tartós *munkaképességsökkentés* esetén a károkozó köteles a korábbi és az új jövedelem különbsége szerinti járadékszolgáltatásra, aminek bíróság jogerős határozatával megszabott összege módosítható, vagy akár megszüntethető a később megváltozott körülmények alapján.¹⁰⁶ Téríthető az az anyagi kár is, ami becsületsértés, vagy igaztalan tényekről szóló állítás következtében állt be.¹⁰⁷ Az alkalmazott által vétkesen, harmadik személynek okozott kárért a károkozó mellett, a *munkáltató* is felelős, kivéve, ha a munkáltató eredményesen bizonyítja, hogy az alkalmazott kizárólagos vétkessége alapján jött létre a kár.¹⁰⁸ A munkáltató, amennyiben a károsultnak kifizette az alkalmazott által okozott kárát, visszkereseti perben jogosult a károkozótól vissza téríteni a kifizetett kártérítést, ami akkor valósítható meg, ha a károkozásra szándékosan került sor. A jogi személy felelős azért a kárért, amit az alkalmazott harmadik személynek okozott.¹⁰⁹ A *veszélyes üzem vagy tevékenység* okozta kárért főszabályként az üzem tulajdonosa, vagy az üzemtartó felelős. Veszélyes üzemi felelősség, azaz objektív, v. tárgyi felelősség akkor áll be, ha a kárt olyan dolog hatására jött létre, amely *helyzeténél, használatánál, vagy sajátossága miatt fokozott kárveszélyt* hordoz, azzal, hogy ilyenkor (ilyen dolgok esetében) megdönthetően vélelmezhető az okozatosság.

A *nemvagyoni kártérítés* többféle lehet, pl. személyiségi sérelem esetén a bírói ítélet a károkozó költségére történő megjelentetése, vagy igaztalan, pontatlan (nem teljes), vagy rágalmozó sajtóközlemény esetén a helyesbítés megjelentetése, vagy a károkozó azon nyilatkozatának visszavonása, amellyel a sérelem megtörtént, vagy más elégtételyújtás útján,

mellyel a térítés célja elérhető. A bíróság az ilyen térítés mellett, vagy helyette, függetlenül a vagyoni kártól, sőt a vagyoni kár hiányában is, a sérelmezettnek, az ő kérelmére, megítélhet meghatározott pénzüsszeget az elszenvedett kár pótlására, ha úgy ítéli meg, hogy az adott esetben az ilyen pénzbeli térítés a vétkesség és a kár súlyossága miatt indokolt (pénzbeli elégtételyújtás). A bíróság a károkozó kérelmére olyan határozatot is hozhat, amelyben megállapítja, hogy a károkozó személyiségi jogot sértett.¹¹⁰ Az elszenvedett testi és lelki sérelmekért, a félelem, aggodalom, szomorúság (ez új elem a hatályos szöveghez képest) és egyéb lelki fájdalmak okozásáért, figyelemmel az eset körülményeire, a bíróság *méltányos pénzbeli térítést* ítélhet meg, függetlenül az okozott anyagi kártól, vagy akár az anyagi kár hiányában is. A pénzbeli térítésről szóló határozathozatal során a bíróság az *összes körülményt* figyelembe veszi, de különösen a testi és lelki fájdalmak *intenzitását és tartamát*, azt a *célt*, amit ez térítés szolgál.¹¹¹ /Az eddigi praxisban: a nemvagyoni pénzbeli térítés megfelelő elégtételyújtást kell szolgáljon, tehát jelentős javak, pl. hibás vád alapján történő szabadságfosztás, a térítés nem lehet szimbolikus. Egyébként e sorok szerzője ezeket a mércéket javasolta akadémiai disszertációjában: (A szerződésen kívüli felelősség az európai és magyar magánjogban, ELTE ÁJK, Budapest, 2010), – a nemvagyoni kártérítés (kárpótlás) pénzbeli elégtételyújtásának mércéiként az új magyar Ptk.-ban, az ún. sérelemdíj összegének megítélése tekintetében. A javasolt mércék, ma is úgy tűnnek, elfogadhatóak/.

Ami a *jogi személy nemvagyoni sérelmeinek pénzbeli kárpótlását illeti*, a hatályos Kt-hez képest, a Tervezet újítást javasol, mely szerint a jogi személy (tekintélyének) sérelme, azaz „személyiségsérelem” esetén, figyelemmel a jogi személy sajátosságaira, javára méltányos pénzbeli térítés (elégtétel) ítélhető meg, tekintettel az összes körülményre, a sérelem súlyára és a vétkesség fokára.¹¹² E megoldás vitatott, vitatható. Az új magyar Ptk. megalkotása során is, méltán merült fel, hogy a sérelemdíj jár-e a jogi személynek. Ugyanis a személyiségsérelem a klasszikus megoldás szerint a természetes személyeknél merül fel, mint szubjektív, egyéni sérelem. Ami jellemző a jogösszehasonlításban, az a jogi személyek esetében nem a pénzbeli elégtételyújtás, hanem az anyagi kár térítése amiatt, hogy egy céget, vagy más jogi személyt, a károkozó megrágalmazta és ebből a cégnek anyagi kára keletkezett, elmaradt jövedelem formájában.

Egyetemleges és osztott felelősség. Az *egyetemleges (corealis)* kötelmek és felelősség tekintetében a Tervezet követi a hatályos Kt. megoldását, mely egyébként a svájci Kt. megoldásán alapul. Ennek értelmében, a többes károkozásnál az egyetemleges felelősség *nem főszabály* (amilyent követ az új magyar Ptk.), hanem *kivétel*. Aminek van értelme, mert az egyetemleges felelősség ugyan joggal és okkal a károsult érdekében történik, ám a perelt egyetemleges kárfelelősre (mondjuk akár a legkevésbé vétkesre), túl nagy terhet ró. Tekintettel arra, hogy egymaga kell viselje a teljes kártérítést, azaz a kártérítés terhét, egészen a többi nem perelt egyetemleges felelős iránti visszkereseti perben történő kármegosztásig (ami elhúzódhat).

98 Ld. Tervezet, 345. szakasz (1) bekezdés.

99 Ld. Tervezet, 346. szakasz.

100 Ld. Tervezet, 347. szakasz.

101 Ld. Tervezet, 348. szakasz.

102 Ld. Tervezet, 349. szakasz.

103 Ld. Tervezet, 350. szakasz.

104 Ld. Tervezet, 351. szakasz.

105 Ld. Tervezet, 352. szakasz.

106 Ld. Tervezet, 353., 354. szakasz.

107 Ld. Tervezet, 356. szakasz.

108 Ld. Tervezet, 312. szakasz.

109 Ld. Tervezet, 313–314. szakasz.

110 Ld. Tervezet, 357. szakasz (1), (2) bekezdés, 358. szakasz, (1), (2) bekezdés.

111 Ld. Tervezet, 359. szakasz (1), (2) bekezdés.

112 Ld. Tervezet, 362. szakasz.

Ezért, a svájci típusú megoldás szerint, többes károkozásnál főszabály a kárhoz való objektív, vagy szubjektív hozzájárulás arányában való osztott felelősség. Így a kármegosztás már az elsődleges perben megtörténik. A visszkereseti per tárgytalanná válik és a kárviselés is méltányos, mivel a hozzájárulása arányában, már a primáris perben, a károkozók közötti felelősség osztott. Természetesen, az osztott felelősség feltétele, hogy a több károkozó egyenkénti hozzájárulásának aránya a primáris perben megállapítható. Amennyiben a primáris egyetemleges perben a hozzájárulás aránya nem állapítható meg, a károsult fokozott oltalma céljából, a másik opció, vagyis az egyetemleges felelősség jut kifejezésre. A másik svájci típusú passzív kárfelelősségi egyetemlegesség arról szól, hogy többes károkozás esetén az összes károkozó egyetemlegesen felelős, de egy fontos feltétellel: ha megállapítást nyert, hogy a károkozók együttesen, egy időben, egymással (szervezett) kapcsolatban állva, tudatosan okozták a kárt. Amennyiben ugyanazt a kárt több személy okozta, de nem egy időben és egymással nem szervezett kapcsolatban állva, hanem egymástól függetlenül, a felelősség közöttük, a hozzájárulás arányában (vétkesség, okozatosság), már a primáris perben, osztott.¹¹³

Egyéb kötelemfakasztó források. A Tervezet szabályozza a többi kötelemfakasztó tényállást is, mint a *jogalap nélküli gazdagodást* (condictio indebiti),¹¹⁴ a *megbízás nélküli*, azaz tilalom ellenére történő *ügyvitelt*,¹¹⁵ az *egyoldalú akaraterőszakokat* (nevesíthetetlen kötvénykibocsátás, díjkitűzés, értékpapírok kibocsátása és forgalmazása, legitimációs jelek).¹¹⁶

Ezeket az egyes kötelemfakasztó forrásokra vonatkozó külön rendelkezéseket követik, az összes kötelemmre kiterjedő, a **kötelmek joghatására** vonatkozó rendelkezések.¹¹⁷ Ezek között szerepelnek a kötelelem tartalmára, az adós kötelezettségeire és a hitelező jogaira vonatkozó rendelkezések.

Szerződési felelősség. Külön kártérítési rendelkezések vannak előírva arra az esetre, ha az adós (itt elsősorban a szerződési kötelemről és felelősségről van szó) hibásan, részben, vagy egyáltalában nem teljesít. A szerződési kötelelem adósa mentesül a kártérítési felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződés tárgya, mint egyedi dolog, adós hozzájárulása nélkül, külső, előre nem látható, elháríthatatlan okokból (vis maior) tönkre ment. Az adós kártérítési felelőssége szerződéssel kibővíthető, úgyhogy arra az esetre is előírható dologtartozás esetén, amikor a szerződés tárgya véletlen (casus) folytán tönkrement. *Szerződéssel* a kártérítési felelősség *kizárható* vagy *korlátozható*, kivéve a szándékos és súlyos gondatlanságból előidézett károkozást. A szerződési kárfelelősség körében a *kártérítés mértéke*, mint a deliktális kárnál, szintén kiterjed a felmerült kárra és az elmaradt haszonra, különösen akkor, ha ezeket a szerződés megkötése idején az adós köteles volt előre látni, mint a nemteljesítés lehetséges következményét. Amennyiben a keletkezett kár mértékére, vagy az adós helyzetének elnehezítésére nézve

vétkes a hitelező is, a kártérítés összege arányosan csökkenthető. A tájékoztatási kötelezettséggel terhelt kötelezett e kötelezettség mulasztása miatt, felelős a másik fél azon a kárért, amely abból eredt, hogy nem kapott idejekorán tájékoztatást. A kár mértéke meghatározására bírósági határozat idején fennálló körülmények szerint állapítható meg. Ha a kár mértéke pontosan nem állapítható meg, a bíróság ezt a méltányosság alapján ítéheti meg, figyelemmel az eset összes körülményére. Ha a szerződési felelősségre nézve a Kódex e része más nem ír elő, e Kódex *szerződésen kívüli* (deliktális) károkra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.¹¹⁸ A Tervezet részletesen szabályozza a nemteljesítés, vagy hibás, késedelmes teljesítés miatt fizetendő kötbért, a késedelmi kamatot és az adós jogainak hitelezői beavatkozás útján történő gyakorlását.¹¹⁹ Részletes szabályozást nyert az adós által elkövetett, a hitelező kijátszására irányuló cselekményeinek megsemmisítésére irányuló pauliánusi kereset,¹²⁰ valamint a hitelezőnek – az adósnak más jogcímen birtokolt, nála levő dologát érintő – visszatartási joga (ius retentionis).¹²¹

A kötelmek megszűnése. A kötelmek megszűnésére vonatkozó általános rendelkezések tartalmazzák a *teljesítés* szabályait, a törvényi és szerződési szubrogáció (teljesítés, a szolgáltatás tárgyának helyettesítése) szabályait, egyáltalában a teljesítés tárgyára vonatkozó rendelkezéseket, a *beszámítást*, a teljesítés időpontját és helyét, a teljesítési elismervényt, a késedelmet, a tartozott dolog letétbe helyezését és eladását,¹²² továbbá a kötelmek megszűnésének többi esetét. A többi eset közé tartozik, a törvényi, bírósági és szerződési *beszámítás*, az *újítás* (novatio), a tartozás és a követelés egybeesése (konfusio), a teljesítés *ellehetetlenülése*, továbbá az *elévülés*.¹²³ Ezek után következnek a különböző kötelmek teljesítésével kapcsolatos sajátos rendelkezések, mint a *pénzbeli kötelmek*, különös tekintettel a kamatszolgáltatásra, *több tárgy tartozása* – mint a *kumulatív* (együttes) és az *alternatív* (vagylagos) és *fakultatív* (facultas alternativa) kötelmek, az *osztott kötelmek*, az *egyetemleges kötelmek* és az *oszthatatlan kötelmek*.¹²⁴ Következnek az *alanyváltozásra* vonatkozó rendelkezések, mint a *szerződési követelésátvétel* (cessio), a *tartozásátvállalás*, adóssághoz való csatlakozás, teljesítésátvállalás.¹²⁵

Kötelmi jog- különös rész: Egyes szerződések. Végül a kötelmi jog utolsó fejezetét az *egyes nevesített szerződésekre* vonatkozó rendelkezések képezik /adásvétel, csere, kölcsön, ajándekozás, haszonbérlet, pénzügyi leasing, haszonkölcsön, társulási szerződés, mezőgazdasági kooperációs szerződés, vállalkozói szerződés, építkezési szerződés, kiadói szerződés (szerzői művek kiadásáról szóló szerződés), licencszerződés, szállítmányozás, letéti szerződés, áruraktározási szerződés, megbízás, kereskedelmi képviselési szerződés, áruellátási szerződés, franchising, közvetítés, fuvarozás, áruellenőrzési szerződés, turisztikai szerződések (utazásszervezés, turisztikai

113 V. ö.: Tervezet, 367. szakasz (1), (2), (3), (4) bekezdés. A kárt teljes egészében viselő, azaz a kártérítés egészét kifizető egyetemleges felelős többi egyetemleges felelős iránti visszkereseti per szabályait a Tervezet 368. szakasza irányozza elő.

114 Ld. Tervezet, 370–392. szakasz.

115 Ld. Tervezet, 393–395. szakasz.

116 Ld. Tervezet, 396–441. szakasz.

117 Ld. Tervezet, 442–661. szakasz.

118 Ld. Tervezet, 448–452, 453–458. szakasz.

119 Ld. Tervezet, 459–470. szakasz.

120 Ld. Tervezet, 471–476. szakasz.

121 Ld. Tervezet, 447–485. szakasz.

122 Ld. Tervezet, 486–553. szakasz.

123 Ld. Tervezet, 534–597. szakasz.

124 Ld. Tervezet, 598–643. szakasz.

125 Ld. Tervezet, 644–661. szakasz.

kapacitások foglalása – v. alotmánszerződés), személy- és vagyonbiztosítás, élethossziglani járadéki (eltartási) szerződés, zálogszerződés, kezesség, banki utalás (assignatio), bankügyletek mint pénzbeli letéti szerződés, takarékbetét, folyószámla-vezetési szerződés, pénzbeli szolgáltatásokról szóló szerződés, széfszerződés (értéktárgyak banki felelős őrzése), hitelszerződés, dokumentáris akkreditív, bankgarancia.¹²⁶ A munkaszerződést és a kollektív munkaszerződések körét Szerbiában, a Munka törvénykönyve szabályozza, így ezt a Tervezet nem vette fel egyes szerződésnek körébe, hasonlóképpen, mint ahogyan ezt a hatályos magyar Munka törvénykönyv és az új magyar Ptk. teszi. E sorok szerzője, a munkaszerződés magánjogi alapjainak szabályozását, jelentőségére, stabilitásának szüksége miatt, a ptk.-kra bízta volna, hasonlóképpen mint ezt a német, francia, osztrák Ptk. teszi.

A harmadik könyv szabályozási tárgyát a **dologi jogi** jogviszonyok képezik.¹²⁷ Az első rész a tulajdoni jogviszonyokat szabályozza. A tervezet meghatározása szerint a tulajdon a természetes és jogi személy legtagabb értelemben vett azon joga, hogy a dolgot belátása szerint birtokolja, használja, gyümölcsseit és más hasznait szedje és hogy vele szabadon rendelkezzen a törvény korlátozásokon belül. A törvénytervezet megdönthetően vélelmezi, hogy a tulajdonjog nincs korlátozva.¹²⁸ A tulajdon azonban jogi, társadalmi és erkölcsi szempontból is kötelez, abban a vonatkozásban, hogy a tulajdonos jogainak gyakorlása során tekintettel kell legyen a közérdekre, más személyek olyan jogaira és érdekeire, amelyek nincsenek elletében a tulajdonos jogaival. Tilos a tulajdonnal való visszaélés. Általános érdek fennforgása esetén külön törvényi jogszabály előírhatja a dolog kötelező használatát. A tulajdon tárgyának használatát szerződés is korlátozhatja.¹²⁹ A tulajdonszerzés *jogügylet*, törvényi *jogszabály*, *öröklés*, *bírói* vagy más hatóság *határozatának* alapján valósulhat meg. Megfelelő feltételekkel pedig, elbirtoklás; növedék; idegen földterületen (telken) való ráépítés; idegen földterületen (telken) való ültetés, vagy ültetvénytelepítés; szabad méhraj foglalása; egyik földterület más földjéhez való természetes úton történő (pl. folyó hordalék) összenövése; növedék emberi cselekmény eredményeképpen; dolog találása; foglalás (occupatio) alapján történhet.¹³⁰ A tulajdon megszűnhet (egyedi) ingatlan vagy ingó dolog (pl. erőhatalom, vis maior hatása általi) tönkremenetele, továbbá általános érdekből, térítés ellenében történő kisajátítás esetén.¹³¹ A *tulajdonjog oltalma*¹³² a tulajdoni keresetek útján valósul meg. Az első a dolog átadására irányuló tulajdoni kereset, mely szerint a tulajdonosnak jogában áll, hogy a dolgot, mely tulajdonában van, de másnak birtokában, bárkitől, aki a dolog birtokában van. Olyan kereset is lehetséges, amelynél a felperes a tulajdonjogát az alperestől erősebb jogcímre alapozza. A következő kereset, amellyel a tulajdonos rendelkezik, a háborítás abbahagyására irányul. Külön kereset szolgál a társtulajdon, a közös tulajdon és az emeleti lakástulajdon (étage) oltalmára. Ezek után a Tervezet szabályozza a tulajdon modalitásait,

amikor a tulajdonos oldalán több alany áll, amilyen a társtulajdon, közös tulajdon.¹³³ A következő fejezetek a szomszédjogokat,¹³⁴ a dologi, kötelmi (szerződési) és a személyi szolgáltatásokat,¹³⁵ a gyümölcsötetési jogot,¹³⁶ a személyi használati szolgáltatást¹³⁷ és a lakásjogot (habitatatio).¹³⁸ Az építkezési jog jogosultjának joga, hogy más telkén épület tulajdonosa legyen, vagy új épületet építsen és ezen tulajdont szerezzen időben korlátozott dologi jog.¹³⁹ Az adós ingó (zálogszerződés), vagy ingatlanon (jelzálogszerződés), zálogszerződéssel létrejövő hitelezői zálogjog, mely bejegyzést nyert, a felek azzal a céllal kötik meg, hogy a zálogtárgy biztosítéka legyen a hitelezőnek,¹⁴⁰ amelyből a hitelező követelése nemteljesítés esetén behajtható. A zálogjog tehát akcesszorikus, nincs független zálogjog. Végül a dologi jog utolsó fejezete a külföldiek dologi jogait szabályozza, legfontosabb szabálya szerint a külföldi természetes és jogi személyek ingó dolgokon tulajdont szerezhetnek a hazai személyek. Amennyiben azonban a külföldi személy valamilyen tevékenységet folytat, a kölcsönösség feltételével tulajdont olyan ingatlanon szerezhet, amely szükséges tevékenységének megvalósításához.¹⁴¹ (A Bizottság hozzáfűzi, hogy e rendelkezéseket a hatályos törvényből vették át, mert a témára vonatkozó jogösszehasonlító kutatások befejezésére nem került sor, de „érzékeny” kérdésről lévén szó, széleskörű tudományos és szakmai vitát érdemelnek.)

A Tervezet **negyedik könyve** a **családi jog** szabályainak szentelt, amelynek szabályozási tárgyát a házasság és a házassági kapcsolat, a házasságon kívüli életközösség, a szülő és gyermek közötti kapcsolat, az örökbefogadás, a tápszülői viszony, a családi erőszak elleni védelem¹⁴² és egyéb családi jogviszonyok képezik.¹⁴³ A bevezető rendelkezések szerint a család a társadalom alapja és az állam külön oltalmát élvezi. A házasság a nő és férfi törvénnyel szabályozott életközössége. A házasságon kívüli életközösség a nő és férfi közötti tartós életközösség, akik között kölcsönös házastársi jogok és kötelezettségek állnak fenn. A nő és férfi szabadon döntenek a gyermekvállalásáról. A gyermek és a nő az állam külön védelmét élvezi. Mindenki köteles a gyermek legjobb érdekei szerint eljárni. A szülők a szülői jogokat a gyermek legjobb érdekei figyelembevételével gyakorolják. Az eltartás a törvényben meghatározott családtagok (köcsönös házastársi, szülők gyermektartási) köteleessége és joga. A család vagyoni jogviszonyai egyetértően szabályozható, összhangban e törvénykönyvvel. A gyámság és a gondnokság külön formája a kiskorúak oltalmának, akik szülői gondoskodás nélkül maradtak. Ennek feladatait a gyámsági és gondnoksági hatóságok látják el.¹⁴⁴ Amennyiben a házastársak a házasság megkötése előtt, megkötésének időpontjában, valamint tartama folyamán nem kötöttek házassági vagyoni jogi szerződést, a házasság megkötésétől kezdődően mindegyik házastárs általi jövedelem

126 Ld. Tervezet, 662–1693. szakasz.

127 Ld. Tervezet, 1694–2211. szakasz.

128 Ld. Tervezet, 1694. szakasz, (1), (2) bekezdés.

129 Ld. Tervezet, 1698–1703. szakasz.

130 Ld. Tervezet, 1704–1798. szakasz.

131 Ld. Tervezet, 1799–1802. szakasz.

132 Ld. Tervezet, 1803–1828. szakasz.

133 Ld. Tervezet, 1829–1902. szakasz.

134 Ld. Tervezet, 1903–1918. szakasz.

135 Ld. Tervezet, 1919–1963. szakasz.

136 Ld. Tervezet, 1964–2006. szakasz.

137 Ld. Tervezet, 2007–2013. szakasz.

138 Ld. Tervezet, 2014–2018. szakasz.

139 Ld. Tervezet, 2019–2042. szakasz.

140 Ld. Tervezet, 2043–2075. szakasz.

141 Ld. Tervezet, 2208–2211. szakasz.

142 Ld. Tervezet, 2451–2455. szakasz.

143 Ld. Tervezet, 2222. szakasztól.

144 Ld. Tervezet, 2213–2224. szakasz.

közös vagyont képez, amit a házastársak (v. családtagok) egyetértően kezelnek, vagy amivel egyetértően rendelkeznek. A házasság előtt szerzett vagyon külön vagyon. A házassági vagyoni szerződéssel a családtagok a törvényi közös vagyonszerzési jogszabálytól eltérően rendelkezhetnek. E szerződés kötelező írásbeli formában (alakszerűségben) kötehető meg, kötelező hitelesítésekor a bíró, vagy közjegyző felolvassa a felek előtt a szerződés tartalmát és figyelmezteti a szerződő családtagokat a jogkövetkeményekre. E szerződésbe bele kell foglalni minden családtagot, aki munkájával részt vesz a vagyon szerzésében. A családtagok vagyoni viszonyait illetően, ha a Törvénykönyv e része másként nem rendelkezik, a kötelmi és dologi jogi rendelkezések értelemszerű alkalmazására kerül sor.¹⁴⁵ A családi jogi jogvitákat képező bírói és közigazgatási eljárásokat külön fejezet szabályozza, ezeknek sajátosságaival, pl. hivatalból történő bizonyítás, adott esetben nyilvánosság kizárása, békéltetés, közvetítés stb., a Polgári perrendtartásról szóló törvény szubszidiárius alkalmazásával.¹⁴⁶

Az **ötödik könyv** tárgyát az **öröklési** jogviszonyok képezik.¹⁴⁷ A hatályos öröklési törvény, mely jórészt az osztrák Ptk. öröklési rendelkezései hatását mutatják ki¹⁴⁸, jórészt a tervezetbe inkorporált. A természetes személy halálával megnyílik az öröklés.¹⁴⁹ Az öröklés tárgyát az örökhagyó vagyona képezi. Az örökbehívás jogalapja lehet a törvény – a törvényes öröklés esetében¹⁵⁰, a tövényes örökösödési rend szabályai szerint), végrendelet¹⁵¹ és öröklési szerződés (az élethossziglani eltartási szerződés és az örökhagyó életében utódaival kötött szerződés vagyonának életében történő elosztása útján).¹⁵² Az öröklés feltétele az, hogy az örökös túlélje az örökhagyót. Az örökös öröklési joga kizárható érdemtelenége esetén. A törvényes öröklés rendelkezései közé tartoznak a kötelesrész szabályai. A végrendelet szabadság a kötelesrészszel korlátozott. A kötelesrész az első törvényes örökösödési rendhez tartozóak számára (gyermek, örökbe fogadott, házastárs) fele annak, amennyit végrendelet hiányában a törvényes örökös örökölt volna, míg a többi örökös egy harmadára jogosult annak az örökös résznek, ami neki a törvény alapján járt volna.¹⁵³

III. ÖSSZEZÉS

Szerbia Köztársaság Polgári Törvénykönyvének 2015. évi, 2016. június végéig tartó közvitára bocsátott tervezete

öt könyvből áll: Általános rész, Kötelmi jog, Dologi jog, Családi jog, Öröklési jog. Könyves szerkezete tekintetében az új magyar Ptk.-ra (2013) emlékeztet. Rendszerét figyelembe véve leginkább a német BGB hatásai mutathatók ki, főként az, hogy tartalmazza az általános részt és a jogügyletek közös nevezőit szabályozó rendelkezéseket. A kötelmi jogi könyv leginkább a svájci Kt. (1991) rendelkezéseit követi, veszi mintául. A kötelmi jogi könyvben azonban észrevehető a francia, a német és az osztrák Ptk.-k hatásai (pl. a jogügyleti akarati és nyilatkozati elv érvényesítése szemszögéből, pontozat, előszerződés, szerződéskötési tárgyalás). A vételi jognál a Bécsi Vételi Egyezményt, továbbá általában a szerződési jognál, az európai szerződési elveket (European Contract Law, Principles, 2000) is figyelembe vették. A Tervezet polgári és kereskedelmi jog státuszjogi részében a dualista koncepciót követi, a szerződési jogban, azaz a kötelek dinamikusan részében azonban, kodifikációs szemszögéből, a relatív egység elvét vallja. Hozzáfűzhető, hogy a jogi személyekre vonatkozó rendelkezések körében a vállalkozókra és egyéb jogi személyekre érvényes közös szabályokat tartalmaz. Habár a kereskedelmi jogi rész kimaradt, ennek ellenére, a Tervezetnek kódex-jellege van, teljesnek tekinthető. A kereskedelmi jog státuszjogi része külön társasági törvényben szabályozott (2011, 2015). Így ezzel együtt felöleli a polgári jog összes ágát. A tervezet helyet ad a kódexen kívüli polgári jogi törvényeknek, ezeknek alkalmazási előnyével. A kódexen kívül törvények azonban nem lehetnek ellentétben a polgári jogi kódex kényszerítő jellegű, főleg alapvető szintű (közrend, kényszerítő jogszabályok, jóerkölcs, törvénykerülés tilalma, károkozás tilalma, jóhiszem), összes polgári jogviszonyra mérhető szabályaival. A kódex a hatályos külön törvények szerves inkorporálása útján történt, ez különösen vonatkozik a kötelmi, családi jogi és öröklési törvény bekebelezésére.

A lehetséges észrevételek ellenére, nagyon komoly tervezetről van szó és ennél fogva várható parlamenti tárgyalása és elfogadása. A közvitát számos tudományos konferencia (Kopaoniki nemzetközi, főként civilisztikai jellegű, tematikus tudományos és szakmai értekezletek és ezekről szóló publikációk sorával) előzte meg.

145 Ld. Tervezet, 2445–2450. szakasz.

146 Ld. Tervezet, 2456–2594. szakasz.

147 Ld. Tervezet, 2595–2838. szakasz.

148 Ld. József SZALMA, Die Entwicklung des Erbrechts in Serbien, in: Hrsg. R. WELSER, Erbrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa, Manz Verlag, Wien, 2009, pp. 163–188.

149 Ld. Tervezet, 2806. szakasz.

150 Ld. Tervezet, 2602–2671. szakasz.

151 Ld. Tervezet, 2672–2774. szakasz.

152 Ld. Tervezet, 2775–2805. szakasz.

153 Ld. Tervezet, 2634. szakasz.

Lábody Péter–Nagy Balázs*

A közös jogkezelésről szóló 2014/26/EU irányelv átültetésének egyes kérdései**

BEVEZETÉS

Az Európai Unió 2014. február 4-én fogadta el a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló irányelvét.¹ Az igen nagy terjedelmű, összetett – és részletezettségében a szubszidiaritás uniós jogi elvét is néhol megkérdőjelező – jogi aktus magyar jogba való átültetésének határideje 2016. április 10. A jelen írás célja, hogy ezen irányelv – még jelenleg is folyamatban lévő – implementációjának fő kérdéseit, nehézségeit bemutassa, s ennek eredményeként talán néhány kérdésben az átültető jogszabály bizonyos megoldásainak hátterére is rávilágítson.

1. A KÖZÖS JOGKEZELÉSSEL KAPCSOLATOS UNIÓS SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSE, AZ IRÁNYELV UNIÓS JOGI ELŐZMÉNYEI

Az Európai Unió a közös jogkezelési irányelv elfogadását megelőzően összesen 10 irányelvet fogadott el a szerzői jog területén. A szerzői és szomszédos jogok közös kezelésén² tárgykörét az irányelv előtt csak érintőlegesen kezelte az *acquis communautaire*, és a nemzetközi szerzői jog sem rendelkezik kifejezetten a közös jogkezelést szabályozó normával. E téma szabályozása tehát az egyes tagállamok jogalkotására maradt, ennél fogva nagyobb heterogenitást mutat, mint a szerzői jog

más aspektusai. E megállapítás azonban korántsem jelenti azt, hogy – mint erre az Európai Bizottság a szerzői és szomszédos jogok belső piacon történő kezeléséről szóló, 2004. április 16-án megjelent Közleményében is utal – a területet az Unió teljesen elhanyagolta volna.³ A Bizottság törődésének fontos aspektusa volt például azon munka, amely a közös jogkezelés európai rendszere uniós versenyjognak való megfeleltethetőségét vizsgálta. Ebben a vonatkozásban a közös jogkezelő szervezetek és tagjaik, továbbá a közös jogkezelő szervezetek és a felhasználók, továbbá a közös jogkezelő szervezetek egymás között viszonyrendszere került górcső alá.⁴ E tekintetben többek között a közös jogkezelő szervezeteknek az Európai Unió területén fennálló monopolisztikus helyzete, esetleges erőfölénnyel való visszaélésük vagy szerződéses gyakorlatuk tisztességtelensége és a közös jogkezelő szervezetek között kötött úgynevezett kölcsönös képviseleti szerződéseknek a Belső Piacra gyakorolt hatásai voltak terítéken. Az uniós jogalkotás és a közös jogkezelés kapcsolatával összefüggésben ugyanígy megemlítendő, hogy több szerzői jogi irányelv is említést tesz a közös jogkezelésről,⁵ mint a szerzői és szomszédos jogok gyakorlásának egyik módjáról, bevezetve például a vezetőkes továbbkövetítés esetében az ún. kötelező közös jogkezelést.⁶

* Lábody Péter: fősztályvezető, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Szerzői Jogi Fősztály; Nagy Balázs: szerzői jogi ügyintéző, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Szerzői Jogi Fősztály.

** A kézirat lezárása: 2016. március 30.

1 AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014/26/EU IRÁNYELVE (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről (a továbbiakban: közös jogkezelési irányelv).

2 A közös jogkezelés a szerzői és szomszédos jogok gyakorlásának egy olyan sajátos módja, amikor a jogosultak – a felhasználás körülményeiből adódóan – nem egyedileg, hanem egy – jellemzően általuk létrehozott – szervezet (közös jogkezelő szervezet) útján gyakorolják jogaikat. Közös jogkezelés esetén a felhasználásra engedélyt a közös jogkezelő szervezettől lehet szerezni, és a jogdíjat is e szervezet szedi be, majd osztja fel – meghatározott szabályok szerint – az általa képviselt jogosultak között.

3 Már 1995 és 2002 között is folytatott a Bizottság konzultációkat a szerzői és szomszédos jogok kezelése kapcsán, mind ennek egyéni, mind pedig közös megvalósítása tekintetében. A Bizottság által a kilencvenes évek végén, továbbá a kétezres évek elején tartott nemzetközi konferenciák napirendjén is szerepelt e téma [Firenze (1996), Bécs (1998), Strasbourg (2000), Santiago de Compostella (2002)], 2000-ben pedig külön e témában egy kétnapos meghallgatást tartott a Bizottság).

4 Communication on the Management of Copyright and Related Rights in the Internal Market, Brussels, 16.04.2004 COM (2004) 261 final

5 Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról; az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról; az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról; az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve (2012. október 25.) az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól.

6 A műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbkövetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joggal kapcsolatos jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról szóló 93/83/EGK irányelv 9. cikkének (1) bekezdése. Az ún. kötelező közös jogkezelés esetében a jogosultak szerzői vagy szomszédos joga csak közös jogkezelő szervezet révén gyakorolható.

Az előzőekben hivatkozott Közlemény volt az első azonban, amely a szerzői és szomszédos jogok kezelésével uniós szinten átfogóan foglalkozott.

A Közleményt követően 2005-ben a Bizottság egy tanulmányt is közzétett „a határon átnyúló szerzői jogi közös jogkezelés közösségi kezdeményezése” tárgyában.⁷ A tanulmány konklúziója az volt, hogy az analóg környezet megoldásain alapulóan létrejött közös jogkezelés továbbfejlesztésre szorul annak érdekében, hogy a határon átnyúló online zenei szolgáltatások tekintetében fennálló kihívásoknak jobban megfeleljen. A tanulmány szerint mivel a zene a legmeghatározóbb szerzői jogi tartalomtípus az európai kultúra és társadalom szempontjából, ezért a zenében rejlik az a potenciál, hogy az online szolgáltatások megindulásának első területétől szolgáljon.⁸ Emiatt indokolt tehát külön figyelmet szentelni a zenével kapcsolatos közös jogkezelésnek is.

A közös jogkezeléssel kapcsolatos első uniós szintű jogalkotási aktusként – szintén 2005-ben – egy *soft law* eszköz született meg, „A jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokon átnyúló kezeléséről szóló Ajánlás” címmel.⁹ Az Ajánlás definiálja „a több területre érvényes engedélyezést”,¹⁰ továbbá 3. pontja kimondja, hogy „A jogosultaknak jogukban áll bármely, a jogszerű online zenei szolgáltatások nyújtásához szükséges online joguk kezelését a választásuk szerinti területen működő, általuk választott közös jogkezelőre bízni, függetlenül a közös jogkezelő vagy a jogosult lakóhelye szerinti tagállamra vagy állampolgárságára.” A közös jogkezelési irányelv előfutáraként e dokumentum szintén jogosultságot állapít meg a jogosultak számára abban a tekintetben, hogy az online jogok „több területre érvényes kezelését másik közös jogkezelőre bízassák”,¹¹ továbbá az „Egyenlő elosztás és levonások” a „Megkülönböztetésmentesség”, „Elszámoltathatóság” és a „Jogvita rendezés” témái – a közös jogkezelési irányelvhez hasonlóan – mind az Ajánlás részét képezik. Már a dokumentum 12. pontja is „szolgáltatás”-ként tekint a jogkezelési tevékenységre, amely megközelítés a közös jogkezelési irányelv vitái során is előtérbe került.¹²

Az Ajánlás eredményeinek vizsgálata kapcsán a Bizottság 2008 februárjában adta ki jelentését „Monitoring of the 2005 music online Recommendation” címmel.¹³ A 2007. január 17-én meghirdetett konzultáció kapcsán érkezett 89 válasz rámutatott, hogy addigra számos engedélyezési kezdeményezés indult az Ajánlás nyomán, és január 26-án adták meg a Bizottság számára elsőként ismertté vált, uniós-szerte (*EU-wide*) irányadó felhasználási engedélyt, amely mobil felhasználásokkal volt kapcsolatos. A Bizottság a monitoring eredményeként megállapította, hogy az Ajánlás hatással járt az engedélyezési piacra és számos közös jogkezelő, zeneműkiadó, valamint felhasználó veszi hasznát. További fejleményeket erre tekintettel a Bizottság e területen nem tartott sürgetőnek. Egészen 2012. július 11-ig. Ekkor nyújtotta ugyanis be a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló irányelvre irányuló javaslatát.¹⁴ A javaslat megalkotásának fő indoka az volt, hogy a már hivatkozott Ajánlás a Bizottság álláspontja szerint nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ennek oka az Ajánlás lehatárolt tárgyi hatálya (lényegében a határon átnyúló online zeneszolgáltatásokkal kapcsolatos közös jogkezelésre koncentrált) mellett az volt, hogy nem kötelező jellegű, és emiatt egységesen nem is volt alkalmazott a tagállamok által.¹⁵ A javaslaton alapuló közös jogkezelési irányelv 2014. február 4-én került elfogadásra, átültetésének határideje 2016. április 10.

biztosításához. Ez azt feltételezi, hogy a közös jogkezelő szervezetek szabadon nyújthassák szolgáltatásaikat a határokon átnyúlóan, a más tagállamokban lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező jogtulajdonosok képviselője érdekében, vagy engedélyeket nyújthassanak a más tagállamokban lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező felhasználók részére.

(8) preamb. bekezdés: Annak biztosítása érdekében, hogy a szerzői és szomszédos jogok tulajdonosai a jogaik kollektív kezelése során teljes mértékben részesülhessenek a belső piac előnyeiből, valamint a jogaik gyakorlásának szabadságát érintő hátrányok elkerülése érdekében a közös jogkezelő szervezetek létesítő okirataiba megfelelő biztosítékokat kell foglalni. Ezenkívül a 2006/123/EK irányelvvel összhangban a közös jogkezelő szervezetek a kezelési szolgáltatásaik nyújtása során nem alkalmazhatnak közvetlen vagy közvetett megkülönböztetést a jogtulajdonosok között azok állampolgársága, lakóhelye vagy székhelye alapján.

13 Monitoring of the 2005 Music online Recommendation Brüsszel, 2008. február 7.

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/monitoring-report_en.pdf

14 A javaslat címe: Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek jogainak belső piacon történő online felhasználásra szóló, több területre érvényes engedélyezéséről /* COM/2012/0372 final – 2012/0180 (COD) */

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012PC0372&from=EN>

15 Lásd e tekintetben a Javaslatához készült Bizottsági hatásvizsgálat (52012SC0204 COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT IMPACT ASSESSMENT Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online uses in the internal market) 3.4.2. pontját.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012SC0204&from=EN>

7 Study on a Community Initiative on the cross-border collective management of copyright 2005. július 7., Brüsszel

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/study-collectivemgmt_en.pdf

8 Nem vitás persze ugyanakkor az a körülmény sem, hogy a közös jogkezelés kialakulásának történetében is a zene játszottá először a főszerepet.

9 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005H0737&from=HU>

10 Az ajánlás 1. pontjának (d) alpontja szerint a „több területre érvényes engedély” olyan engedélyt jelent, amely egynél több tagállam területén érvényes;

11 5. pont c) alpont

12 A javaslat tárgyalása eredményeként e megközelítést elvetették és a dokumentumból a belső piaci szolgáltatásokról szóló 2006/123/EK irányelvre való utalások kikerültek, amelyek a következők voltak: (3) preamb. bekezdés: Az Európai Unióban székhellyel rendelkező közös jogkezelő szervezetek – mint szolgáltatók – kötelesek a nemzeti követelmények tiszteletben tartására a belső piaci szolgáltatásokról szóló 2006. december 12-i 2006/123/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel[18] összhangban, amely jogi kereteket kíván teremteni a letelepedés szabadságának és a szolgáltatások tagállamok közötti szabad mozgásának

2. A 2014/26/EU IRÁNYELV CÉLJÁNAK ÉS RENDELKEZÉSEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A közös jogkezelési irányelv két fő cél elérése érdekében született meg. Egyrészt hogy az Unió területén működő valamennyi közös jogkezelést végző szervezet felépítésére, irányítására, működésére irányadó minimumszabályokat fektessen le annak érdekében, hogy e szervezetek működésének demokratizmusát és átláthatóságát fejlessze. Másrészt, hogy megteremtse a zeneművek online felhasználásának közös jogkezelő szervezetek által történő több területre kiterjedő hatályú engedélyezésének kereteit.

A tagállamoknak a területükön letelepedett közös jogkezelő szervezetek vonatkozásában módja van arra, hogy a közös jogkezelési irányelv által lefektetett minimumszabályokhoz képest az Irányelvben meghatározottaknál szigorúbb előírásokat is bevezessenek. Amennyiben pedig ilyenek már esetükben hatályban vannak, akkor ezeket nem szükséges hatályon kívül helyezniük.¹⁶

A közös jogkezelési irányelv valamennyi közös jogkezelő szervezet tekintetében irányadó első részének rendelkezései a jogosultakat a jogkezeléssel összefüggésben megillető jogokat, a közös jogkezelő szervezetek tagságával kapcsolatos kérdéseket és ezen entitások szervezeti felépítését, a közös jogkezelő szervezetek működését és gazdálkodását, továbbá az egyes átláthatósági követelményeket, a közös jogkezeléssel kapcsolatos vitarendezést, valamint a közös jogkezelő szervezetek hatósági felügyeletét szabályozzák.

A közös jogkezelési irányelv fontos célja, hogy az Európában jellemzően *de jure* – vagy legalábbis *de facto* – monopóliumként működő közös jogkezelő szervezetek adott tagállam területén fennálló hegemoniáját megtörje, főként azzal, hogy az egyes jogosultak közös jogkezelő szervezetekkel kapcsolatos jogait megerősíti, s ennek alapköveként kimondja a határok nélküli szabad közös jogkezelő szervezet választás elvét. A közös jogkezelési irányelv értelmében az egyes jogosultak jogait a közös jogkezelő szervezet megbízás alapján kezelheti, amely a jogosult által bármikor felmondható (a közös jogkezelő szervezet csak bizonyos időbeli korlátokat szabhat e téren). Fontos utalni ugyanakkor e szabályokkal összefüggésben arra, hogy az Irányelv lehetővé teszi az ún. kiterjesztett hatályú és a kötelező közös jogkezelés modelljének fenntartását is a tagállamok számára.¹⁷ Szintén kiemelendő, hogy a jogszabály bevezeti az ún. független jogkezelő szervezet kategóriáját is, amely bár a közös jogkezelő szervezetektől definíció szerint különbözik, de szintén

végezhet szerzői és szomszédos jogi jogkezelési tevékenységet, megfelelő garanciális szabályok mellett.¹⁸

Bár az Irányelv a konkrét szervezeti forma tekintetében nem tartalmaz kötelező előírást, de számos speciális szabály szerepel benne például a közös jogkezelő szervezet belső szabályzatának kötelező tartalmi elemeiről, a felügyeleti feladatköréről (9. cikk) és a vezetői tisztségeket ellátó személyek kötelezettségeiről (10. cikk), továbbá a közgyűlés, mint legfőbb szerv hatásköréről (8. cikk) és szigorú összeférhetlenségi szabályokat is meghatároz a vezető tisztségviselők tekintetében.

A közös jogkezelő szervezetek működése és gazdálkodása tekintetében a közös jogkezelési irányelv előírja azon szabályt, hogy a jogdíjbevételeket vagy a jogdíjbevételek befektetéséből eredő bevételeket e szervezetek kizárólag a jogosultak között való felosztásra használhatják. Az Irányelv alapján továbbá a kezelési díjból (költségből), a jogdíjbevételekből vagy a jogdíjbevételek befektetéséből eredő bevételekből kizárólag a legfőbb szerv döntése alapján lehetséges levonásokat eszközölni. A levonásokról a közös jogkezelő szervezet legfőbb szervének kell döntenie azzal, hogy azoknak ésszerűeknek kell lenniük és összhangban kell állniuk a jogkezelő által végzett jogkezelési tevékenységgel, és mértéküknek objektív kritériumokon kell alapulniuk.

A közös jogkezelő szervezetek működésének átláthatóságát szolgáló követelmények szintén nagy hangsúlyt kaptak az irányelvben, így a közös jogkezelő szervezetnek a tagjai, más közös jogkezelő szervezetek, valamint a nyilvánosság részére nyújtandó tájékoztatási kötelezettségek egyaránt részletesen szabályozottak. A közös jogkezelő szervezetek az átültetést követően kötelesek lesznek 5 éves időtartamra közzétenni a vezető tisztségviselők által aláírt ún. éves átláthatósági jelentést, amely magában foglalja a könyvvizsgáló éves jelentését is. A jelentésnek egyebek mellett tartalmaznia kell a közös jogkezelő szervezet mérlegfőösszegét, a bevételek és kiadások kimutatását, valamint a közös jogkezelő szervezeti felépítésének a bemutatását. A pénzügyi információk körében – többek között – tartalmaznia kell még a felhasználási módokként beszélt jogdíjakat, a levont kezelési költségeket, továbbá az egyes jogosultaknak járó és ténylegesen felosztott jogdíjat felhasználási módokként.

Az Irányelv a közös jogkezelő szervezeteket érintő felügyelet tekintetében csupán azt írja elő, hogy a tagállamok kötelesek biztosítani, hogy az e célból kijelölt illetékes hatóságok ellenőrizzék, hogy a területükön letelepedett közös jogkezelő szervezetek teljesítik-e az Irányelvben meghatározott követelményeknek megfelelően elfogadott nemzeti jogszabályi rendelkezéseket. Egyelőre nehezen látható, hogy miként működik

16 Megjegyezzük, hogy e könnyen értelmezhetőnek tűnő előírás az implementáció kapcsán magában hordoz nehézségeket is, mivel olykor nem olyan kézenfekvő annak megítélése, hogy minek vagy kinek a szempontjából minősülhet szigorúbbnak valamely megközelítés az irányelvi szabályozásnál.

17 Ld. (12) preambulum-bekezdés.

18 A közös jogkezelési irányelv 3. cikke alapján független jogkezelő szervezet az olyan szervezet, amely egyébként per definitionem közös jogkezelő szervezetnek minősülne, de nem áll a jogosultak tulajdonában vagy ellenőrzése alatt, és profitorientált jelleggel működik.

majd az irányelv azon megoldása, hogy a tagállami hatóságok közvetlenül nem hozhatnak felügyeleti intézkedést a területükön működő, de másik tagállam területén letelepedett jogkezelők vonatkozásában, hanem hatáskörüik csak arra terjedhet ki, hogy a feltételezett jogsértésről a letelepedés helye szerint illetékes hatóságot értesítsék és azt a szükséges felügyeleti intézkedések megtételére felhívják.

Az Irányelvnek az Európai Unióban működő valamennyi közös jogkezelő szervezet tekintetében irányadó szabályait képező rendelkezések mellett másik fő része az, amely a zene-művek online felhasználásának több területre kiterjedő hatályal történő engedélyezését (vagy azt is) végző közös jogkezelő szervezetek kategóriáját az uniós jogba bevezeti. E szervezetekre vonatkoznak egyrészt az Irányelv első részében foglalt kötelezettségek, de ezen túlmenően az Irányelv második részében lefektetett többletkövetelmények is. A közös jogkezelési irányelv e rendelkezéseinek célja az, hogy megteremtse az online zenei felhasználások több területre kiterjedő hatályú engedélyezésének új, harmonizált kereteit, amelyek révén meghatározott többletkövetelményeknek megfelelő közös jogkezelő szervezetek több tagállam, vagy akár az egész Unió területére kiterjedő online zenei szolgáltatásokra is adhatnak felhasználási engedélyt egyablakos módon. Az ilyen engedélyek adásához szükséges feltétel többek között, hogy a közös jogkezelő szervezet rendelkezzen a repertoárokra vonatkozó elektronikus adatbázisokkal, a felhasználókkal történő elektronikus kapcsolattartást lehetővé tevő rendszerekkel és képes legyen a felhasználási adatokat megfelelő idő alatt feldolgozni. A jogdíjak felosztását e közös jogkezelő szervezetnek a felhasználásra vonatkozó adatok beérkezése után késedelem nélkül kell elvégeznie.

3. AZ IRÁNYELVVEL ÉRINTETT HAZAI SZABÁLYOZÁS RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

A közös jogkezelés szabályait Magyarországon jelenleg a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) XII. fejezete [85-92/P. §] határozza meg.¹⁹ E törvény szerint közös jogkezelés a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó ilyen jogok érvényesítése a jogosultak által erre létrehozott szervezet útján, függetlenül attól, hogy azt a törvény írja elő vagy az a jogosultak elhatározásán alapul. A közös jogkezelő szervezetek feladata, hogy az általuk képviselt jogosultak műveinek vagy teljesítményeinek felhasználását engedélyezzék, a jogdíjak és a felhasználás egyéb feltételeit meghatározzák, figyelemmel kísérik a művek és a kapcsolódó jogi teljesítmények felhasználását, a jogdíjakat beszedjék, felosszák vagy felosztás céljára másik közös jogkezelő szervezetnek átadják, továbbá, hogy fellépjenek a szerzői vagy a kapcsolódó jog megsértésével szemben. A törvényi

szintű szabályozáson túl rendeleti szintű szabályok is vonatkoznak e szervezetekre.²⁰

Hazánkban a közös jogkezelés három típusát különböztethetjük meg. Bizonyos szerzői vagy szomszédos jogi vagyoni jogosultságok tekintetében a törvény kimondja, hogy gyakorlásuk kizárólag közös jogkezelés keretében végezhető (kötelező közös jogkezelés). Ezen kívül léteznek olyan vagyoni jogok is, amelyek vonatkozásában a közös jogkezelő szervezet útján történő joggyakorlást szintén a törvény írja elő, a jogosultnak azonban lehetősége van arra, hogy jogainak közös jogkezelés keretében történő gyakorlása ellen tiltakozzon (előírt, de kilépést engedő közös jogkezelés). E két törvényben előírt közös jogkezelési esetkörön kívül önkéntes alapon is végezhető a közös jogkezelés, amikor a jogosultak saját elhatározásán alapuló módon történik valamely jogosultság közös jogkezelésbe vonása a törvény erre vonatkozó előírása nélkül (önkéntes közös jogkezelés). A közös jogkezelő szervezet mindhárom esetben kiterjesztett hatállyal, tehát a szervezet által végzett jogkezelés szempontjából érintett valamennyi (kül- vagy belföldi) jogosult azonos műfajú művei vagy kapcsolódó jogi teljesítményei vonatkozásában ad felhasználási engedélyt.

A 2010. évi CXLVIII. törvény²¹ utalta a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (a továbbiakban: SZTNH) hatáskörébe – 2011. január 1-jei hatállyal – a közös jogkezelő szervezetekkel kapcsolatos feladatokat. A közös jogkezelés Magyarországon az SZTNH által történő nyilvántartásba vételhez kötött tevékenység, közös jogkezelési tevékenységet végző szervezetként csak egyesületek vehetőek nyilvántartásba. A közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásában jelenleg kilenc közös jogkezelő szervezet szerepel, amelyek, bár képviselnek azonos jogosulti csoportokat, de adott jogosulti csoport ugyanazon vagyoni jogosultsága tekintetében csak egy közös jogkezelő szervezet van nyilvántartásba véve. Magyarországon tehát de facto monopólium áll fenn e területen. A nyilvántartási feladatokon túl az SZTNH látja el e szervezetek felügyeletét is, amely hatásköre feljogosítja többek között arra is, hogy jogsértő működés esetén e szervezetekre bírságot szabjon ki vagy adott esetben a szervezetet a nyilvántartásból törölje.

Szintén az SZTNH feladatkörébe tartozik a közös jogkezelő szervezetek által alkalmazott – az egyes felhasználások fejében a jogosultakat megillető ellentételezés összegét meghatározó – díjszabásokkal kapcsolatos tervezetek miniszteri jóváhagyásának előkészítése is, amelyek elfogadásáról évente az igazságügyért felelős miniszter dönt.

¹⁹ Az Sztj. más rendelkezései között is található a közös jogkezelést érintő rendelkezések, de a közös jogkezelést érintő alapvető szabályok a XII. fejezetben szerepelnek.

²⁰ A közös jogkezelés területét szabályozó rendelet a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartására, felügyeletére, felügyeleti díjára, valamint e szervezetek nyilvántartásával, felügyeletével és díjszabásának jóváhagyásával kapcsolatos eljárásokban az elektronikus úton történő kapcsolattartásra vonatkozó részletes szabályokról szóló 307/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet, valamint a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásával kapcsolatos eljárásokért fizetendő igazgatási szolgáltatási díjra vonatkozó 37/2011. (XII. 23.) KIM rendelet.

²¹ A 2010. CXLVIII. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2010. évi XLII. törvénnyel összefüggésben szükséges törvénymódosításokról és egyes iparjogvédelmi tárgyú törvények módosításáról.

A közös jogkezelési tevékenység és gazdálkodás pontosabb meghatározása, valamint a közös jogkezelő szervezetek átlátható működésének erősítése érdekében a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CLXXIII. törvény vezetett be jelentős változásokat az Sztj.-ben. A módosítás a hazai közös jogkezelőkre irányadó számviteli és gazdálkodási követelmények előírásával, a transzparenciát elősegítő rendelkezésekkel, valamint a jogdíjak felhasználásának szigorú keretek közé szorításával már 2012. január 1-jei hatállyal az Irányelvben foglalt célokkal azonos irányba mutató – és sokszor azonos rendelkezésen alapuló – szabályokat fektetett le.

4. A KÖZÖS JOGKEZELÉSI IRÁNYELV ÁTÜLTETÉSÉNEK KODIFIKÁCIÓS TECHNIKAI KÉRDÉSE: SZJT. MÓDOSÍTÁSA VAGY KÜLÖN TÖRVÉNY MEGALKOTÁSA?

A közös jogkezeléssel kapcsolatos, jelenleg hatályos hazai szabályozás alapvetően törvényi szintű. E tekintetben kiemelkedő jelentőséggel természetesen az Sztj. bír, de a közös jogkezelő szervezetek könnyvezetésére vonatkozó előírások háttérjogszabálya a *számvitelről szóló 2000. évi C. törvény*, a közös jogkezelő szervezetekkel kapcsolatos hatósági eljárások mögöttes szabálya a *közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény*, az egyesületekkel kapcsolatos rendelkezéseket pedig a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.)* tartalmazza. Ebből az állításból kiindulva adódik, hogy az Irányelv átültetését törvényi szinten szükséges elvégezni. A közös jogkezelési irányelv igen nagy terjedelme és rendkívülinek mondható részletezettsége egyúttal azonban a rendeleti szintű jogalkotást is szükségessé teszi.

Az e rész címében feltett fő kérdés, amely arra irányul, hogy a törvényi szintű implementációra miként kerüljön sor, komoly jelentőséggel bírt az implementációs munka során. Olyannyira, hogy e tekintetben az SZTNH és az Igazságügyi Minisztérium az érdekeltek bevonásával külön konzultációt is lefolytatott.²² Alapvetően ugyanis két fő alternatíva adódott az átültetés megvalósítására: az Irányelv szabályainak az Sztj.-be illesztése vagy egy új, kifejezetten a közös jogkezelésről szóló törvény megalkotása.²³ (Természetesen az utóbbi jogszabály megalkotása révén sem kerülhető el az Sztj. módosítása, de e módosítások ebben az esetben csak arra irányulnának, hogy a közös jogkezeléssel kapcsolatos szabályok az Sztj.-ből

kikerüljenek.) A konzultáció eredményeként végül az a megközelítés nyerte el a többség támogatását, hogy a közös jogkezelési irányelv átültetésére egy külön, a közös jogkezelés tárgyában születő törvénnyel indokolt sort keríteni.

E megközelítés mellett szólt elsősorban, hogy a közös jogkezelési irányelv kifejezetten a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó speciális rendelkezéseket tartalmaz. E szabályok a szerzői és kapcsolódó jogokat érintő alapvető anyagi jogi kereteket meghatározó, és az Sztj.-ben foglalt szerzői jogi rendelkezésektől jól elkülöníthetőek, ezért az azokkal közös törvényben történő elhelyezésük nem feltétlenül szükséges. Ráadásul a közös jogkezeléssel kapcsolatos részek egy, a jogalkalmazás során elkülöníthetőbb csoport esetében bírnak jelentőséggel, ezek „forgatása” tehát nem gyakorlat minden szerzői jogi szabályozást érintő kérdésben. Az érintett csoport ráadásul jellemzően szakmai vagy üzleti okokból nyúl e rendelkezésekhez, vagyis elvárható tőle egy – az általános szerzői jogi szabályozástól jól elkülöníthető tárgykörű – törvény alkalmazása. Számos tagállami szabályozás is tükrözi ezt a megközelítést, hiszen a közös jogkezelő szervezetekre vagy ezek felügyeletére vonatkozó szabályozást Ausztria, Belgium, Hollandia, Horvátország, Luxemburg, Németország és Portugália is az általános szerzői jogi jogviszonyokat rendező törvénytől elkülönülő jogi aktusban szabályozza.

A külön törvény megalkotását indokolta az irányelvi szabályok nagy terjedelme is. Az irányelvi szabályok Sztj.-be illesztése révén létrejövő „normaóriás” ugyanis valószínűsíthetően nem állta volna ki a normavilágosság követelményének próbáját a kellő strukturáltság és áttekinthetőség hiányában.

Az előzőekben kifejtett érvek alapján az a döntés született, hogy a közös jogkezelési irányelv magyar jogba történő átültetésére egy új, kifejezetten a közös jogkezeléssel kapcsolatos törvény megalkotásával kerüljön sor. E döntés maga után vonta azt is, hogy bizonyos, az Sztj.-ben már a közös jogkezeléssel összefüggésben szereplő részek is átkerüljenek az átültető törvénybe. A vagyoni jogok gyakorlásával kapcsolatos alapvető rendelkezéseket (vagyis például, hogy adott vagyoni jog gyakorlása közös jogkezelésbe tartozik-e) azonban továbbra is az Sztj. tartalmazza majd.

5. AZ IRÁNYELV TARTALMI ÁTÜLTETÉSÉVEL KAPCSOLATOS KIHÍVÁSOK

Ahogy azt a 3. alcím alatt bemutattuk, az Sztj. jelenleg is részletes és szigorú előírásokat tartalmaz a közös jogkezelési tevékenységgel kapcsolatban. E szabályok a közös jogkezelési irányelv szabályozási céljaihoz hasonlóan a közös jogkezelő szervezetek működésének, gazdálkodásának kiszámíthatóságát, átláthatóságát és a jogosultak érdekeinek védelmét szolgálják. A közös jogkezelési irányelv elfogadásával ezt a többszöri törvénymódosítás eredményeként kikristályosodott hazai szabályrendszert kell az irányelv szabályozási elveinek megfelelően átformálni, ami több szempontból is komoly kihívások elé állítja a hazai jogalkotót.

22 A konzultációra 2014. dec. 23-a és 2015. jan. 30-a között került sor. A konzultációban összesen 21 szervezettől (többek között közös jogkezelő szervezetektől, szakmai szervezetektől, felhasználói érdekképviseleti szervezetektől, közigazgatási szervezettől) érkezett visszajelzés.

23 Az Sztj.-t megelőzően sem az 1969. évi III. törvény, sem pedig a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvény nem tartalmazott közös jogkezeléssel kapcsolatos részt. A szerzői és szomszédos jogok közös kezelésének szabályait az 1969. évi III. törvénytől elkülönülő jogszabály, a 146/1996. (IX. 19.) Korm. rendelet állapította meg.

A közös jogkezelési irányelv rendkívüli részletességgel, 58 preambulum-bekezdés mellett összesen 45 cikkben szabályozza a szerzői és kapcsolódó jogok kezelését végző szervezetek működését, szervezeti felépítését, valamint a velük kapcsolatos egyéb kérdéseket. Ez a komoly terjedelmű joganyag a jelenleg hatályos hazai rendszerhez képest részben eltérő szabályozási logikán alapul,²⁴ így az irányelv megfelelő átültetéséhez nem elegendő a hatályos hazai közös jogkezelési szabályok egyszerű kiegészítése. Olyan koncepcionális kérdéseket vet fel az átültetés, mint például az előzetes nyilvántartásba vételi (kvázi engedélyezési) rendszer általános alkalmazhatósága, a más tagállamban letelepedett közös jogkezelő szervezetek határon átnyúló jogkezelési tevékenységének szabályozása vagy a közös jogkezelő szervezetek díjszabásainak miniszteri jóváhagyáshoz kötésének fenntarthatósága. Az irányelv átültetése során tehát az implementációs kötelezettségnek való megfelelés mellett a hazai jogalkotónak két másik fontos feladata is van. Egyrészt az, hogy az elmúlt években kialakított, a közös jogkezelés hatékonyságát biztosító garanciális jogszabályi kereteket és ellenőrzési rendszereket a lehetőségekhez képest átmentse az új szabályozási környezetbe, másrészt pedig, hogy megelőzze azokat a nem kívánt hatásokat, amelyek az európai jogkezelési piac megnyitásával a nemzetközi összehasonlításban kevésbé versenyképes magyar repertoár megfelelő és hatékony képviselétét hátrányosan befolyásolhatják.

A jelen tanulmány terjedelmi korlátaira tekintettel az alábbiakban csak az átültetés szempontjából legjelentősebb koncepcionális kérdéskört, a közös jogkezelés szabályozási rendszerének differenciálását tárgyalja az átültető Törvénytervezet²⁵ erre vonatkozó szabályozási megoldásainak ismertetésével.

6. A KÖZÖS JOGKEZELÉS SZABÁLYOZÁSI RENDSZERÉNEK DIFFERENCIÁLÁSA

Az Sztj. hatályos szabályozási rendszerét a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó jogszabályi követelmények egysége jellemzi, vagyis azonos szervezeti, működési, valamint nyilvántartásba vételi szabályok irányadók minden olyan szervezetre, amely szerzői és kapcsolódó jogok közös kezelését végzi. A közös jogkezelési irányelv szabályaira tekintettel a szerzői és kapcsolódó jogok közös kezelését végző szervezetekre vonatkozó ilyen fajta egységes megközelítés az átültetést követően több okból sem tartható fenn.

Ennek egyik oka, hogy maga az irányelv is többfajta szervezeti kört szabályoz, és differenciáltan határozza meg előírásainak hatályát attól függően, hogy azok valamennyi közös jogkezelő szervezetre, csak a zenei művek online felhasználá-

sának több tagállam területére kiterjedő hatályú engedélyezését végző szervezetre, vagy az úgynevezett független jogkezelő szervezetekre is vonatkoznak.²⁶

Az irányelv szabályozási szerkezetéből szükségszerűen következő differenciált megközelítésen kívül azonban az átültetés során arra is figyelemmel kell lenni, hogy a közös jogkezelő szervezet irányelv szerinti fogalmi meghatározása sokkal általánosabb és szélesebb személyi kört fed le, mint az Sztj. jelenleg hatályos rendelkezései. A közös jogkezelés jelenleg Magyarországon az SZTNH általi nyilvántartásba vételhez kötött, és kizárólag olyan szervezet vehető nyilvántartásba, amely a vonatkozó egységes előírásoknak megfelel. Ezáltal a közös jogkezelő szervezetekre irányadó Sztj.-beli szabályokból világosan levezethetők a közös jogkezelő szervezet absztrakt fogalmának egyes elemei is, annak ellenére, hogy az Sztj. külön definíciót nem tartalmaz e tekintetben. Leegyszerűsítve megállapíthatjuk, hogy a jelenleg hatályos magyar szerzői jogi szabályozás alapján közös jogkezelő szervezet a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó ilyen jogok érvényesítésére a jogosultak által létrehozott²⁷ egyesület,²⁸ amely az általa végzett jogkezelési tevékenységben érdekelt jogosultak jelentős részét képviseli,²⁹ közös jogkezelési tevékenységét főszabály szerint kiterjesztett hatállyal végzi,³⁰ és az SZTNH konstitutív hatállyal nyilvántartásba vette.³¹ Ehhez képest az irányelv mindössze annyi feltételt támaszt a közös jogkezelő szervezettel történő minősítéshez (és ezáltal az irányelv szabályainak alkalmazásához), hogy az adott szervezet jogszabály, jogátruházás, felhasználási engedély vagy más szerződéses megállapodás alapján, egynél több jogosult érdekében és közös javára kizárólagos vagy fő céljaként szerzői és szomszédos jogokat kezeljen, továbbá, hogy a tagjai tulajdonában vagy ellenőrzése alatt álljon, és/vagy nonprofit szervezetként működjön.³² A közös jogkezelő szervezet irányelv szerinti általános fogalmának változatlan átvétele – a Magyarországon jelenleg hatályos garanciális szabályozási elemek nélkül – végső soron a hazai közös jogkezelési rendszer felhígulásának (és ezzel együtt a hatékonyságának elvesztése) veszélyével járhat, ugyanis elvben akár az is elképzelhető lenne, hogy két („egynél több”) jogosult által létrehozott szervezet is közös jogkezelő szervezetnek minősülhetne. A jelenleg hatályos magyar szabályozás változatlan fenntartásával viszont azt kockáztatná a jogalkotó, hogy az irányelv rendelkezései szerint egyébként közös jogkezelőnek minősülő szervezetekre a magyar szabályozás nem vonatkozna, és ezzel uniós jogot sértene. E dilemma feloldását célozza az átültető törvénytervezetben követett azon szabályozási koncepció, amely a közös jogkezelő szervezetek szabályrendszerét tovább differenciálja, és az irányelv általános fogalma szerinti közös jogkezelő szervezetek mellett bevezeti az úgynevezett reprezentatív közös jogkezelő szervezetek kategóriáját. Teszi ezt oly módon, hogy bizonyos – a közös

24 Az irányelv nem tartalmaz például semmilyen előírást a közös jogkezelő szervezetek működésének engedélyezésére, reprezentativitására, és a szabályozás hatálya alá tartozó közös jogkezelő szervezetek fogalmát egy rendkívül általános definícióval határozza meg.

25 Társadalmi egyeztetés céljából a Kormány honlapján 2016. március 23. napján közzétett törvénytervezet a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (a továbbiakban: Törvénytervezet).

26 Ld. 2014/26/EU Irányelv 2. cikk.

27 V.ö. Sztj. 85. §.

28 V.ö. Sztj. 91. § (1) bekezdés.

29 V.ö. Sztj. 92. § (1) bekezdés b) pont.

30 V.ö. Sztj. 87. § (1) bekezdés.

31 V.ö. Sztj. 86. § (1) bekezdés.

32 2014/26/EU Irányelv 3. cikk a) pont.

jogkezelés hatékonysága szempontjából kulcsfontosságú – vagyoni jogok tekintetében csak az ilyen, speciális követelményeknek is megfelelő közös jogkezelő szervezetek végezhetnek közös jogkezelési tevékenységet.

A fentiekben bemutatott szabályozási koncepcióra épülő átültető Törvénytervezet szerinti új, differenciált közös jogkezelési rendszert az alábbiakban mutatjuk be részletesen.

6.1. A REPREZENTATÍV KÖZÖS JOGKEZELŐ SZERVEZET

Az átültető Törvénytervezet értelmező rendelkezése³³ kiindulási alapként az irányelv rendelkezésével egyezően rögzíti a közös jogkezelő szervezet általános fogalmát. A közös jogkezelő szervezetek körén belül ugyanakkor speciális szervezeti körként nevesíti³⁴ a Törvénytervezet az úgynevezett reprezentatív közös jogkezelő szervezeteket, amely fogalom tartalmát tekintve lényegében a jelenleg hatályos szerzői jogi szabályok szerinti közös jogkezelő szervezet fogalmi elemeit (reprezentatív tagság követelménye, előzetes hatósági engedélyhez kötött működés) emeli át az új rendszerbe. E fogalmi elkülönítés mellett különös jelentőséggel bír a Törvénytervezet 5. §-a, amely alapelveként mondja ki, hogy az Szjt. alapján kötelezően, vagy a jogosult tiltakozásáig (más szóval a közös jogkezelésből való kilépéséig) közös jogkezelés keretében kezelendő vagyoni jogok tekintetében közös jogkezelési tevékenységet kizárólag reprezentatív közös jogkezelő szervezet végezhet. A Törvénytervezet továbbá számos olyan előírást is tartalmaz, amely csak a reprezentatív közös jogkezelő szervezetek esetében alkalmazható, így különösen kizárólag a reprezentatív közös jogkezelő szervezetek végezhetik kiterjesztett hatállyal közös jogkezelési tevékenységüket,³⁵ valamint szigorú szabályok korlátozzák, hogy ugyanazt a közös jogkezelési tevékenységet egyszerre több szervezet is végezze.³⁶ Ezekben az esetekben tehát a Törvénytervezet lényegében a jelenleg is hatályos rendelkezéseket építi be a szabályozási rendszerébe. Az ezeken kívüli esetekben (ha az adott vagyoni jog közös kezelése a jogosultak önkéntes elhatározásán alapul) a Törvénytervezet az irányelv általánosabb megközelítését követi, így például már nem írja elő a közös jogkezelő szervezetek számára a reprezentativitás követelményét, és előzetes engedélyhez sem (csak bejelentéshez) köti a tevékenység megkezdését.

A fentiek alapján tehát elmondható, hogy míg a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó átültető szabályozás személyi hatálya általánosságban kiterjed a közös jogkezelési irányelv szabályai szerint közös jogkezelő szervezetnek minősülő valamennyi entitásra, a reprezentatív közös jogkezelő szervezetek speciális kategóriájának bevezetésével a jogalkotónak lehetősége nyílik arra, hogy a hazai közös jogkezelés hatékony működése szempontjából kritikus fontosságú körben továbbra is fenntarthassa azokat a garanciális mechanizmusokat, amelyek

jelenleg is alapját képezik a közös jogkezelés hazai szabályozásának, és biztosítják annak zavartalan működését.

A reprezentativitási követelmény és az ehhez kapcsolódó kiterjesztett hatályú közös jogkezelés jogintézményének fentiek szerinti beépítését az átültető jogszabályba maga az irányelv is egyértelműen lehetővé teszi. Az irányelv (12) preambulumbekezdése rögzíti ugyanis, hogy az irányelv „nem érinti a jogkezelésre, például az egyedi kezelésre, egy reprezentatív közös jogkezelő szervezet és egy felhasználó között létrejött megállapodás kiterjesztett hatályára, azaz a kiterjesztett hatályú közös engedélyezésre, a kötelező közös jogkezelésre, a képviselő és a jogok közös jogkezelő szervezetekre történő átruházásának törvényes vélelmére vonatkozó tagállami rendelkezéseket”.

6.2. A MULTI-TERRITORIÁLIS ENGEDÉLYEKET ADÓ KÖZÖS JOGKEZELŐ SZERVEZET

A zeneművek³⁷ online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezését végző közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó speciális irányelvi szabályok³⁸ átültetése a szabályozási rendszer további differenciálását eredményezi. Ha tehát az adott közös jogkezelő szervezet ilyen jellegű tevékenységet kíván végezni, akkor a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozó általános előírásokon kívül további különös követelményeknek is eleget kell tennie. E követelmények elsősorban a műfelhasználások naprakész adminisztrációjára, valamint az ennek megfelelő pontos jogdíjfelosztásra vonatkoznak.

A zenei művek online hozzáférhetővé tételének belföldi hatályú engedélyezése a hatályos szerzői jogi szabályozás alapján³⁹ kilépést engedő, de törvényben előírt közös jogkezelés körébe tartozik. Ezen a szabályon az átültető Törvénytervezet sem kíván változtatni, így ennek a felhasználásnak a belföldi hatályú engedélyezését az átültetést követően reprezentatív közös jogkezelő szervezet végezheti (tekintettel a közös jogkezelés törvényben előírt voltára), mégpedig kiterjesztett hatállyal minden érintett szerzői mű vonatkozásában. Ebből következik, hogy a belföldi hatályú felhasználásra engedélyt adó reprezentatív közös jogkezelő szervezet – az engedély kiterjesztett hatályára is tekintettel – a belföldi engedélyezés viszonylatában kezelhet olyan művekkel kapcsolatos jogokat is, amelyekre vonatkozóan adott esetben egy másik szervezet több területre kiterjedő hatályú felhasználási engedélyt adhat. Figyelemmel a belföldi és multi-territoriális hatályú engedélyek szabályozott elkülönítésére, ez a fajta párhuzamosság nem okozhat zavart az engedélyezés szempontjából. Gyakorlati kérdések az engedély nélküli felhasználás miatti jogérvényesítés

33 Ld. Törvénytervezet 4. §-ának 8. pontja.

34 Ld. Törvénytervezet 4. §-ának 10. pontja.

35 Ld. Törvénytervezet 17. §-a.

36 Ld. Törvénytervezet 35. §-a.

37 Hiányossága az irányelvnek, hogy a multi-territoriális engedélyezéssel kapcsolatos rendelkezései kizárólag a zeneművek szerzőinek a jogait kezelő közös jogkezelő szervezetekre vonatkoznak. E szervezetektől azonban nem szerezhető meg az egyes zeneszámok online felhasználásához szükséges valamennyi engedély, azokkal kapcsolatban ugyanis az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók is rendelkeznek kizárólagos jogokkal.

38 Ld. 2014/26/EU Irányelv III. cím.

39 Ld. Szjt. 27. § (3) bekezdés.

esetén merülhetnek fel. Abban az esetben ugyanis, ha egy felhasználó az adott zenemű olyan online felhasználását valósítja meg, amely több tagállam (köztük Magyarország) területén is elérhető, kérdéses lehet, hogy az adott zenemű felhasználásával kapcsolatban mely szervezet érvényesíthet szerzői jogi igényt, a multi-territoriális engedéllyel rendelkező közös jogkezelő szervezet, vagy a nemzeti hatályú engedély adására jogosult hazai közös jogkezelő (a felhasználás ugyanis Magyarország területén is történik). Ezeknek a kérdéseknek a tisztázása a jogalkalmazó feladata lesz.

6.3. A FÜGGETLEN JOGKEZELŐ SZERVEZETEK HELYE A SZABÁLYOZÁSI RENDSZERBEN

Mind az uniós jogban, mind a hazai szerzői jogi szabályozásban korábban ismeretlen szervezeti kategória az irányelv 3. cikkének b) pontjában⁴⁰ nevesített független jogkezelő szervezet. A független jogkezelő szervezetek fogalmának értelmezéséhez az irányelv (16) preambulumbekzdése⁴¹ ad némi támpontot, amely azonban csak negatív oldalról közelít a kérdéshez, a fogalom alá tartozó szervezetek kategóriája (és rajtuk keresztül a „független jogkezelői tevékenység” is) csak további értelmezés útján körvonalazható. Azt világosan rögzíti az irányelv hivatkozott preambulumbekzdése, hogy a film- és hangfelvétel-előállítók (producerek), műsorsugárzók (szervezetek), valamint a különböző kiadói szervezetek nem tekinthetők az irányelv alkalmazásában „független jogkezelőnek”. Ennek oka az irányelv preambulumbekzdésének szövege szerint, hogy e szervezetek egyedi megállapodással rájuk ruházott jogokkal rendelkeznek, valamint a saját érdekeik szem előtt tartásával járnak el. Ezt akár úgy is érthetjük, hogy e szervezetek inkább a felhasználói oldal sajátosságait viselik magukon, és így nem tekinthetők a jogosultak képviselőjének, a jogosultak jogdíjait az adott szervezet saját üzleti tevékenységére tekintettel kapják a szervezettől, jellemzően a megkötött felhasználási szerződések alapján (jogátruházás esetén pedig saját jogú jogosultként léphetnek fel e szervezetek, ami szintén kizárja, hogy más jogosultak képviselőjeként tekintsünk rájuk). További támpontot ad a fogalom értelmezéséhez a (16) preambulumbekzdés második fele, amely a közvetítők, menedzserek, ügynökök tekintetében fogalmaz meg elhatárolási

szempontokat. Abból a megfogalmazásból, hogy a fenti személyi kör a közös jogkezelő szervezetekkel való kapcsolataik során nem tekintendő „független jogkezelőnek”, *a contrario* következhet, hogy a felhasználók irányában történő képviselet esetén már nem kizárt, hogy e szervezetek „független jogkezelőnek” minősüljenek. Alapvetően pontosan ez utóbbi személyi kört (ügynökök, menedzserek) fedheti le a „független jogkezelői” kategória, amennyiben a jogosultak érdekében és képviseletében eljárva díjakat állapítanak meg, felhasználási engedélyeket adnak a felhasználók (akár pl. kiadók, színházak) részére, beszedik az ezért járó jogdíjat, és kifizetik azt az általuk képviselt jogosultak részére. Az őket a klasszikus közös jogkezelő szervezetektől élesen elhatároló szempont pedig egyrészt a jogosultaktól való teljes szervezeti elkülönülés, másrészt pedig a tevékenységükkel összefüggő, saját vállalkozási elem jelenléte, amely például a közvetített felhasználási engedélyek után befolyó jogdíjak után járó jutalék formájában jelentkezik (vagyis nem csak az indokolt működési költségüket vonhatják le a befolyó jogdíjakból). Ilyen módon adott esetben független jogkezelőknek tekinthetők azok az ügynökségek is, akik jelenleg ’nagyjogos’ irodalmi művek kiadását, nyilvános előadását vagy átdolgozását közvetítik.

A fentiekre tekintettel rögzíthető, hogy a „független jogkezelők” azok a szervezetek, amelyek – a jogosultaktól szervezetenként elkülönül – vállalkozási tevékenységként a jogosultak érdekeit szem előtt tartva, több jogosult képviseletében (és nem saját üzleti érdekeik mentén) eljárva díjakat állapítanak meg, és felhasználási szerződést kötnek harmadik személyekkel, beszedik az ebből származó jogdíjakat, valamint saját képviseleti díjuk levonását követően kifizetik azokat az általuk képviselt jogosultak részére. A független jogkezelő szervezet fogalmának értelmezésével kapcsolatban minden bizonnyal számos kérdés fog felmerülni, amelyek tisztázása a jogalkalmazói gyakorlatra vár.

Figyelemmel arra, hogy az irányelv szerint e szervezetekre vonatkozó szabályok köre jóval szűkebb, mint a közös jogkezelő szervezetek esetében, az irányelv átültetése során különösen fontos, hogy e szervezeteket a jogalkotó úgy integrálja a jogkezelés szabályozási rendszerébe, hogy ezzel ne nyisson esetleges kiskapukat a közös jogkezelésre vonatkozó garanciális szabályok falán. Ennek érdekében a Törvénytervezet következetesen elhatárolja a közös jogkezelést⁴² a független jogkezelő szervezetek által végzett jogkezelési tevékenységtől, és a közös jogkezeléshez kapcsolódó olyan jogintézmények, mint a kiterjesztett hatályú jogkezelés, a független jogkezelő szervezetek esetében nem alkalmazhatók. Mindettől függetlenül a Törvénytervezet alapján nem kizárt, hogy bizonyos körben⁴³ független jogkezelő szervezetek közös jogkezelő szervezetek mellett, akár velük versenyezve végezzék tevékenységüket ugyanazon felhasználások és jogosulti csoportok vonatkozásában.

40 „független jogkezelő szervezet”: olyan szervezet, amely jogszabály, jogátruházás, felhasználási engedély vagy más szerződéses megállapodás alapján, egynél több jogosult érdekében és közös javára kizárólagos vagy fő céljaként szerzői és szomszédos jogokat kezel, továbbá amely nem áll a jogosultak közvetlen vagy közvetett, teljes vagy részleges tulajdonában vagy ellenőrzése alatt, és profitorientált szervezetenként működik.

41 Az audiovizuális művek előállítói, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzók saját jogaikkal – bizonyos esetekben például az előadó művészek által egyedi megállapodások alapján rájuk ruházott jogokkal is – rendelkeznek, és saját érdekeik szem előtt tartásával járnak el. A könyv-, zenemű- és lapkiadók az egyedi megállapodások alapján rájuk ruházott jogokkal rendelkeznek, és saját érdekeik szem előtt tartásával járnak el. Ezért az audiovizuális művek előállítói, a hangfelvétel-előállítók, a műsorsugárzók és a kiadók sem tekintendők „független jogkezelő szervezeteknek”. Továbbá a szerzők és előadóművészek közvetítőjeként működő és a jogosultakat képviselő menedzserek és ügynökök a közös jogkezelő szervezetekkel való kapcsolataik során nem tekintendők „független jogkezelő szervezeteknek”, nem kezelik más személyek jogait: nem állapítanak meg díjakat, nem adnak felhasználási engedélyeket, és nem szednek be jogdíjat.”

42 Így például a Törvénytervezet 4. §-ának 7. pontja a közös jogkezelés fogalmi elemévé teszi, hogy azt közös jogkezelő szervezet végezze.

43 Független jogkezelő szervezet képviselhet például a közös jogkezelésből kilépett jogosultakat, vagy olyan esetben is végezhet jogkezelési tevékenységet, ha az Sztj. egyébként nem írja elő a közös jogkezelő szervezet útján történő joggyakorlást.

7. ELŐRETEKINTÉS

A közös jogkezelési irányelv átültetésével kapcsolatos feladatok nem fejeződnek be az átültető jogszabályok elfogadásával. Hasonlóan komoly és kihívásokkal teli feladat vár a jogalkalmazó szervekre és magukra a szabályozással érintett szervezetekre is az átültetést követően. A jogalkalmazó szervezeteknek olyan, korábban ismeretlen fogalmakat kell majd tartalommal megtölteniük, mint „független jogkezelő szervezet” vagy „nem kereskedelmi célú felhasználás engedélyezése”, a közös jogkezelő szervezeteknek pedig mind az általuk képviselt jogosultakkal, mind pedig a felhasználókkal fennálló jogviszonyukban számos új típusú kötelezettségnek kell megfelelniük (pl. elektronikus kapcsolattartás, átláthatósággal összefüggő részletes tájékoztatási kötelezettségek).

A jövő adhat csak választ arra a kérdésre is, hogy az átültetést követő időszakban ténylegesen megváltozik-e a jelenleg

kialakult hazai közös jogkezelési struktúra, vagyis megjelennek-e új (akár független jogkezelő) szervezetek ezen a jelenleg rendkívül zártnak tekinthető piacon, vagy a most is működő közös jogkezelő szervezetek (az új szabályozási rendszer alapján már reprezentatív közös jogkezelő szervezetként) fogják a már kialakult együttműködési modellek mentén továbbra is végezni ezt a fajta tevékenységet. Míg a hazai közös jogkezelési piac teljes átalakulása nem látszik valószínűnek, az sokkal inkább elképzelhető, hogy egyes speciális felhasználási esetek tekintetében (pl. háttérzene-szolgáltatások esetében) megjelenhetnek új szereplők ezen a területen. Az átültető jogszabálynak egy ilyen helyzetben is megfelelő szabályozási mechanizmusokkal kell garantálnia a jogkezelés hatékonyságát és átláthatóságát, ami mind a jogosultak, mind a pedig a felhasználók közös érdeke.

Jogértelmezés*

KÖZIGAZGATÁSI JOG

ROMÁN JOGI DIPLOMA MAGYARORSZÁGI FELHASZNÁLHATÓSÁGA JOGI MUNKAKÖRBE

Egy román állampolgár kereste meg az Igazságügyi Minisztériumot a vonatkozó ügyben azzal a kérdéssel, hogy a Brassói Egyetemen szerzett jogász diplomájával, illetve különböző gazdasági társaságoknál eltöltött sokéves gyakorlatával Magyarországon, jogi területen, elsősorban bírósági fogalmazóként, illetve bírósági titkárként hogyan tudna elhelyezkedni.

Az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény 13. § (1) bekezdése szerint bírósági fogalmazónak az az egyetemi állam- és jogtudományi diplomával rendelkező személy nevezhető ki, aki az OBH elnöke által lebonyolított felvételi versenyvizsgát sikeresen letette.

A valamely külföldi állam joga szerint kiállított bizonyítványnak és oklevélnek a Magyarországon megszerzhető bizonyítvánnyal és oklevéllel egyenértékűként történő elismerésére és honosítására, valamint a résztanulmányok beszámítására a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismeréséről szóló 2001. évi C. törvényt (a továbbiakban: Elismerési tv.) kell alkalmazni.

Az Elismerési tv. szerint, amennyiben a kérelmező valamely EU tagállam állampolgára, úgy számára tájékoztatást az eljárásról és az ahhoz kapcsolódó tudnivalókról a Magyar Ekvivalencia- és Információs Központ nyújt, így ez nem az Igazságügyi Minisztérium feladata.

Az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény 13. § (1) bekezdése szerint bírósági titkárnak az a jogi szakvizsgával rendelkező személy nevezhető ki, aki bírósági pályaalkalmassági vizsgálaton részt vett.

Jogi szakvizsgát az tehet, aki a jogi szakvizsgáról szóló 5/1991. (IV. 4.) IM rendelet szerint joggyakorlatot szerzett. A rendelet 2. § (1) bekezdése alapján a joggyakorlat ideje – napi 8 órás munkaidővel számolva – legalább 3 év.

A rendelet 2. § (3) bekezdése értelmében a jogi szakvizsga letételéhez szükséges joggyakorlati idő számításánál a külföldön szerzett diploma esetén csak az annak hazai elismerését

követően szerzett joggyakorlat vehető figyelembe. Ebből következik, hogy a külföldön szerzett diploma esetén csak a Magyarországon való elismerést követően szerzett joggyakorlat vehető figyelembe, tehát az addig megszerzett gyakorlat a beszámítása nem lehetséges a joggyakorlat idejébe.

BÜNTETŐJOG

BŰNCSELEKMÉNY-E AZ ILLEGÁLIS ENERGIA-VÉTELEZÉS?

A kezdeményező azzal a kérdéssel fordult az Igazságügyi Minisztériumhoz, hogy a Btk. jelenlegi rendszere vajon megfelelő védelmet nyújt-e a közműszolgáltató szektort hosszú ideje sújtó áramlopások, illegális gázvételezések ellen. A szolgáltatók megfigyelése szerint ugyanis a jelenlegi, a Btk.-ban szabályozott törvényi tényállás (Btk. 370. §, lopás) nem hatékony, mert annak megállapításához az elkövetési értéket is meg kell határozni. Ennek a bizonyítása pedig nehézkes. A kérdés részét képezte, hogy növelhetné-e a hatékonyságot egy olyan tényállás megalkotása, amelynek nem lenne eleme az elkövetési érték meghatározása, s amely büntetőjogi felelősséget telepítene az energialopást lehetővé tevő „manipulátorra”. A javasolt tényállás szerint a bűncselekményt az követné el, aki energia továbbítására, vagy ellátására szolgáló rendszerrel jogosulatlanul, méretlenül kapcsolatot létesít, vagy fogyasztásmérő berendezések működésébe jogosulatlanul beavatkozik, azt méretlen vételezésre alkalmassá teszi. A javaslat kitért arra is, hogy a speciális szabályozás eklatáns példája a „csalás” és a „gépjármű kilométer-számláló műszer által jelzett érték meghamisítása”, mivel utóbbi cselekmény korábban és súlyosabb esetben jelenleg is csalásként volt értékelhető, illetve minősíthető.

A kérdés álláspontunk szerint a hatályos jog félreértelmezéséből fakad, s az Igazságügyi Minisztérium Büntetőjogi Jogalkotásért Felelős Helyettes Államtitkársága álláspontja szerint helyes értelmezéssel a kérdésben jelzett probléma megoldható.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a bűncselekmények felderítése, nyomozása valóban gyakran nehézkes, de ez nem büntető anyagi jogi kérdés, hiszen az anyagi jognak a rendőrségi munka „megkönnyítése” nem feladata. A felderítést nem feltétlenül fogja javítani, ha minden egyes lopástípusra külön tényállást alkot az Országgyűlés. Az új Btk. szigorítást eredményezett sok területen, de jól tudjuk, hogy nem csak a büntetés szigora, hanem a büntetés elkerülhetetlensége az, ami leginkább visszatartja a bűnözőket a bűncselekmény elkövetésétől. Az elmúlt években a rend hiánya, a törvény

* Az Igazságügyi Minisztérium állásfoglalásai, jogértelmezései az Alkotmánybíróság 60/1992. (XI. 17.) AB határozata értelmében kizárólag szakmai tájékoztatás érdekében készültek, azoknak bíróságra vagy más hatóságra nézve kötelező ereje nincs.

következetességének, szigorának a felpuhítása volt az, ami sokakat felbízott. Ezt azonban az anyagi jog alakításával hatékonyan orvosolni nem lehet. A gépjármű kilométer-számláló műszer által jelzett érték meghamisítása bűncselekménye és az energialopás között analógia aligha állítható fel. Előbbi bűncselekmény ugyanis vagy a csalás, vagy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás bűncselekmény sui generis előkészületi bűncselekménye. Eképpen a kilométeróra visszatekerése nem a csalásnak egy speciális típusa, a kettő nem fedi egymást, ezzel szemben az energialopás a lopás egy alakzata lenne.

A jelenlegi gyakorlat ugyanakkor valóban azt mutatja, hogy nem egyszerű ezeket a bűncselekményeket tetten érni, és nem egyszerű meghatározni azt sem, hogy mekkora a pontos elkövetési érték. De ez nemcsak az energialopásnál fordul elő, a bitorlásnál vagy iparjogvédelmi jogok megsértésénél, egyes gazdasági bűncselekményeknél (mint például az áru hamis megjelölésénél) szintén nehéz, sőt, még nehezebb megjelölni a pontos elkövetési értéket.

Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy emellett hány betöréses lopás, terménylopás, gépkocsifeltörés, gépkocsilopás történik, azonban mégsem került külön szabályozásra a pénzlopás, gépkocsilopás vagy terménylopás a Btk.-ban, hiszen ez nagyon kazuisztikussá tenné a Btk.-t. A kormány büntetőjogi kodifikációs elve az egyszerűsítés, absztrakció irányába hat, a hatékony jogalkalmazás érdekében minél kevesebb paragrafus megalkotása az irányadó, és a túlbujánzó különös részi tényállások helyett olyan kerettényállások meghatározása, amelyek minél több büntetést tesznek lehetővé minél szigorúbban.

Az új, sui generis tényállás bevezetése amiatt is problémás lenne, hogy ha az érték, mint tényállási elem kikerülne az új törvényi tényállásból, akkor ugyanazon büntetési tételkereten belül kellene kiszabni a büntetést arra elkövetőre, aki otthon a saját háztartásában illegálisan lopja az áramot, valamint arra a nagy hotelkomplexumra, esetleg gyárra (vagy – a közelmúlt eseményeiből is ismert – lakóparkra) is, aki ennek több százszorosát lopja naponta. A két elkövető tekintetében azonos büntetőjogi fenyegetettség lenne. Ez semmiképpen nem egyeztethető össze a büntetőjog céljával.

A villamos energiára elkövetett vagyon elleni bűncselekmény minősítése szempontjából irányadó érték meghatározása tekintetében egyébként a 127. BK megfelelő irányutatót ad a bíróságok számára.

A kérdés kitért arra is, hogy az energialopás, mint büntetőjogi tényállás minősített esetként nem kerülhetne-e nevesítésre a „manipulátorok” elkövetési magatartása, akik anyagi ellenszolgáltatás fejében, akár üzletszerűen, szervezeten végzik a jogtalan cselekményt, ugyanis a lopás, mint büntetőjogi tényállás közvetlenül csak a felhasználói kör szabálytalan vételezését szankcionálja, de nem sújtja közvetlenül az őt a szabálytalan vételezésre rábíró, befolyásoló, a konkrét műszaki beavatkozást végző „manipulátort”.

Azon túlmenően, hogy a Btk. vagyon elleni bűncselekményeinek logikájától idegen a speciális elkövetői alakzat

minősített esetként történő beépítése a tényállásba, az szükségtelen is. A jelenleg hatályos Btk. eddig is szigorúbban büntette azt az elkövetőt, aki a lopást üzletszerűen, vagy bűnszövetségben követte el, a jogalkotó éppen ezért ezen elkövetési formákat minősített esetként kezeli.

A Btk. 12. §-a határozza meg az elkövetői formákat, mely szerint megkülönböztetünk tetteseket és részeseket. Részes lehet a felbújtó és a bűnségéd. Felbújtó az, aki mást (szándékos) bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír. Rábírás alatt olyan tevékenységet értünk, amelynek hatására a felbújtott személy bűncselekmény elkövetésére határozza el magát, s ennek nyomán legalább megkísérli a bűncselekmény elkövetését. Bűnségéd pedig az az elkövetési alakzat, amikor valaki a (szándékos) bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt. A segítő magatartás nemcsak fizikai, hanem pszichikai jellegű is lehet. A bűnségély továbbá nemcsak tevékenységben, hanem mulasztásban is megnyilvánulhat.

A Btk. a bűncselekmény különös részi tényállásában írt büntetési tételt a tettesekre és a részesekre egyformán irányadónak tekinti, vagyis ezen jogszabályi rendelkezés alapján a szabálytalan vételezésre rábíró, befolyásoló (felbújtói), valamint az abban segítséget nyújtó elkövetői kör is ugyanúgy büntetendő, mint a tettes, így e vonatkozásban a lopás tényállását szükségtelen és indokolatlan kiterjeszteni a „manipulátorokra”.

Összefoglalva tehát: a Btk. hatályos szabályai az anyagi jogi háttérrel megfelelően biztosítják az energialopások elleni küzdelemhez, azonban annak az eredményessége az eljáró hatóságok hatékonyságának a függvénye.

NEMZETKÖZI MAGÁNJOG

MEGILLETI-E A PERKÖLTSÉG-BIZTOSÍTÉK LETÉTELE ALÓLI MENTESSÉG A JOGI SZEMÉLYEKET? – DILEMMÁK AZ 1954. ÉVI HÁGAI PERJOGI EGYEZMÉNY PERKÖLTSÉG-BIZTOSÍTÉKRÓL SZÓLÓ 17. CIKKE KÖRÜL

Az Igazságügyi Minisztériumhoz rendszeresen érkeznek olyan bírósági megkeresések, amelyek célja annak tisztázása, hogy a külföldi felperes részére polgári jogi ügyben indult eljárás során nyújtható-e perköltség-biztosíték letétele alóli mentesség. E megkeresések jogszabályi alapját a Pp. 89.§-a képezi. Eszerint a külföldi felperes az alperes kérelmére perköltség-biztosítékot köteles adni, és e főszabály alóli kivétel csupán néhány külön nevesített esetben, így többek között vonatkozó nemzetközi megállapodás vagy viszonyosság alapján garantálható, amelynek a fennállása tekintetében az igazságügyért felelős miniszter ad tájékoztatást.

A perköltség-biztosíték funkcióját tekintve arra irányul, hogy fedezetül szolgáljon a (többnyire) magyar állampolgárságú alperes perrel összefüggő költségeinek a megtérítésére

arra az esetre, ha a külföldi felperes pervesztes lesz, és a perköltség kiegyenlítését elmulasztja, különös tekintettel a külföldi végrehajtás korlátozott lehetőségére, ill. annak nehézkes és hosszadalmas voltára. A külföldi felperes által letétbe helyezett perköltség-biztosítékból ily módon az alperes perköltségéből eredő igénye kielégítést nyerhet. Ilyen, a perköltség-biztosíték letétele alóli mentesítésről szóló rendelkezéseket fogalmaz meg – egyes kétoldalú jogsegélyszerződések mellett – a *polgári eljárásról szóló 1954. évi hágai perjogi egyezményben (házánkban kihirdette: 1966. évi 8. tvr.)*, amelynek negyvenkilenc állam – közöttük hazánk is – részese.

Az 1954. évi hágai perjogi egyezmény 17. cikkének első fordulata rendelkezik a perköltség-biztosíték alóli mentességéről. Az egyezmény fenti cikkének a magyar nyelvű szövege szerint „ha valamely Szerződő állam polgára, akinek lakóhelye a Szerződő Államok egyikében van, bármelyik Szerződő Állam bírósága előtt felperesként vagy beavatkozóként lép fel, sem azért mert külföldi, sem azért mert belföldön lakó- vagy tartózkodási helye nincs, biztosítékadásra, vagy bármely néven nevezhető letétbehelyezésre nem kötelezhető”.

Az egyezmény perköltség-biztosítékról szóló 17. cikkének az értelmezése a korábbi gyakorlat során kérdéseket vetett fel a tekintetben, hogy az alapján csupán természetes személyek részére biztosítható a perköltség-biztosíték letétele alóli mentesség, vagy ez a jogi személy felpereseket is megilleti. Sajnálatos módon ehhez az egyezményhez – a Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet keretében kidolgozott más jogi eszközökkel szemben – sem magyarító jelentés, sem kézikönyv nem készült, amely támpontként szolgálhatna a jogalkalmazás számára.

A jogértelmezési problémákat jelzi az is, hogy – amint az a bírói döntésekből nyomon követhető – e cikk összefüggésben, a külföldi székhelyű jogi személy (cég) felperes perköltség-biztosíték alóli mentessége kapcsán a hazai joggyakorlat korábban divergált (ld. BH2001.288; EBH2003.874; BDT2004.966). Hazánk EU-hoz történt csatlakozását követően fordulat következett be, figyelemmel a jelenleg az EUMSZ 18. cikkében (korábban: EKSZ 12. cikkében) megfogalmazott diszkrimináció tilalmára (ld. BDT2004.1031). Az uniós jog, ill. az Európai Bíróság joggyakorlata (ld. C-43/95. sz. *Data Delecta*-ügy) folytán a hazai polgári eljárásjogi rendelkezések is megváltoztatásra kerültek; a jelenleg hatályos Pp. 85. §-ának (5). bekezdése az uniós polgárok és harmadik államnak az EU-ban jogszerűen tartózkodó állampolgárai mellett immár kifejezett utalást tartalmaz az Unióban bejegyzett külföldi jogi személyekre, ill. szervezetekre is, ezek tekintetében kimondva, hogy perköltség-biztosíték letételére nem kötelezhetőek. Ennélfogva uniós vonatkozásban ez a problémakör tisztázottnak tekinthető; nyitott kérdések EU-n kívüli relációban mérülhetnek fel.

Az 1954. évi hágai perjogi egyezmény más, idegen nyelvű szövegverzióit vizsgálva – anélkül, hogy nyelvészeti elemzésekbe bocsátkoznánk – látható, hogy egyes nyelveken – így pl. a francia és az angol szöveg alapján – eljuthatunk olyan következtetésre, miszerint az egyezmény perköltség-biztosí-

tékra vonatkozó cikke tartalmilag magában foglalja a jogi személyeket is, de ez kizárólag a szöveg alapulvételével, nyelvtani értelmezés szerint kétséget kizáró jelleggel nem állapítható meg. Valószínűleg ennek tulajdonítható az, hogy az egyezmény részes államaiban e tekintetben eltérő megközelítés érvényesülhet.

Miután a jogalkotó részéről világos iránymutatást érve nézve magában a jogszabály szövegében nem találunk, a kérdés megfejtésére jogértelmezés útján nyílat lehetőség. Az e cikkben szereplő fogalmakat a *lex fori*-tól elvonatkoztatva, autonóm módon kell értelmezni, figyelemmel az egyezmény céljára, hatályára, tekintetbe véve az egyezménynek a Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet keretében született más egyezmények rendszerében elfoglalt helyét, ill. ezen egyezményekhez való viszonyát is. E körben konkrét fogódzót jelenthet az, hogy az egyezmény a polgári ügyek mellett a kereskedelmi ügyeket is nevesíti, ami az üzleti szférában részt vevő gazdasági társaságok szerepvállalását is feltételezi.

A szóban forgó kétségek eloszlátása érdekében az ügy kapcsán a Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlethez fordultunk. E fórum Főtitkársága közölte, hogy az *igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről szóló, 1980-ban Hágában kelt egyezmény* tárgyalása során – amely az 1954. évi hágai perjogi egyezmény komplementer jogi eszközeinek tekintendő – a szakértők egyhangúlag megerősítették azt, hogy az 1954. évi hágai perjogi egyezmény 17. cikke lefedi a jogi személyeket is. Az itt említett 1980-ban kelt egyezmény e vonatkozásban már kifejezetten említést tesz a jogi személyekről is (14. cikk). Erre is alapozva a Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet Főtitkársága azon a véleményen van, hogy a jogalkotói szándék annak idején a hágai perjogi egyezmény perköltség-biztosítékról szóló 17. cikke jogi személyekre való alkalmazásának lehetőségét is átfogta.

E körben érdemes megjegyezni, hogy az 1954. évi hágai perjogi egyezmény alapján a Szerződő Államok költségmentesen végrehajthatóvá nyilvánítják a felperest eljárási költségekben marasztaló jogerős bírósági határozatokat (18. cikk). Az egyezmény a végrehajtást kérő részére a végrehajtás iránti igény külföldi érvényesítéséhez eljárási jogsegély formájában segítséget nyújt. Az a tény, hogy az egyezmény alapján mód nyílik az eljárási költségek megtérítésére vonatkozó igény érvényesítésére, ellensúlyozza a perköltség-biztosíték garanciális funkcióját.

A témával összefüggésben a jogalkalmazás szempontjából annak is jelentősége lehet, hogy az érintett külföldi jogi személy székhelye szerinti állam – amely szintén részese az egyezménynek – az adott államban felperesként fellépő magyar jogi személyeket részesíti-e a perköltség-biztosíték letétele alóli kedvezményben vagy sem. Amennyiben a magyar jogi személyek e kedvezményt megkapják, ez viszonyos alapon a külföldi jogi személy részére is biztosítható. Ez az eset áll fenn például Svájc vonatkozásában is, amely a rendelkezésre álló információk szerint a magyarországi székhellyel rendelkező jogi személyeknek e tekintetben egyenlő elbánást szavatol.

Összegzésképpen: Az, hogy EU-n kívüli „honossággal” rendelkező jogi személynek az 1954-es hágai perjogi egyezmény alapján biztosítandó-e mentesség a perköltség-biztosíték letétele alól, tágabb kontextusban, jogértelmezés útján dönthető el, ami a bíróság kompetenciájába tartozik. Az Igazságügyi Minisztérium álláspontja szerint – a fenti érvek alapján – e költségkedvezmény az egyezmény részes államában bejegyzett jogi személyek részére is megadható.

MIKOR MEHETEK SZABADSÁGRA?

A SZABADSÁG KIADÁSA KORMÁNYTISZTVISELŐI JOGVISZONYBAN

Az Igazságügyi Minisztériumhoz több szakmai megkeresés érkezett az elmúlt időszakban a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Kttv.) szabadságra vonatkozó szabályaival kapcsolatban.

Általánosságban elmondható, hogy a kormánytisztviselői jogviszony egyik még „élő” előnye, hogy a munka törvénykönyve szerinti rendes szabadságnál jóval magasabb a kivehető napok száma. Míg a munka törvénykönyve szerinti alapszabadság húsz nap, addig a kormánytisztviselők esetében ez egy teljes héttel, öt nappal több. Mindkét jogviszony esetében az erre ráarakódó pótszabadság az eltöltött évek számához igazodik, de míg egy huszonöt éves diplomás fiatal esetében, ha munkajogviszonyban áll, csak egyetlen nappal több a pótszabadság, addig egy szükségszerűen diplomás fogalmazó I. esetében a pótszabadság plusz három nap.

1. A szabadság kiadásánál a munkáltatói jogkör gyakorlója köteles a szabadságok tárgyevi ütemezését meghatározó éves szabadságolási tervet elkészíteni és a szabadságokat a tervben foglaltaknak megfelelően kiadni, amitől csak rendkívül indokolt esetben lehet eltérni. A szabadságot – főszabály szerint – esedékességének évében kell kiadni.

A fentiek alapján fontos kiemelni, hogy a szabadságot a munkáltatónak kell kiadnia, nem a kormánytisztviselőnek, köztisztviselőnek kivennie. Amennyiben a munkáltató e kötelezettségének nem tett maradéktalanul eleget, az a kormánytisztviselőre, köztisztviselőre nézve hátrányos következményekkel nem járhat.

Abban az esetben, ha a teljes éves szabadság kiadására nem került sor az esedékesség évében, a munkáltatói jogkör gyakorlója a tárgyévben ki nem adott szabadság mértékét – a tárgyévet követő hónap végéig – megállapítja és a következő évben járó szabadság mértékéhez hozzászámítja. A kormánytisztviselőnek, köztisztviselőnek az így felhalmozott szabadsága kiadására vonatkozó igénye a kormánytisztviselői, közszolgálati jogviszony fennállása alatt a Kttv. 104. § (6) bekezdés a) pontja értelmében nem évül el. A kormánytisztviselő, köztisztviselő számára lehetővé kell tenni, hogy az igényét érvényesíthesse. A ki nem adott szabadság pénzben történő megváltására csupán a kormánytisztviselői, közszolgálati jogviszony megszűnése esetén kerülhet sor. A szabadság megváltásával kapcsolatos igény elévülése a jogviszony megszűnésének a napján kezdődik.

2. A szabadság kiadása során is érvényesül a munkaviszonyban is alapvető fontossággal bíró együttműködési kötelezettség. Ennek vetületeként a Kttv. 103. § (1) és (2) bekezdése a normaszöveg szintjén is kiemeli: a munkáltatói jogkör gyakorlója a kormánytisztviselő igényének megismerése után készíti el a szabadságolási tervet, a szabadság kiadásának időpontját a szabadságolási terv alapján a munkáltatói jogkör gyakorlója határozza meg, de csak a kormánytisztviselő előzetes meghallgatása után teheti ezt meg. A kormánytisztviselő, köztisztviselő pihenéshez való joga érvényesülése érdekében rögzíti a Kttv. 103. § (4) bekezdése, hogy a kormánytisztviselő kérelmére az alapszabadság kettőötödét a szabadságolási tervtől eltérően a kormánytisztviselő által kért időpontban kell kiadni.

Alapvető munkaszervezési érdek, hogy a szabadságolási tervben foglaltaktól csak rendkívül indokolt esetben lehet eltérni és ebben az esetben a kormánytisztviselő – kivéve, ha az eltérésre a kormánytisztviselő kérelmére került sor – jogosult az ezzel összefüggésben felmerülő kára, költségei megtérítésére. [Kttv. 103. § (5) bekezdés]

Fontos tudni azt is, hogy szintén a pihenéshez való jogot és a munkáltató és a kormánytisztviselő, köztisztviselő között már megszületett „megállapodást” felülírhatja a közfeladatok ellátásának rendkívüli sürgőssége: a munkáltatói jogkör gyakorlója a kormánytisztviselő már megkezdett szabadságát „kivételesen fontos érdekből” megszakíthatja. Ebben az esetben a szabadság alatti tartózkodási helyről a munkahelyre, illetve a visszautazással, valamint a munkával töltött idő a szabadságba nem számít be. A kormánytisztviselőnek a megszakítással összefüggésben felmerült kárát, illetve költségeit az államigazgatási szerv köteles megtéríteni.

3. A Kttv. megalkotói a törvénykezési szünet mintájára bevezették az igazgatási szünet jogintézményét, amelynek indokoltsága körül állandóak a viták. Az igazgatási kormányrendeletben szabályozandó, és jelentősége abban áll, hogy ez alatt az időszak alatt kell kiadnia a munkáltatónak a rendes szabadság ún. kötelező részét. Ez annyit jelent, hogy az így kiadott, illetve kivett szabadság nem haladhatja meg a kormánytisztviselő tárgyévre megállapított alapszabadságának a háromötödét.

A FELLEBBEZÉS ELSŐ FOKON ELJÁRT HATÓSÁG ÁLTALI FELTERJESZTÉSE

A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Ket.) egyik jelentős újítása volt, hogy elnevezésben is különbséget tett az érdemi (határozat) és az eljárás során hozott más döntések (végzés) között.¹ A döntés e két fajtájával összefüggő évtizedes jogalkalmazási tapasztalatok meglehetősen szétartóak. Gyakran okoz nehézséget a hatóságnak annak megítélése, hogy az eljárás során tett aktusa kíván-e egyáltalán döntést, vagy

¹ Ket. 71. § (1) bekezdés.

valamilyen formátlan aktussal (pl. ügyfélnek küldött levél) az megfelelően kezelhető. Az önálló jogorvoslattal támadható végzések körét a Ket. – és az egyes ágazati törvények – tételesen meghatározzák², a többi (vagyis az önállóan nem, csak az érdemi döntés elleni jogorvoslattal támadható) eljárásvezető végzést azonban képtelenség az általános eljárásjogi szabályok szintjén tételesen meghatározni. Ugyancsak képtelenség azt meghatározni – ami a jogalkalmazás terén gyakrabban előforduló probléma –, hogy milyen esetben kell végzést hozni és milyen esetben elegendő ún. formátlan levél. Az IM Ket.-Helpdesk oldalára (www.ket.kormany.hu) e tárgyban érkezett jogalkalmazói kérdés szerint „A fellebbezés felterjesztése végzéssel történik vagy végzésbe foglalás nélkül kell felterjeszteni az első fokon eljáró hatóság ügyről kialakított véleményével, állásfoglalásával együtt?” A kérdés megválaszolásához az alábbiak szerint nyújtunk támpontot.

A Ket. alapján a fellebbezést annál a hatóságnál kell előterjeszteni, amely a megtámadott döntést hozta. Az első fokú döntést hozó hatóság a fellebbezést a fellebbezési határidő leteltétől számított nyolc – szakhatóság közreműködése esetén tizenöt – napon belül terjeszti fel a fellebbezés elbírálására jogosult hatósághoz, kivéve, ha a hatóság a megtámadott döntést a fellebbezésben foglaltaknak megfelelően kijavítja, kiegészíti, módosítja, visszavonja vagy a fellebbezést érdemi vizsgálat nélkül elutasít-

ja, valamint ha a fellebbezést a felterjesztést megelőzően visszavonták. A fellebbezést az első fokú döntést hozó hatóság az ügy összes iratával együtt terjeszti fel és a fellebbezésről kialakított álláspontjáról is nyilatkozik.³

A hatósági tevékenység során a döntés jogi jelentőségű, joghatás kiváltására irányuló cselekmény. A döntés, azaz a határozat vagy végzés a konkrét közigazgatási jogviszony jellegét, az eljárás lefolyását alakítja. A döntéshez joghatások fűződnek, fontos azonban rámutatni, hogy ezen szempontból elsődlegesen az vizsgálendő, hogy a konkrét joghatás a hatóság döntéséhez, avagy a jogszabályhoz kötődik-e. Példaként említhető a belföldi jogsegély és az eljárás megindításáról szóló értesítés.⁴ Amíg az eljárás megindításához fűződő jogkövetkezmények (az ügyintézési határidő megindulása, illeték, illetve díj-visszafizetési kötelezettség, stb.) nem a hatóság döntéséhez kötődik, nem döntés függvénye, addig a belföldi jogsegély esetén a megkeresett szerv eljárás kötelezettsége a megkereső hatóság döntésén alapszik, annak mérlegelésének, döntésének függvénye.

Fentiek tükrében a felterjesztés nem tekinthető ilyen jogi eszköznek. A felterjesztés jogszabályban előírt, operatív, technikai jellegű, az ügyintézés részét képező kötelező cselekmény, mely külön döntéshozatalt, azaz végzés meghozatalát nem igényli.

***Az Igazságügyi Minisztérium állásfoglalásai, jogértelmezései az Alkotmánybíróság 60/1992. (XI. 17.) AB határozata értelmében kizárólag szakmai tájékoztatás érdekében készültek, azoknak bíróságra vagy más hatóságra nézve kötelező ereje nincs. ***

2 Ket. 98. § (2)–(3) bekezdés.

3 Ket. 102. § (1) és (5) bekezdés.

4 Ket. 26. § (1) bekezdés, 29. § (3) bekezdés.

Konferencia-összefoglaló

I. VLADÁR GÁBOR-EMLÉKKONFERENCIA

Vladár Gábor jogtudós, akadémikus, a Szegedi Tudományegyetem alkotmányjog professzoraként is dolgozó szakember emlékére tartottak konferenciát a Szegedi Akadémiai Bizottság székházban 2016. február 11-én. Az egykori igazságügyi miniszter életútjáról szóló eseményt Homoki-Nagy Mária nyitotta meg, aki köszöntőbeszédében úgy fogalmazott, egy „majdnem elfelejtett tudósna” állítanak emléket, akinek munkássága a mai jogszabály-előkészítéskor és törvénykönyv-előkészítéskor is példaértékű. Vladár Gábor kiváló jogtudós, megküzdött két világháborúval és elnyomó rendszerekkel, ki- nek emléke éppen most kezd méltó helyre kerülni – mondta bevezetőjében Trócsányi László igazságügyi miniszter az emlékkonferencián.

Az igazságügyi miniszter kiemelte, hogy Vladár visszaemlékezéseit olvasta, amikor az igazságügyi tárca átvételére készült 2014 nyarán, programja bemutatásakor is az ő gondolatait idézte: „a jog nemcsak az ész, hanem a szív dolga is”. Ebből a gondolatmenetből kiindulva vette sorra a kodifikációs folyamatokat, a kodifikátorok tevékenységét. Előadásában úgy fogalmazott, hogy a 21. századot jogalkotási dömping jellemzi, csak Magyarországon 2015-ben 230-at fogadtak el, míg Vladár idején 39 törvényt fogadott el az Országgyűlés. A miniszter hangsúlyozta, hogy a globalizáció új kihívások elé állítja a jogalkotókat, ma a nemzetközi normáknak való megfelelés a legnagyobb kihívás, országunk esetében az Európai Unióhoz való alkalmazkodás. Trócsányi László kiemelte, hogy alapvető el- lentmondása ennek a nemzetközi normának, hogy számos nemzeti jogrendszert próbál meg egyetemesíteni, holott bizonyos esetekben ez lehetetlen. Az unió az integrációval szét- feszítette a jogrendszeri kereteket, ebből adódik, hogy a tag- országok sokszor nem értik meg egymást. Az igazságügyi miniszter példaként hozta fel az angolszász és a francia jogi gondolkodást, ami egyes pontokon mérföldekre áll a magyar jogtól.

Vladár Gábor munkásságára vonatkozóan megjegyezte, gondolatai időszerűek a törvényi szabályozás szükségének kérdésében. Trócsányi László hangsúlyozta, örök dilemma, hogy mit kell, érdemes törvényben, sarkalatos törvényben – vagy éppen az Alaptörvényben – szabályozni. A törvények inflálódása ugyanis súlyos veszély. A miniszter hozzátette, hogy a jogalkotónak ismernie kell az adott terület sajátos dogmatikáját, az életviszonyokat, a társadalmi és gazdasági folyamatokat. Utóbbiak kapcsán hozta fel példaként a családok otthontermelési támogatás igénybe vevők körének szabályo- zását, a migrációs válság kezelését és a vörösiszap-katasztrófát, mint természeti katasztrófát, ami intő példa a jogalkotóknak arra, hogy többé ne történhessen hasonló. A miniszter kiemel- te, hogy a jogszabályok utólagos hatásvizsgálata fontos, nem

mellőzhető feladat. A jogszabály a mindennapi életben rögzül, a jogalkotónak figyelnie kell, hogy az elfogadott jogszabály beváltja-e a hozzá fűzött reményeket, szükséges korrekciókat.

Az Igazságügyi Minisztérium szerepével kapcsolatban a miniszter hangsúlyozta, hogy kormányzati jogszabály előké- szítésekor a minisztériumnak kiemelkedő szerepet kell betöl- tenie annak érdekében, hogy a vele szemben támasztott köve- telményeknek meg tudjon felelni. Az igazságügyi miniszter minden törvénytervezetnek és kormányrendeletnek a társelő- terjesztője, minden miniszteri rendeleti tervezet kihirdetésé- hez az igazságügyi miniszter és a felelős miniszter egyetértése kell. A kormányzaton belül olyan jogosítványokat takar, me- lyek majdnem vétőjognak is hívhatunk. Ezen elvárásnak meg kell tudni felelni. Az igazságügyi miniszterrel szembeni elvá- rás az, hogy a jogszabályok alkotmányosak legyenek, ezért kötelessége jelezni, amennyiben úgy véli, az adott jogszabály- tervezetben alkotmányossági probléma merülne fel. Termé- szetesen lehetnek határesetek, amikor a jogalkotó a politikától és a felelős miniszteri dilemma előtt áll a jogszabály alkotmá- nyossági megítélését illetően. Ez is azt bizonyítja, milyen nagy szükség van az Alkotmánybíróságra. „Nem vagyunk tökélete- sek és az általunk létrehozott rendszerek sem lehetnek azok. A tökéletesség nem erkölcsi követelmény, de a tökéletességre törekvés igen” – hangsúlyozta az igazságügyi miniszter.

II. GAULLIZMUS:

AZ ÁLLAM, A JOG

ÉS A NEMZETI SZUVERENITÁS SZEREPE A MODERN EURÓPAI DEMOKRÁCIÁKBAN

A fenti címmel rendezett nemzetközi konferenciát az Igazságügyi Minisztérium a Századvég Politikai Iskola Alapít- ványal és a Nemzeti Közszolgálati Egyetemmel szoros együttműködésben. A 2016. március 3-i rendezvényen több magas szintű francia és magyar előadó méltatta a modern Franciaország alapító atyjaként számon tartott Charles de Gaulle tábornok eszmerendszerét, amelynek számos eleme napjainkban is aktuális.

A számos nagykövetet és magyar állami vezetőt magában foglaló 150 fős közönség előtt a Nemzeti Közszolgálati Egye- tem Kápolna termében megrendezett konferenciát Patyi András, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora, Hervé Ferrage, a Budapesti Francia Intézet Igazgatója és Láncki András, a Századvég Politikai Iskola Alapítvány elnöke nyitot- ta meg. A konferencia francia fővendége, a párizsi Charles de Gaulle Alapítvány Baráti Tagozatának elnöke, Michel Anfról volt, aki Charles de Gaulle tábornokot egykor szemé-

lyesen ismerte. Michel Anfról a de Gaulle által létrehozott párt, az RPF ifúsági szervezetének egykori főtitkáraként, majd újságíróként is több alkalommal találkozott az elnökkel. A rendkívüli életúttal rendelkező francia újságíró által a magyar közönség autentikus forrásból ismerhette meg a gaullista eszmerendszert.

De Gaulle számára elsődleges fontosságú volt az ország függetlenségének és nemzeti szuverenitásának védelme. Nincs politikai függetlenség, gazdasági függetlenség nélkül, ezért de Gaulle nagy hangsúlyt fektetett a világháború utáni Franciaország gazdasági talpra állítására, amelyet a gazdaságban való megfelelő állami szerepvállalással sikerült elérnie, rövid időn belül visszafizetve a francia államadósságot. De Gaulle számára fontos volt az országok közötti együttműködés, de elutasította, hogy Franciaország bármely nemzetközi szervezetben feloldódjon, így egy föderális Európa helyett a nemzetek Európájában hitt. Charles de Gaulle katonai vezetőként, majd elnökként erkölcsi példaképet nyújtott, minden körülmények között képes volt felülemelkedni a mindennapi pártpolitikán, döntéseiben kizárólag a nemzeti érdekeket tartotta szem előtt.

De Gaulle emberi nagyságát és kiemelkedő teljesítményét Trócsányi László igazságügyi miniszter szintén hangsúlyozta, aki szerint Charles de Gaulle azért lehet politikai példakép, mert erkölcsi példakép is volt. Az igazságügyi miniszter hangsúlyozta, hogy ma is alapvető igény lenne de Gaulle-hoz hasonló jó karizmájú vezetőkre Európában és a világban. Trócsányi László kiemelte, hogy de Gaulle nem annyira az erős

kéz, mint az erős demokratikus legitimáció híve volt, ennek forrását pedig a francia népben kereste és találta meg. A miniszter szintén a nemzetek Európája mellett foglalt állást és hangsúlyozta, erős nemzetállamok nélkül, nincs erős Európa.

A konferencián megosztotta gondolatait Granasztói György miniszterelnöki főtanácsadó is, aki de Gaulle-t első-sorban, mint az értékalapú politizálás megtestesítőjét említette. Stumpf István alkotmánybíró az erős állam és hatékony kormányzás lehetőségeit vizsgálta alkotmányjogi szempontból. A rendezvényen előadást tartott még Gazdag Ferenc, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem professzora, Daniel Constans, a francia Nemzetgyűlés tanácsosa, Orbán Balázs, a Századvég Alapítvány kutatási igazgatója és Kaiser Tamás a Nemzeti Köszolgálati Egyetem docense is, akik különböző aspektusokból vizsgálták a gaullizmus aktualitását, valamint a hatékony állam és kormányzás feltételeit.

Gát Ákos Bence, miniszteri személyi titkár, a konferencia főszervezőjeként és moderátoraként záró előadásában kitért arra, hogy Charles de Gaulle a fiatal generációk számára is követendő példa. A világra nyitott, de hazafias gondolkodású fiatalok képet kaphatnak arról, hogyan lehet nemzetközi együttműködést megvalósítani úgy, hogy közben hatékonyan képviselik saját nemzetük értékeit is. Mindenkinek érdemes szem előtt tartani a de Gaulle-i definíciót, mely szerint a „politika, amennyiben nem üzembént, hanem művészetként és hivatásként tekintünk rá, nem más, mint egy ideálért való cselekvés a realitásokon keresztül”.

Közéleti események

**„Az emlékezés a múltról,
de a jövőnek szól,
az emlékezet nem törli el
a bűn következményeit,
de nélkülözhetetlen
a megtisztuláshoz és az újrakezdéshez”**

– mondta az igazságügyi miniszter a Kései főhajtás – a holokauszt jogász áldozatai című könyv bemutatóján 2016. március 7-én Budapesten, a Magyar Ügyvédi Kamara dísztermében.

(2016. március 7.)

**„Várhatóan az ősszel tartható meg
az a népszavazás,
amelyet a kormány kezdeményezett
a kötelező betelepítési kvótáról”**

– mondta az Igazságügyi Minisztérium parlamenti államtitkára újságíróknak. A kormány azt szeretné, hogy ilyen horderejű kérdésben a magyar emberek dönthessenek a magyar jövőről – mondta, hozzátéve: a népszavazás célja, hogy „ki nyilváníthassuk, hogy a magyar Országgyűlés hozzájárulása nélkül az Unió ne hozhasson olyan döntést, amely az országot érinti”.

(2016. március 4.)

**„A gaullizmus nem lehet Európa hangja,
de lehet fontos szólam
a többszólamú műben:
erős Franciaország nélkül nincs erős Európa,
erős tagállamok nélkül
nincs erős Európai Unió”**

– mondta Trócsányi László igazságügyi miniszter a gaullizmusról rendezett konferencián. Az Európai Unió stabilitásához és jövőjéhez nélkülözhetetlenek bizonyos de Gaulle-i érények, az erő és a nagyság feltételezi a rugalmasságot és az alázatot. Az európai népek nem lelkesedhetnek egy értékek, azaz lélek nélküli Európáért, másrészt csak olyan integrációban vehetnek részt, amelyben fennáll a megértés egymás speciális létérdekei iránt – mondta. „Az európai integrációhoz a tárgyalás művészetére és művészeire, valódi, elmélyült párbeszédre, ehhez pedig egymás megbecsülésére van szükség.”

(2016. március 3.)

**A hatalmi ágak közötti párbeszéd
és együttműködés fontosságát hangsúlyozta
Darák Péter, a Kúria elnöke és Trócsányi
László igazságügyi miniszter
a Kúrián tartott konferencián**

Darák Péter rámutatott: a hatalmi ágak közti feszültség természetes, mi több, kívánatos. Kifejtette, a bíróságok ítékezésével kapcsolatos kritika helyénvaló és a bíróságok hasznára válik, mert segíti „őrizni az őrzőket. A dolgok akkor kezdenek rosszabbra fordulni, amikor a kritika kontrollálatlan támadássá válik.” A jogászok hajlamosak a parlamentek jelentőségét alábecsülni, a bírónak azonban a törvényhozás központi szerepét el kell ismernie, hiszen a törvényhozás minőségétől függ a demokrácia minősége.

Trócsányi László arra helyezte a hangsúlyt, hogy a hatalmi ágak szétválasztása nem öncél, hanem annak felismerése, hogy ezek autonóm módon, függetlenségük tiszteletben tartásával képesek leginkább szolgálni a közjót, ennek jegyében pedig szükség van az együttműködésre is. Hangsúlyozta, hogy az együttműködés számos jó példájával találkozott, ugyanakkor érezhető, hogy „egy-egy szerencsétlen rezdülés milyen károkat okozhat ebben a finom, bizalomra épülő rendszerben”. „Párbeszédre vagyunk ítélve”. Sem a jogalkalmazó, sem a jogalkotó nem létezhet a másik nélkül, a megfelelő jog megalkotása és érvényre juttatása közös feladat – mondta.

(2016. február 29.)

**Trócsányi László sajtótájékoztatóján
a kötelező betelepítési kvóta elleni
népszavazási kezdeményezésről azt mondta,
hogy az igazságos, jogszerű és a demokrácia
elvén alapul, mert a népet kérdezi meg.
A népszavazás a legerősebb eszköz,
erősebb legitimitációt jelent, mint a parlamenti**

– hangsúlyozta. Trócsányi László leszögezte: a kormány egy erős Európai Unióban érdekelt, amely az erős nemzetállamok uniója, a tagállamok egyenjogúságára épül, ahol az európai értékek azonos mércéje, továbbá a négy alapszabadság és Schengen védelmezése valósul meg. A miniszter meggyőződése, hogy a tagállamok nem mondtak le államiságuk, szuverenitásuk és függetlenségük lényegéről, államrendjük alapjainak meghatározásáról; a tagállamok megtartották alkotmányuk azon alapelvei feletti szabad rendelkezési jogukat, amelyek nélkülözhetetlenek az államiság, az alkotmányos identitás fenntartásához.

(2016. február 26.)

**„Emlékezni kell a hősökre,
akik nélkül
nem lehetett volna lebontani
a kommunizmus gyilkos eszméjét”**

– mondta Völner Pál, az Igazságügyi Minisztérium parlamenti államtitkára a kommunizmus áldozatainak emléknapja alkalmából tartott megemlékezésen. **„Soha többé nem engedhetjük meg magunknak azt, ami a 20. században többször is megtörtént velünk, hogy a diktatúra átszöje mindennapjainkat és végül megszokjuk az elnyomással való együttélést”** – jelentette ki.

(2016. február 25.)

**„A kodifikáció több lenne,
mint egyszerű jogalkotás,
a jó kodifikátor nem mellőzheti
a jogszabályok utólagos hatásvizsgálatát,
és folyamatos feladata
a hatályos szabályozás felülvizsgálata is”**

– jelentette ki Trócsányi László igazságügyi miniszter 2016. február 11-én, a Szegedi Tudományegyetemen rendezett konferencián. A miniszter hangsúlyozta, **a jogalkotás akkor jó, ha terv szerint zajlik, a jogszabályok születését előkészítés, egyeztetés előzi meg. Ugyanakkor ad hoc jogalkotásra is szükség lehet.** A jogszabály a mindennapi életben rögzül, a jogalkotónak figyelnie kell, hogy az elfogadott jogszabály beváltja-e a hozzá fűzött reményeket, szükséges korrekciókat végrehajtani vagy sem. Az új jogszabályok mellett **folyamatos feladat a hatályos jogszabályok felülvizsgálata**, a jogalkotó ezzel válaszolhat a jogalkalmazói visszajelzésekre, és alakíthat ki átlátható jogszabályi környezetet.

(2016. február 11.)

**„A csángó bál a nemzeti összetartozás
kulturális kifejeződése,
a csángók művészete nemcsak minket,
magyarokat gazdagít, hanem egész Európát”**

– emelte ki Trócsányi László, igazságügyi miniszter a Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány és a Moldvai Magyarok a Moldvai Magyarokért Szövetség által szervezett XX. Csángó Bálón. Kiemelte a csángók kivételes helyzetét és hűségét, magyarságuk megőrzését, és kitért arra, hogy a csángók „különlegességek” hordozói. Néhány évtizede Magyarországon még kevesen és keveset tudtak létezésükről, a nagyvilágban pedig jóformán semmit. A moldvai magyar népköltészet azonban mára a világ szinte minden jelentős pontjára eljutott, és a magyar kultúra szerves része. **A csángó nyelvjárás és művészet nemcsak minket, magyarokat gazdagít, hanem Romániát is, ahol élnek, és egész Európát** – hangsúlyozta a miniszter.

(2016. január 30.)

**„Európára ma a megosztottság,
az elbizonytalanodás a jellemző,
Magyarország viszont
határozott álláspontokkal jelenik meg
az európai vitákban”**

– mondta Trócsányi László igazságügyi miniszter. **Hangunkat kell hallatni az uniós jog megalkotása során is, a magyar identitás szempontjából fontos ügyekben esetenként eltérő álláspontot kell megjeleníteni.** Az uniós jog a tagállamok közötti kompromisszumok révén születik meg, ez egyben ereje és gyengesége is az uniós jognak. Amennyiben nincs lehetőség kompromisszumra, úgy adott esetben a vétő lehetőségével is élni kell. **Célunk azonban az, hogy ne az együttműködés kerékkötőit, hanem a problémák közös megoldásának egyik aktív szereplőjét lássák bennünk** – vélekedett a miniszter.

(2015. december 29.)

Emlékezés Személyi Kálmánra, a XX. század első felének nemzetközi hírű római jogi professzorára¹

(Nagyvárad, 1884. január 19.–Szentés, 1946. augusztus 13.)

A Szegedi Tudományegyetem európai hírű jogászprofesszora Nagyváradon született. Apja jogakadémiai tanár Nagyváradon. Személyi Kálmán édesapja hívatását követve 1907-ben szerez állam- és jogtudományi doktorátust. Ezt követően ügyvédi vizsgát tesz és ügyvédi gyakorlatot folytat Budapesten. Itt jelenik meg első munkája 1915-ben „A névjog” címmel. A névviselés és a névjog kérdéskörével behatóan foglalkozik, „A név nem része a személyiségnek, rajta kívül áll. A név nem egyéniesít mert az egyéniség nélküle is önálló és perfekt, hanem az egyéniség megjelölésére szolgáló eszköz.”² Ezt követően 1915-19-ig Nagyváradon jogakadémiai tanár. Magántanári habilitációs munkáját 1918-ban Pozsonyba nyújtja be, majd Pozsony elszakítását követően Budapesten 1921-ben nyilvánítják egyetemi magántanárrá. Ebben az időszakban katedrához nehezen jut, Budapesten 1928-tól a római jogi tanszéken fejt ki helyettesítést. 1938-ban a Szegedi Tudományegyetemre nevezik ki nyilvános rendes tanárnak, valamint a római jogi tanszék vezetőjének 1940-ig. 1940-től 1945-ig Kolozsváron vezeti a római jogi tanszéket, majd ismét Szegedi Tudományegyetemen folytatja a római jog oktatását 1945-től, de betegsége miatt azonban az oktatásban már alig tud részt venni. 1946. augusztus 13-án hunyt el Szentésen.

Személyi Kálmán korának művelt jogászprofesszora volt, németül, franciául, olaszul és angolul beszélt, amely lehetővé tette számára, hogy lépést tartson a nemzetközi római jogi szakirodalommal. Fontos kiemelni az interpolatio kutatási módszerrel foglalkozó munkáját, amely 1929-ben jelent meg. Pólay Elemér hangsúlyozza, hogy az interpolatio módszer mélyreható elemzését a magyar jogi romanisztikában nemcsak, hogy egyedül Személyi Kálmán adta, hanem az interpolációs kutatómódszer zászlóvivője is volt egyben.³ Művében nemcsak az interpolatio kérdéskörével ismerkedhetünk meg, hanem részletes oktatástörténeti képet is kapunk az ókori jogi főiskolákról, azokról a műhelyekről, ahol a jogkönyveket másolták, a császárság utolsó két évszázadának kulturális viszonyairól, a jogkönyvek középkori elterjedéséről, azok megóvásáról és a másolási hibák lehetőségeiről is.⁴ Művében Személyi a jusztiniánuszi jogot látszik előnyben részesíteni és olyan

megállapításokat tesz, amelyek napjainkban is kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

A keresztény eszmék hatása a római kötelmi jog kifejlődésére c. tanulmányában Személyi Kálmán egyedülállóan jeleníti meg és juttatja kifejezésre a keresztény gondolatokat a római jogban: „[...] a római jog tudománya nem is állhat meg, mert az interpolatio kritika és a kereszténység hatásának kutatása új értékelést indított meg [...]”⁵ – hangsúlyozza Személyi.

Molnár Imre tanulmányában kiemeli, hogy Személyi gondolkodásmódja szerint az aequitasból kifejlődő humanitas, mint filozófiai kategória alkalmazása idézte elő a döntő változásokat, a joggal való visszaélés tilalma (Just. Inst. 1, 8, 2) a keresztény erkölcs hatására jöhetett csak létre, hiszen a „pogány jog” ilyen megközelítésben nem foglalkozik a jogalannyal.⁶

Két fontos oktatási jellegű munkáját is fontos megemlíteni. 1932-ben jelent meg Nyíregyházán a Római jogi I–II. tankönyve, amelynek széleskörű elterjedését elsősorban Marton Géza korábban megjelent népszerű tankönyve akadályozta. A Marton tankönyv mellett azonban a kor legszínelonallasabb tankönyve volt. Személyi következő munkája Kolozsváron jelent meg 1941-ben a „Szemelvények és gyakorlati feladatok a római jogból” címmel. Személyi ezzel a római jogesetgyűjteményével a gyakorlati nevelés érdekében minden hallgatót be kívánt a munkába vonni. Hosszú időn keresztül egyetlen, az oktatásban jól hasznosítható anyag volt. Ahogyan Kiss Mór kortárs egyetemi tanár fogalmazott Személyi tankönyvéről: „Szerzője ugyanis – és erre már itt eleve rá kívánunk mutatni – szerencsésen megtalálta azt a módozatot, mely mellett a római jogi gyakorlatok a jogi tanrendszerünk szerint az első évfolyamon hallgatórómai jogi előadásokkal párhuzamosan, és pedig e tantárgy összes hallgatói javára, eredményesen értékesíthetőkké válnak.”⁷ Személyi maga is hozzászólt Kiss Mór részletes elemző munkájához, amelyet a „Szemelvények és feladatok római jogi gyakorlatokhoz” c. tankönyvéhez fűzött „A jogászfűsússággal több mint 20 éve tartok állandóan római jogi gyakorlatokat és e téren szerzett tapasztalataimat értékesítettem a „Szemelvények és feladatok” kiadásával, másrészt hozzá óhajtottam járulni a jogászképzés átalakításának előkészítéséhez. Megtisztelő, hogy a római jognak és

1 Életrajzi források: MOLNÁR Imre: *A római jog professzorai*, ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JOZSEF NOMINATAE, JURIDICA ET POLITICA, Tomus LVII., Fasciculus 6, p. 7–8. (a továbbiakban Molnár Imre).

2 Személyi Kálmán: *Névjog*, Budapest, 1915.

3 PÓLAY Elemér: *A római jog oktatása a két világháború között Magyarországon (1920–1944)*, ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JOZSEF NOMINATAE, JURIDICA ET POLITICA, Tomus XIX., Fasciculus 2., p. 14.

4 MOLNÁR Imre: p. 7.

5 SZEMÉLYI Kálmán: *Keresztény eszmék hatása a római kötelmi jog kifejlődésére*. Szeged, 1939. 70. 1.

6 MOLNÁR Imre: p. 7.

7 DR. KISS Mór: *A római jog gyakorlatok jelentősége a jogi oktatásban*, Az erdélyi Múzeum Egyesület Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályának Értekezései, 1943., p. 3.

a jogászképzésnek olyan régi, nagyhírű tudósa, mint Kiss Mór, szerény munkámmal foglalkozott.”⁸

Végezetül mindenképp érdemes megemlíteni az 1943-ban Kolozsváron kiadott, a római jog vétkességi fokozatairól írott művét. Személyi Kálmán ezen műve összegzi a római jogi felelősségi rendszert, valamint vázolja annak vitás kérdéseit, a szubjektív és objektív felelősségi kategóriákat. Személyi Kálmán ebben a művében a kor külföldi és hazai szerzőinek az álláspontját ismerteti. Ahogyan Molnár Imre fogalmaz tanulmányában Személyi Kálmán ezekből hozza létre a maga rendszerét, amelyben általánossággal fogadja el Marton,

8 DR. SZEMÉLYI KÁLMÁN: *A római jog gyakorlatok jelentősége a jogi oktatásban*. Az erdélyi Múzeum Egyesület Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályának Értekezései, Hozzászólások 1943., p. 12.

Visky, Kiss Barnabás nézeteit a *dolus, culpa, custodia* vonatkozásában.⁹

SZEMÉLYI KÁLMÁN FŐBB MŰVEI:

- A névjog (Budapest, 1915)
- A solutio jogi természetéről (Budapest, 1919)
- Az interpolatio kutató módszer (Pécs, 1929)
- A Római jogi I–II. tankönyve, (Nyíregyháza, 1932)
- Keresztény eszmék hatása a római kötelmi jog fejlődésére (Szeged, 1939)
- Szemelvények és feladatok római jogi gyakorlatokhoz (Kolozsvár, 1941)
- Vétkességi fokozatok értékelése a római jogban (Kolozsvár, 1943)

9 MOLNÁR Imre: p. 8.

60 éve hunyt el a XX. század első felének iskolateremtő magyar magánjogásza

Emlékezés Szladits Károlyra¹

(Dunaszerdahely, 1871. december 27.–Budapest, 1956. május 22.)

„Minden jogrendszer szükségszerűen tökéletlen, mert nem számolhat eleve az életviszonyok végtelen változatosságával és újszerű alakulataival.”² A tökéletesség nem erkölcsi követelmény. De a tökéletességre törekvés igen.

Ez hatotta át Szladits Károly, jogtudós, egyetemi tanár, akadémikus életútját.

Szladits, akit az utókor a magyar magánjog-tudomány egyik legnagyobb, iskolateremtő személyiségékként tart számon, Dunaszerdahelyen született, 1871. december 27-én. A jogász hivatást édesapja nyomdokaiba lépve választotta, aki ügyvéd, szolgabíró, majd királyi aljárásbíró volt. A főgimnáziumi évek alatt három idegen nyelvet (angolt, franciát és németet) is elsajátító fiatal Szladits Budapesten végezte jogi tanulmányait (ez idő alatt még oroszul is megtanult). Hegedűs Lóránt és Papp Ferencz mellett az első között volt, akit hosszú

idő után újra – régi egyetemi hagyományok szerint – királyi kintüntetéssel, *sub auspiciis Regis* avattak doktornak 1895-ben (teljes közép- és felsőfokú tanulmányait és doktori vizsgáit is kitűnő eredménnyel zárta). 1896-ban ügyvédi vizsgát tett Budapesten.

A diploma megszerzése után az Igazságügyminisztérium törvény-előkészítő osztályán, 1896-ban – az öröklési jogi rész előadójaként – tagja lett a minisztérium polgári törvénykönyv előkészítésére szervezett állandó bizottságának. 1915-től miniszteri tanácsosi rangot kapott, 1922 és 1928 között a bizottság tudományos irányítója volt. Részt vett az 1901-es első, átfogó polgári törvénykönyv előkészítésében, majd az újabb magánjogi törvény-tervezet kidolgozásában (1918–1928). Kitűnő nyelvtudása miatt 1927-től a magyar–csehszlovák, a magyar–angol, és a magyar–jugoszláv vegyes döntőbírósgok bírója.

1908-tól a Budapesti Tudományegyetem magánjogi magántanára, 1917-től rendes tanára lett. 1932–33-ban és 1938–39-ben a Jog- és államtudományi kar dékánja. 1948-ban nyugdíjazták. Közel negyven évig volt az egyetem tanára, generációkat, tízezernél is több hallgatót tanított.

Az utókor a polgári jog tudományának nagy magyar mesztereként tartja számon. A kötelmi és dologi jog terén a magyarországi polgári jog tudományában a német–osztrák jog szolgálai követése ellen küzdő Grosschmid Béni tanítványa és

1 Életrajzi források: Országgyűlési Könyvtár – Digitalizált Törvényhozási Tudástár, Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990, Wikipédia – Szladits Károly.

2 Szladits Károly.

– többek között az önálló magyar magánjog megteremtése, a német-osztrák joghoz fűződő „kritikus viszony” tekintetében – követője volt. Mégsem vált (Asztalos László professzort idézve) Grosschmid-epigonná³. Több évtizedes oktatói és tudományszervezői tevékenységével, az általa írt tankönyvekkel jelentős szerepet töltött be ugyanis abban, hogy mestere elveit, tanításait széles körben megismertesse⁴, megértesse a diáksággal és a tudományos világgal, „Szladits magyarra fordította Grosschmidot”⁵.

A magánjognak csaknem valamennyi területével foglalkozott könyvekben, tanulmányokban, tankönyvekben. A magyar magánjog vázlata című tankönyve egyre bővülő tartalommal, öt kiadásban szolgált főiskolai tankönyvvül. Tudományos munkásságának legfőbb műve a Magyar magánjog című, hatkötetes gyűjteményes munka, melynek főszerkesztője és – alapvető elméleti részek kidolgozásával – egyik társszerzője is volt.

1897-től a Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1914-től 1933-ig a Magánjogi Döntvénytár, 1922–24-ben a Békejog és Békegazdaság, 1927–41-ben a TÉBE Könyvtár, 1946-tól a Jogtudományi Közlöny szerkesztője, utóbbinak egyik legtermékenyebb szerzője. Számos cikket írt a napilapoknak, a Jogi lexikonnak és a Pallas Nagy Lexikonának is munkatársa volt.

1932-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1943-ban rendes tagja lett. Akadémiai székfoglaló előadását mestere, Grosschmid Béni emlékének szentelte. 1948-ban tanácskozó taggá minősítették vissza, azonban 1949-ben helyreállították tagságát.

1897-től a Magyar Jogászegylet titkára, később elnöke. 1945 után a Magyar–Szovjet Társaság Jogtudományi szakosztálya, és a Magyar Jogász Szövetség tevékeny tagja.

1948-ban Szalay László-éremmel, 1952-ben, 80. születésnapján Népköztársasági Érdemrenddel tüntették ki. 1953-ban a jogászok közül először ő kapott Kossuth-díjat életművéért, a haladó jogásznemzedék nevelése érdekében kifejtett tevékenységéért.

1956. május 22-én halt meg Budapesten, élete 85. évében. A Farkasréti temetőben nyugszik.

SZLADITS KÁROLY FŐBB MŰVEI:

- Pethő Tibor, Szladits Károly: A váltó: gyakorlati kézikönyv: törvénytárgy, üzletesetek, minták, példák, joggyakorlat. Tébe Kiadó, 1927. p. 182.
- Dologi jog. Budapest, Grill Kiadó, 1930. p. 456.
- Ginyovszky József, Szladits Károly: Az osztrák polgári törvénykönyv hatásában a magyar magánjogra. Szladits Károly előadásainak jegyzete. Budapest, Politzer Zs., 1932. p. 306.
- Magyar magánjog. I–VI. Budapest, Grill, 1939–1942.
- A magyar magánjog vázlata: a bányá-, csőd-, kereskedelmi és váltójog alapelveivel. Budapest, Grill Károly, 1909. p. 323.
- A magánjogi bírói gyakorlat: 1901–1927: a magyar felsőbb bíróságok elvi döntéseinek gyűjteménye. Budapest, Grill, 1928. p. 732.
- Magyar magánjog mai érvényében: törvények, rendeletek, joggyakorlat. I–III. Budapest, Grill, 1934.
- A magyar bírói gyakorlat: magánjog. I–II. Összeáll. Szladits Károly, Fürst László. Budapest, Grill, 1935.
- A magyar magánjog vázlata. I–II. Budapest, Grill, 1937.

3 ASZTALOS László: *A civilisztika oktatásának és tudományainak fejlődése a budapesti egyetemen 1945–1970*. Budapest, 1973., SÁNDOR István: *Grosschmid és az angol jog* (Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk., Novotni Alapítvány, Miskolc, 2013.).

4 „Tulajdonképpen Grosschmid azzal hatolt be a magyar magánjogtudományba, hogy hűséges tanítványa és a XX. század első felének vezető magyar magánjogásza, Szladits Károly, ahogy mondani szokás, emberi fogyasztásra alkalmassá tette Grosschmid nézeteit, amikor magánjogi tankönyvében a grosschmid elveket közérthetővé tette, világos fogalmazásban elterjesztette.” (ECKHARDT Ferenc: *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935.*, 83.).

5 „Grosschmid nehezen érthető, kazuisztikus tanításait rendszerezte és változtatja közvetlenül felhasználható jogdogmatikává.” (ASZTALOS László: *A civilisztika oktatásának és tudományainak fejlődése a budapesti egyetemen 1945–1970*. Budapest, 1973.).

Az Igazságügyi Minisztérium tevékenységét közvetlenül érintő fontosabb jogszabályok, határozatok, utasítások

2015. december–2016. március 11.

KIHIRDETETT TÖRVÉNYEK

- **2015. évi CXCVIII. törvény** a Magyarország és a Kazah Köztársaság között a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény kihirdetéséről.
- **2015. évi CXCVIII. törvény** a Magyarország és a Kazah Köztársaság között létrejött kiadatási egyezmény kihirdetéséről.
- **2015. évi CC. törvény** a Magyarország és a Kazah Köztársaság között létrejött, az elítélt személyek átszállításáról szóló egyezmény kihirdetéséről.
- **2015. évi CCI. törvény** a Magyarország Kormánya és a Koszovói Köztársaság Kormánya között a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló szerződés kihirdetéséről.
- **2016. évi I. törvény** a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény módosításáról.

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERI RENDELETEK

- 38/2015. (XII. 21.) IM rendelet a büntető ügyekben közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelő képesítési követelményeiről.
- 39/2015. (XII. 21.) IM rendelet az egyes cégjogi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról.
- 40/2015. (XII. 22.) IM rendelet a közjegyzők feladatellátásával kapcsolatos egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról.
- 41/2015. (XII. 23.) IM rendelet egyes büntetés-végrehajtási tárgyú igazságügyi miniszteri rendeletek módosításáról.
- 42/2015. (XII. 29.) IM rendelet a természetes személyek bíróságon kívüli adósságrendezési eljárásával összefüggő miniszteri rendeletek módosításáról.
- 43/2015. (XII. 30.) IM rendelet egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeleteknek az Igazságügyi Szolgálatok Jogakadémiája megalakulásával, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal átalakításával, valamint a bürokráciacsökkentéssel összefüggő módosításáról.
- 1/2016. (II. 9.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet módosításáról.
- 2/2016. (II. 18.) IM rendelet egyes választási tárgyú miniszteri rendeleteknek a választások költségei elszámolásával és ellenőrzésével összefüggő módosításáról.
- 3/2016. (II. 22.) IM rendelet a polgári eljárásban a tárgyalás, valamint a személyes meghallgatás zárt célú távközlő hálózat útján történő megtartásáról.
- 4/2016. (III. 3.) IM rendelet a fejezeti kezelésű előirányzatok kezeléséről és felhasználásáról szóló 10/2015. (V. 29.) IM rendelet módosításáról.
- 5/2016. (III. 8.) IM rendelet a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar egyes feladatairól, valamint egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról.

